

Св. Іван Павло II та Слуга Божий Патріярх Йосиф Сліпий: новітні апостоли слов'янських народів

До 100-річчя від дня народження Папи Івана Павла II (1920-2005)

18 травня 1920 року, у Вадовиці біля Кракова, в родині поручника польської армії Кароля Войтили (1879-1941) та вчительки Емілії з Качоровських (1884-1929) народилася третя дитина – син, якого охрестили Кароль Юзеф Войтила. В той же час, у світ виходить блискуче дослідження 28-річного о. Йосифа Сліпого “Вчення про Пресвяту Трійцю візантійського патріярха Фотія”, яке друкується у французьких, німецьких та англійських виданнях. В листопаді того ж 1920 року о. Йосиф Сліпий продовжив навчання в Римі в університетах Григоріанум (дворічні богословські курси), Анджелікум та Орієнтальному інституті, де вивчає поглиблено німецьку, французьку, італійську, російську, польську та англійську мови. Саме тут, у Римі, стежки цих двох синів слов'янських народів вперше перетнуться під час Другого Ватиканського собору. Саме тут, у колысці західного християнства, роками пізніше, він – уже як папа Іван Павло II, проведе Патріярха і Кардинала Йосифа Сліпого у вічну путь.

Їх єднало чимало: глибока віра в Бога; поліглотизм; жага до науки; патріотизм; місіонерство; екуменізм; боротьба за незалежність та релігійну свободу; безстрашність. Напередодні візиту Івана Павла II до України 2001 року усе частіше говорили іще про один зв'язок: кровну спорідненість папи з українською землею. «Як пише доктор Ісидор Нагаєвський у багатотомній праці «Історія Римських Вселенських Архирей», яка була видана спочатку в Римі, а згодом – 1999 року – в Івано-Франківську, «Кардинал Войтила, (ще до обрання Папою. – Ред.), перебуваючи у ЗСА (США. – Ред.), вступив до Українського Інституту в Гарварді і в час своєї доповіді сказав, що його св. п. мама Емілія була «русинкою», тобто українкою. Своїй мамі він завдячує знанням української мови, якою виголошує свої бесіди на Синодах Українських Владик, промови до Українського народу в час відвідування наших Церков»¹, - читаємо в одній із газетних статей. Як папу, так і патріярха намагалися нейтралізувати служби безпеки советської системи. Йосиф Сліпий

¹ Галина Левицька. Мати Кароля Войтили Емілія Качоровська//<https://lysty.net.ua/popevisitua/>

перейшов через горнило ГУЛАГу; Кароля Войтилу з 1953 року польські СБ тримали під пильним оком.

Врешті, їх поєднала література. Коли 1963 року побачив світ роман австралійського письменника Мориса Веста «Черевики рибалки», українська діаспора одразу упізнала в папі Кирилі Лакоті в'язня сибірських лагерів Йосифа Сліпого. Коли ж 1978 року на Апостольський престіл було обрано Кароля Войтилу, світ згадав і сам роман, і його екранізацію Майкла Андерсона з 1968 року. А все тому що за сюжетом книги вперше в історії Церкви папою стає слов'янин. Ще й досі журналісти шукають у Мориса Веста слів пророцтва про обрання Кароля Войтили на намісника св. Петра. Джон Дж. Гопкінс пише, що «у 1968 році, 10 років перед обранням папи Івана Павла II, Ентоні Квін зіграв у фільмі «Черевики рибалки» [...] Дивним збігом обставин, 10 років потому і вперше за чотириста років в історії Церкви, неіталієць Кароль Войтила з Польщі, життя якого гартувалося в умовах нацизму та комунізму, був обраний на Апостольський престіл»². Зрозуміло, що такі інтерпретації є помилкові, адже, за словами д-ра Андрія Кані, «з часу вибору польського Кардинала Кароля Войтили, Краківського архієпископа, на Вселенський Престіл, головного героя повісти Мориса Веста «Черевики рибалки», яка побачила світ 1963 року, **помилково** ототожнювали із особою нині бл. Івана Павла II. Однак таке порівняння втрачає усю гостроту життєвої історії Верховного Архієпископа Львова, який стає керманічем Вселенської Церкви, а також дилему, яку цей вибір міг би створити в лоні Католицької Церкви».³

І хоча взаємини між цими мужами віри не були позбавлені труднощів чи непорозумінь, незаперечним залишається факт глибокої взаємоповаги, «постійної зичливості»⁴, «братньої...прихильності»⁵ між Іваном Павлом II та Йосифом Сліпим.

Отже, Кароль Войтила і Йосиф Сліпий брали участь у 46 загальному засіданні Другого Ватиканського собору 11 жовтня 1963 року. Того дня Блаженніший доповідав і за регламентом, усім належало 10 хвилин. «Промова Митрополита Йосифа Сліпого тривала

² John J. Hopkins. Shoes of a Fisherman, April 17, 2005 // <https://madisonrecord.com/stories/510559651-shoes-of-a-fisherman>

³ Д-р Андрій Томас КАНЯ, В'язень та вигнанець (Ісаїя 53:3-4, LXX) //Обіжник Центру студій спадщини Патріярха Йосифа Сліпого, ч. 5, зима 2014.

⁴ Іменинові привіти Блаженнішому Патріярхові Йосифові від Папи Івана Павла II, 19 березня 1984 року//Благовісник, Рік XVI-XX, 1980-84, с. 250.

⁵ Привітання Святішого Отця Папи Івана Павла II Главі УКЦеркви, відчитане Кард. В. Рубіном у соборі Святої Софії в Римі, 17 лютого 1982 р.

около двадцять хвилин серед незвичайно великої уваги усіх присутніх. Відзначалась ясністю ідей, глибокiстю богословських аргументацій та ясним, звучним, рiшучим голосом. Отці Собору бачили перед собою не тільки геройського Ісповiдника Віри, але і глибокого богослова та великого Пастиря, який відчуває усі сучасні проблеми Христової Церкви, навітлюючи їх світлом української терплячої Церкви та усіх тих, що терплять разом з нею (...) Зроблено внесок на Соборі піднести Митрополію Київсько-Галицьку до патріархальної гідності»,⁶ - писав Владика Андрій Сапеляк. Він зазначив, що чимало з присутніх єпископів вважали за честь особисто подякувати в'язневi советських таборів, зробити з ним спільне фото, а навіть поцілувати руку. Виступом про «гори трупів та ріки крові», що їх український народ пожертвував на вірність Апостольському Престолові, Йосиф Сліпий звернув увагу і єпископа-помічника Краківського Кароля Войтили, який згодом неодноразово цитував ці слова Блаженнішого.

Поза межами Ватикану кардинал Кароль Войтила і Блаженніший Йосиф Сліпий зустрілися в лютому 1973 року на Евхаристійному конгресі в Канберрі, Австралія. Саме того року під час Божественної літургії в храмі святого Петра в Римі о. Іван Гриньох вперше згадав Блаженнішого Йосифа як Патріярха⁷. 1975 року обидва ієрархи підтримали ініціативу о. Фелікса Беднарського, ОР про нав'язання співпраці між українськими та польськими богословами в рамках Товариства приятелів християнської філософії⁸. Починаючи з 1975 року, Блаженніший Йосиф підписує документи як Патріярх. Питання визнання патріярхату залишиться болючим і невирішеним до кінця життя Йосифа Сліпого.

Далі - 21 жовтня 1978 року, площа св. Петра, інавгурація понтифікату Івана Павла II. Кардинали складають дань поваги папі. Раптом увагу світу звернув неочікуваний жест: одним із перших іде примас Польщі кардинал Стефан Вишинський; папа встає, підносить його з колін і обіймає. Ця безпрецедента сцена в історії понтифікату викликала настільки великий резонанс, що поза увагою спостерігачів залишився подібний жест Івана Павла II по відношенню до ієрарха, одягнутого у вигаптувані золотом літургiчні шати східних церков. «Цим ієрархом був кардинал Йосиф Сліпий, очільник Греко-католицької церкви, звільнений

⁶ Преосв. Андрій Сапеляк. Українська Церква на Другому Ватиканському соборі. – Салезіянське видавництво: Рим - 1967 – Буенос-Айрес, с. 152

⁷ Leonid Rudnytzky. Lux in tenebris: A Brief Homage to Patriarch Josyf Slipyj // *The Ukrainian Quarterly*, Vol. LXVII, No. 1-4, 2011

⁸ <https://www.ipsb.nina.gov.pl/a/biografia/josyf-slipyj?print>

з советських таборів завдяки старанням папи Івана XXIII [як і президента США Джона Кеннеді – авт.].

Підносячи з колін кардинала Сліпого, Іван Павло II виявив повагу не лише героїчному ієрархові, який відкинув пропозицію советської влади очолити Московський патріархат за зраду Апостольській столиці. Це був також акт поваги для всіх підпільних священників і мільйонів вірних, для цілої незламної Греко-католицької церкви, яку загнано у катакомби після Львівського псевдособору 1946 року»⁹. Роками пізніше, під час свого візиту в Україну 2001 року, папа Івано Павло II знову засвідчить цю повагу до УГКЦ, беатифікуючи 28 новомучеників за віру – єпископів, священників, монахів, монахинь та мирян.

А тим часом понтифікат папи-слов'янина приніс вітер змін і вітер надії. Листування і спілкування між Іваном Павлом II та Йосифом Сліпим було активне і багатогранне. Патріярх доклав максимум зусиль, аби у Ватикані відповідно використовували термін «Русь» на позначення України, не Росії. Здібним учнем виявився Іван Павло II, адже, як свідчить Ярослав Пелікан, «цікавим прикладом може послужити використання цього терміну у двох листах, що їх 19 березня 1979 року надіслав Йосифові Сліпому Папа Іван Павло II, відомий колись як Кароль Кардинал Войтила, архієпископ Краківський. У першому листі назва *Русь* з'являється в усіх цитатах, однак у другому листі послідовно вживається «Русь (Україна)»¹⁰. Загалом листування між обома єрархами становить цікавий феномен. Іван Павло II та Йосиф Сліпий писали польською, українською, італійською та латинською мовами. Пелікан зазначає: «Йосиф Сліпий черпав неабияку радість із можливості додати коротке післяслово польською мовою під офіційним листом до Папи, написаним мовою членів Римської курії, себто італійською»¹¹. При інших нагодах Митрополит писав українською, а опісля надсилав для реєстру офіційну версію документа італійською мовою¹². Такий поліглотизм цікавий і важливий не лише тому, що як Іван Павло II, так і Йосиф Сліпий були визначними мовознавцями, що очевидно залишається фактом,

⁹ Grzegorz Polak. Nieznane oblicze pontyfikatu. Okruchy z papieskiego stołu. – Kraków, Wydawnictwo M, 2011. – s. 72-77. – переклад авт.

¹⁰ Ярослав Пелікан. Ісповідник між Сходом і Заходом. Портрет українського кардинала Йосифа Сліпого. – Артос: 2015. – с. 31.

¹¹ Сліпий до Івана Павла II, 23.xi.1983, *Arch. Pat.* 118:292-93.

¹² Сліпий до Івана Павла II, 3.vi.1979, *Arch. Pat.* 118:99-100 (українська); Сліпий до Івана Павла II, 15.vi.1979, *Arch. Pat.* 118:102-5 (італійська).

але й тому, що за словами Митрополита кожен із них належав «до великої сім'ї слов'янських народів»¹³, а слов'янська мова була їхньою рідною»¹⁴.

Цей спільний слов'янський корінь неодноразово ставав предметом гордості обох священнослужителів. Так, 1978 р., коли Кароля Кардинала Войтилу обрано на намісника св. Петра, Йосиф Сліпий написав (вже до Папи Івана Павла II) польською мовою наступне: «Все це відбувається точно в той час, коли польський народ відзначає тисячоліття християнства і коли український народ також приготується до вшанування такої ж події своєї історії. Додатковим приводом до нашої радості, Ваша Святосте, є те, що у Вашій особі слов'янський Схід, а в особливий спосіб українська Церква і народ, отримав вірного захисника... Хто ж краще може пізнати слов'янську душу, аніж син нації, великої родини народів, що їх апостолами були Кирило і Methodій, котрі зрозуміння та допомогу у своїй праці знайшли тільки у наступника св. Петра в Римі?»¹⁵ Папа Іван Павло II сердечно прийняв цей лист.

Я. Пелікан зазначив, що в іншому листі до Папи Івана Павла II (тим разом італійською), Йосиф Сліпий звернув увагу на цікавий факт: «Кирило і Methodій були учнями «схизматика» - патріярха Константинопольського Фотія (820–890), про тринітарне вчення якого Митрополит написав ґрунтовну працю 1920-1921 рр¹⁶. Вони були також «синами Сходу та візантійської культури», однак засвідчили «справжню вселенськість Церкви» і тому стали «провісниками автентичного екуменізму»¹⁷.

Цей мотив екуменізму та вселенськості Церкви Іван Павло II озвучив 3 червня 1979 року, в неділю Зіслання Святого Духа в Гнєзно, під час свого першого візиту на батьківщину після обрання на Вселенського Архієрея, зазначивши: «Не може не чути цих мов перший в історії Церкви Папа-слов'янин. Мабуть для цього вибрав його Христос, мабуть для цього вів його Святий Дух. ... Хіба ж Христос цього не прагне, хіба Святий Дух цього не наказує, аби отой Папа-поляк, Папа-слов'янин саме зараз відкрив духовну єдність християнської Європи, яка складається з двох великих традицій Заходу і Сходу?.. Наші землі були гостинні

¹³ Сліпий до Владислава Рубіна (Władysław Rubin), 15.vi.1979, Сліпий, *Твори* 14:374.

¹⁴ Ярослав Пелікан. Ісповідник між Сходом і Заходом. Портрет українського кардинала Йосифа Сліпого. – Артос: 2015. – с. 31.

¹⁵ Сліпий до Івана Павла II, 19.x.1978, *Arch. Pat.* 118:51.

¹⁶ Сліпий, *Твори* 1:91-158.

¹⁷ Сліпий до Івана Павла II, 10.ii.1981, *Arch. Pat.* 118:200-201.

для тих традицій, що сягають своїх коренів в Новому Римі – в Константинополі»¹⁸. Цей перший візит папи на батьківщину матиме далекосяжні політичні зміни не лише у Польщі, але в цілому регіоні Центральної та Східної Європи. Про це далі.

Як пише Гжегож Поляк, «після вибору кард. Кароля Войтили на папу, очільник греко-католиків видав заяву, у якій висловив переконання в тому, що «папа-слов'янин повинен краще розуміти своїх сусідів», натякаючи тим самим на попередників Івана Павла II. Він також висловив надію на те, що новий папа підтримуватиме стремління українців до свободи, адже він був «сміливим борцем у боротьбі з безбожною доктриною» і «знає, що означає боротьба за права свого народу, розуміє почуття пригноблених»¹⁹. Перед Папою Іваном Павлом II Блаженніший знову повторив свій заклик не пожертвувати українською Церквою в справі зняття напруження у відносинах з Москвою: «*nihil de nobis sine nobis!*» (ніщо про нас не вирішується без нас).²⁰

Подібної думки притримувався і Я. Пелікан: «Коли Кароль Войтила став Папою Іваном Павлом II, Кир Йосиф разом з іншими єпископами одразу скористались нагодою, аби згідно з «*Cleri sanctitati*» прохати визнання влади «патріярха та верховного архієпископа» над українською Церквою на рідних землях та поза їх межами²¹. Коли ж 19 березня 1979 року Папа Іван Павло II написав (італійською) Кир Йосифу про потребу «створення постійної канонічної форми єдності ієрархії Вашої Церкви», Блаженніший відповів (польською), що «у цих словах Вашої Святости чітко прослідковується передбачене визнання (*przewidziane wyznanie*) нашого патріярхату, і за це ми з глибини наших сердець дякуємо Вам»; до цього Патріярх Йосиф долучив копії усіх листів в цій справі до Апостольської столиці, почавши з 1963 року²². Так чи інакше, визнання Римом українського патріярхату залишилося марною надією Кир Йосифа до кінця його життя, і у своєму красномовному поминальному слові на честь Блаженнішого Папа Іван Павло II унікав будь-

¹⁸ Україномовний переклад нашого авторства зроблено з польського оригіналу: Jan Paweł II. Homilia w czasie Mszy św. odprawionej na Wzgórzu Lecha, Gniezno, 3 czerwca // Przemówienia Papieskie-1979. <http://mateusz.pl/jp99/pp/1979/pp19790603c.htm>

¹⁹ Grzegorz Polak. Nieznane oblicze pontyfikatu. Okruchy z papieskiego stołu. – Kraków, Wydawnictwo M, 2011. – s. 72-77.

²⁰ «*Riservata personale per il Santo Padre*», 29.vi.1981, *Arch. Pat.* 118:223-27; див. також Сліпий, *Твору* 14:295.

²¹ Сліпий та українські католицькі єпископи до Івана Павла II, 20.xi.1978, *Arch. Pat.* 40:204-7.

²² Сліпий до Івана Павла II, 7.ii.1980, *Arch. Pat.* 118:125-26.

якого – явного чи прихованого – відношення до усієї справи українського патріархату»²³. В одному з інтерв'ю особистий секретар Патріярха Йосифа Сліпого о. Іван Дацько зазначив, що «в 1990 році Іван Павло II згадував, як Патріярх Йосиф сказав йому, що він буде найбільшим Папою, якщо визнає наш патріярхат. Папа цього не виконав, хоча й багато посприяв»²⁴. Окрім невизнання патріярхату, Іван Павло II вибрав на його наступника Мирослава Івана Любачівського, а не, як бажав Йосиф Сліпий, Любомира Гузара. Можна лише здогадуватися, що без втручання ватиканської номенклатури і марева Ostpolitik тут не обійшлося. Лише роками пізніше, 1996 року, папа визнав канонічність його свячень, а 26 січня 2001 р. затвердив вибір Любомира Гузара на Архієпископа Львівського та Главу Української Греко-католицької церкви. Проте не можна заперечити прихильного ставлення папи до УГКЦ, доказом чого є хоча б той факт, що Іван Павло II особисто скликав Синод українських єпископів 24 березня 1980 року²⁵.

Повернімося на хвилину до виступу Патріярха Йосифа на нарадах Другого Ватиканського собору, який сколихнув українців в діаспорі і без сумніву послужив сигналом для ватиканських кіл: цей сивоголовий ієрарх не сидітиме спокійно – очікуйте змін. Якщо Івана Павла II прийнято вважати каталізатором політичних змін у Центральній і Східній Європі, то Йосиф Сліпий безперечно став будителем українського народу. Під час Собору обидва ієрархи відкрито говорили про релігійну свободу та її обмеження, особливо в тоталітарних державах²⁶. Кожен з них уважно стежив за політичною та релігійною ситуацією на своїй батьківщині та у сусідній країні. Перший візит Івана Павла II до Польщі 2-10 червня 1979 року став доленосним для польського народу. Без нього не було б можливе повстання «Солідарности»²⁷. Як зазначив один із членів «Солідарности» Лешек Бернацкі, «ідея солідарности була в центрі його (Івана Павла II – прим. Авт.) зацікавлення. Страйки 1980 року і те, що відбувалося потому – зародження незалежної самоврядної професійної спілки «Солідарність», було дуже близьке його серцю. В протестах робітників він бачив

²³ Ярослав Пелікан. Ісповідник між Сходом і Заходом. Портрет українського кардинала Йосифа Сліпого. – Артос: 2015. – с. 203.

²⁴ «У Йосифа Сліпого була далекоглядність Андрея Шептицького». Особистий секретар Глави УГКЦ о. Іван Дацько — про Патріярха і про сучасну релігійну ситуацію <https://www.religion.in.ua/13706-u-josifa-slipogo-bula-dalekoglyadnist-andreya-sheptickogo-osobistij-sekretar-glavi-ugkc-o-ivan-dacko-pro-patriarxa-i-pro-suchasnu-religijnu-situaciyu.html>

²⁵ Іван Павло II до Верховного Архієпископа та єпископів української Церкви, 1.iii.1980, *Arch. Pat.* 118:131.

²⁶ Wojtyła na Soborze <https://teologiapolityczna.pl/pawe-rojek-wojty-a-na-soborze>

²⁷ Незалежна самоврядна професійна спілка «Солідарність»

щось більше, ніж тільки бунт проти влади з метою покращення умов життя, ніж тільки боротьбу за свободу і демократію. Він зробив з «Солідарности» символ позитивних змін, який повинен був змінити не лише «обличчя цієї землі», але й цілого світу. «Солідарність» стала символом, тому що сповідувала мирні методи боротьби і проголошувала ідею співпраці задля пошанування людської гідності й справедливості. Від народження «Солідарности» папа був її покровителем і тому не шкодував критичних зауважень»²⁸.

Коли 13 грудня 1981 року в Польщі було введено воєнний стан, Патріарх Йосиф надіслав до папи особливі Різдвяні вітання, зазначивши: «На жаль, наша спільна радість наповнена в цій хвилині тривогою, що її пережив Опікун Божої Дитинки св. Йосиф – «бо Ірод розшукуватиме дитя, щоб його вбити» (Мат. 2,13). Тривога Вашої Святости і польського Народу є моєю тривогою і тривогою українського Народу, так як радість Ваша є нашою радістю в обличчі великої місії, яку спільно нам дав сповнити на Сході zagrożеної Європи Спаситель Людини, щоб «людина віднайшла в нім свою властиву велич, гідність і вартість своєї людськості» (“Redemptor Hominis”) (...)

Нехай святочна радість Різдва Христового принесе мир, сили і перемогу Церкві, Народам і тим, що боряться в ім’я Христової правди на Вислою»²⁹.

Та чи не найвимовнішим свідченням прихильності Івана Павла II до Патріарха Йосифа як до свого слов’янського побратима були похоронні відправи за Блаженнішим. Відомо, що коли Патріарх помер 7 вересня 1984 року, «Іван Павло II вже мав запланований візит до Канади. Тоді він відклав його, аби вшанувати пам’ять Патріарха Сліпого. Прилетівши гелікоптером у семінарію, нині колегію св. Покрови, він зайшов до собору святої Софії, потім помолився навколішки, покропив тіло, а тоді поцілував руку Йосифа Сліпого. Цей жест є виявом надзвичайної пошани»³⁰. У телеграмі їх Емінінції Кардиналові Владиславові Рубінові, Префектові Св. Конгрегації для Східніх Церков з приводу смерти Блаженнішого, Святіший Отець висловив смуток з приводу відходу у вічність «доброго і вірного слуги, який впродовж свого довгого життя як священник і єпископ Божого люду дав особливе і

²⁸ Leszek Biernacki. Papież Jan Paweł II. Nie ma wolności bez „Solidarności”, a „Solidarności” bez miłości//http://www.solidarnosc.org.pl/wszechnica/page_id=1388/index.html

²⁹ Благовісник Патріарха Йосифа Сліпого. Кастельгандольфо, Рік XVI-XX, 1980-84, Книга 1-4, с. 176

³⁰ «У Йосифа Сліпого була далекоглядність Андрея Шептицького». Особистий секретар Глави УГКЦ о. Іван Дацько — про Патріарха і про сучасну релігійну ситуацію <https://www.religion.in.ua/13706-u-josifa-slipogo-bula-dalekoglyadnist-andreya-sheptickogo-osobistij-sekretar-glavi-ugkc-o-ivan-dacko-pro-patriarxa-i-pro-suchasnu-religijnu-situaciyu.html>

світле свідчення віри Христової навіть серед труднощів і терпінь, які він переносив з прикладною гідністю та євангельською силою завжди у єдності із Апостольським Престолом. Згадуючи із глибоким зворушенням цю незвичайну постать, що звеличала собою Церкву й Колегію Кардиналів, пересилаю усім українським вірним, тим, що живуть у батьківщині, й розсіяним по цілому світі, потішаюче Апостольське Благословення»³¹.

У співчуттях Мирославі Кардиналові Іванові Любачівському Іван Павло II зокрема зазначив: «Впродовж довгого часу ми подивлялися рішучу стійкість у вірі і вірності Престолові Петра нашого Достойного Брата Йосифа Кардинала Сліпого, Верховного Архієпископа Львова для українців, навіть посеред труднощів, переслідувань і терпінь, і спішимо прилюдно засвідчити українській спільноті наш справжній жаль і співучасть у жалобі з приводу його смерті»³². Перебуваючи в Канаді, в промові до українців у митрополичій катедрі свв. Володимира і Ольги у Вінніпезі 16 вересня папа знову згадав про «Великого мужа, Ісповідника Віри, Верховного Архієпископа Кардинала Йосифа Сліпого, якого Господь покликав до вічності»³³.

Іван Павло II брав участь у Божественній Літургії в сороковий день по смерті Патріярха Йосифа. У проповіді він не лише наголосив на головних етапах життя Блаженнішого, але й підкреслив геройські чесноти «дорогого Верховного Архієпископа. Знаємо бо, скільки довелось йому зазнати труднощів і переслідувань. Але знаємо також і те, що ніколи не бракувало йому Христової потіхи. Протягом довгих невигод каторжника, згодом і вигнання, постійною потіхою і піддержкою були для нього слова Божественного Учителя: *«Прийдіть до мене всі втомлені й обтяжені!»* Кардинал Сліпий завжди і єдино знаходив у Христі покріплення, щоб стати людиною неподоланої віри, пастирем безстрашним, свідком геройської вірності, визначною особистістю в Церкві»³⁴. На завершення проповіді Святіший Отець заініціював молитву «за переслідуваних християн в сучасному суспільстві, за наших братів українців, що в своїй Батьківщині, і за тих, що в розсіянні по світі»³⁵.

³¹ Шлях у безсмертя. До 30-річчя відходу у вічність Блаженнішого Патріярха Йосифа Сліпого (1892-1984). Матеріали про смерть та похорон. – АРТОС: Львів, 2014. – с. 10

³² Там само, с. 11.

³³ Ярослав Пелікан. Ісповідник між Сходом і Заходом. Портрет українського кардинала Йосифа Сліпого. – Артос: 2015. – с. 5.

³⁴ Шлях у безсмертя. До 30-річчя відходу у вічність Блаженнішого Патріярха Йосифа Сліпого (1892-1984). Матеріали про смерть та похорон. – АРТОС: Львів, 2014. – с.12.

³⁵ Там само, с. 16.

Кароль Войтила/Іван Павло II не був відірваний від своєї батьківщини. З моменту обрання на Вселенського Архієрея 16 жовтня 1978 року, він відбув 9 пастирських візитів до Польщі. Заарештований 10 квітня 1945 року, Патріярх Йосиф повернувся в Україну посмертно. Відповідно до домовленостей між Ватиканом та Советським Союзом, Йосиф Сліпий покинув ССРСР у 1963 році без права повернення. Згідно з заповітом, його було перепоховано в криптах собору св. Юра у Львові поряд з Митрополитом Андреем Шептицьким. Урочистості перепоховання відбулися 27-29 серпня 1992 року. Саме у Львові під час пастирського візиту в Україну 27 червня 2001 року папа Іван Павло II беатифікував 28 новомучеників УГКЦ. Це була не лише одна з найчисельніших беатифікацій, яку провів Святіший Отець; це було визнання подвигу Української греко-католицької церкви XX століття, її проводу та мирян. У своїй проповіді під час Божественної Літургії візантійського обряду Святіший Отець згадав «героїчного Кардинала Йосифа Сліпого», зокрема зазначивши: «Ця Галицька Земля, що протягом історії бачила розвиток Української Греко-Католицької Церкви, була вкрита, як казав незабутній Митрополит Йосиф Сліпий, “горою трупів і ріками крові”»³⁶.

Папа Іван Павло II упокоївся 2 квітня 2005 року. 1 травня 2011 року був беатифікований, а 27 квітня 2014 року – канонізований. Чесноти Слуги Божого Патріярха Катакомбної Церкви Йосифа Сліпого, в'язня лагерів за вірність Апостольській Столиці, як і його попередника Праведного Митрополита Андрея Шептицького, усе ще не знайшли належної оцінки у Ватиканських колах.

Про Івана Павла II і Патріярха Йосифа Сліпого досі написано чимало: наукових, критичних, панегіричних текстів. У підсумку цієї аналізи наведемо думки двох сучасників цих великих новітніх апостолів слов'янських народів. Академік Леонід Рудницький, довголітній співпрацівник Патріярха Йосифа, який особисто знав й Івана Павла II, так оцінив понтифіка: «Як людина, він був схильний до помилок, зрештою, як кожен із нас. Як папа, він був захоплюючий. Виняткові риси характеру давали йому змогу протистояти течіям сучасності і водночас дивовижним чином насолоджуватися припливами нашого спільного історичного досвіду. [...] Без сумніву, це була відповідна людина у відповідний час»³⁷. Щодо оцінки Патріярха Йосифа, то, на нашу думку, найвлучніше зробив це Ярослав

³⁶ <http://www.papalvisit.org.ua/ukr/news.php?ac=a&id=279>

³⁷ Leo D. Rudnytsky. Farewell to a Pontiff//LaSalle Magazine, Spring 2005, p. 21.

Пелікан у біографії Блаженнішого: «Слова, які свого часу Ральф Волдо Емерсон (Ralph Waldo Emerson) сказав про Мікеланджело, можна сказати і про Патріярха Йосифа Сліпого: «Він збудував краще, аніж вмів». Увесь християнський світ — на Сході і на Заході — стоїть у боргу перед ним»³⁸.

Список використаних джерел.

1. Leszek Biernacki. Papież Jan Paweł II. Nie ma wolności bez „Solidarności”, a „Solidarności” bez miłości//http://www.solidarnosc.org.pl/wszechnica/page_id=1388/index.html
2. Jan Paweł II. Homilia w czasie Mszy św. odprawionej na Wzgórzu Lecha, Gniezno, 3 czerwca // Przemówienia Papieskie-1979. <http://mateusz.pl/jp99/pp/1979/pp19790603c.htm>
3. John J. Hopkins. Shoes of a Fisherman, April 17, 2005 <https://madisonrecord.com/stories/510559651-shoes-of-a-fisherman>
4. Grzegorz Polak. Nieznane oblicze pontyfikatu. Okruchy z papieskiego stołu. – Kraków, Wydawnictwo M, 2011.
5. Leo D. Rudnytzky. Farewell to a Pontiff//LaSalle Magazine, Spring 2005, p. 21.
6. Leonid Rudnytzky. Lux in tenebris: A Brief Homage to Patriarch Josyf Slipyj // *The Ukrainian Quarterly*, Vol. LXVII, No. 1-4, 2011.
7. Wojtyła na Soborze <https://teologiapolityczna.pl/pawe-rojek-wojty-a-na-soborze>
8. Благовісник Патріярха Йосифа Сліпого. Кастельгандольфо, Рік XVI-XX, 1980-84, Книга 1-4.
9. Д-р Андрій Томас Каня. В'язень та вигнанець (Ісая 53:3-4, LXX) //Обіжник Центру студій спадщини Патріярха Йосифа Сліпого, ч. 5, зима 2014.
10. Галина Левицька. Мати Кароля Войтили Емілія Качоровська//<https://lysty.net.ua/porevisitua/>
11. Ярослав Пелікан. Ісповідник між Сходом і Заходом. Портрет українського кардинала Йосифа Сліпого. – Артос: 2015.

³⁸ Ярослав Пелікан. Ісповідник між Сходом і Заходом. Портрет українського кардинала Йосифа Сліпого. – Артос: 2015. – с. 224.

12. Преосв. Андрій Сапеляк. Українська Церква на Другому Ватиканському соборі. – Салезіянське видавництво: Рим– Буенос-Айрес, 1967.

13. Йосиф Сліпий. Твори. – Український католицький університет ім. св. Климентія Папи, Рим.

14. Шлях у безсмертя. До 30-річчя відходу у вічність Блаженнішого Патріярха Йосифа Сліпого (1892-1984). Матеріали про смерть та похорон. – АРТОС: Львів, 2014.

15. «У Йосифа Сліпого була далекоглядність Андрея Шептицького». Особистий секретар Глави УГКЦ о. Іван Дацько — про Патріярха і про сучасну релігійну ситуацію

<https://www.religion.in.ua/13706-u-josifa-slipogo-bula-dalekoglyadnist-andreya-sheptickogo-osobistij-sekretar-glavi-ugkc-o-ivan-dacko-pro-patriarxa-i-pro-suchasnu-religijnu-situaciyu.html>

16. <https://www.ipsb.nina.gov.pl/a/biografia/josyf-slipuj?print>

17. <http://www.papalvisit.org.ua/ukr/news.php?ac=a&id=279>

«Полюбіть науку!»: Патріярх Йосиф Сліпий і Український Вільний Університет.

Ірина Іванкович

«Полюбіть науку, плекайте і збагачуйте її своєю працею та своїм знанням, будьте її служителями! Споруджуйте храми науки, вогнища духовної сили Церкви та Народу, пам'ятаючи, що немислиме повне життя Церкви і Народу без рідної науки. Наука – це їхнє дихання життя!» - писав у своєму «Заповіті»³⁹ Ісповідник Віри Патріярх Йосиф Сліпий. Ціле покоління вихованців Греко-Католицької Богословської Академії у Львові 1929-1944 років, коли Ректором був саме о. д-р Йосиф Сліпий, та спудеїв Українського католицького університету ім. Климента Папи в Римі (далі - УКУ) 1963-1984 років пішли у життя з «його духа печаттю». Блаженніший запопадливо дбав про добро та розвиток українських наукових установ на поселеннях. Але, як пише професор УВУ Михайло Присяжний, «по-особливому опікувався Кардинал Йосиф Сліпий Українським Католицьким та Українським Вільним Університетами, заслужено вбачаючи в них тверді обереги духовності, незаангажованої

³⁹ <http://stsophia.us/ua/patriarh-josif/zapovit/>

гуманітарної науки і освіти, закладами, що гартували основи національної ідентичності»⁴⁰. Подібну думку висловив довголітній секретар Блаженнішого, звичайний професор екуменічного богослов'я УВУ о. д-р Іван Дацько. За його словами, «Патріарх наголошував, що Український католицький університет і Український вільний університет в Мюнхені – це дві криниці української науки»⁴¹. Можемо лише спекулювати, як склалася б доля УВУ, якщо б 45 років тому Блаженніший не прийшов на допомогу Ректоратові з купівлею будинку. Та про це згодом.

Перші контакти Патріарха Йосифа з Українським Вільним Університетом сягають його пражського періоду. На початку 1930-х років Ректор новозаснованої Греко-Католицької Богословської Академії о. д-р Йосиф Сліпий працював у викладацькій кадрі з такими випускниками УВУ, як Володимир Сас-Залозецький (1890-1965), який 1924 р. – габілітувався на доцента історії мистецтва в УВУ в Празі в доцента Володимира Антоновича і якого Митрополит Андрей Шептицький запросив викладати історію мистецтва в Академії⁴², а в 1942-44 рр. - Ярослав Пастернак (1892-1969), який в 1935 р. габілітувався на доцента УВУ в Празі, в 1936–1939 рр. був професором Академії. В жовтні 1932 року у дворі Академії було встановлено пам'ятник її засновникові Митрополитові Андреєві Шептицькому⁴³. Ініціатором проєкту виступив ректор о. д-р Йосиф Сліпий. З цієї нагоди «Ректорат Українського Університету в Празі» надіслав на руки очільника Академії надіслав привіт з «відслонеанням пам'ятника Основникові Академії і просить прийняти найкращі побажання успіху в дальшій праці Академії на полі української науки»⁴⁴. Привітання, датоване 14 жовтня 1932 року, підписав Ректор Університету «проф. д-р Горбачевський Антін» [sic]⁴⁵. Рік потому подібні привітання наспіли з Українського

⁴⁰ Михайло Присяжний. «Вічний двигун» української ідеї. Частина 2. Петербург, Київ, Кам'янець-Подільський, Львів, Відень, Прага, Мюнхен — центри боротьби за українські університети//<http://incognita.day.kyiv.ua/vichnij-dvigun-ukrayinskoyi-ideyi-chastina-2.html>

⁴¹ Президент ІЕС о. д-р Іван Дацько прочитав лекцію про Патріарха Йосифа Сліпого у Франковому університеті// <http://www.ecumenicalstudies.org.ua/novini-institutu/2017/03/29/5815>

⁴² Світильник істини. Джерела до історії Української Католицької Богословської Академії. Торонто-Чикаго, 1973. – с. 227

⁴³ За даними книги «Пам'ятники та меморіальні таблиці Львова» це був перший український пам'ятник у Львові. Його виготовив скульптор Андрій Коверко. Пам'ятник простояв до 1939 року, коли його, за спогадами Йосифа Сліпого, знищила Червона армія.

⁴⁴ Світильник істини. Джерела до історії Української Католицької Богословської Академії 1928/29-1944. Частина друга. Торонто-Чикаго, 1976. – с. 235.

⁴⁵ Там само. Припускаємо, що було допущено помилку в імені, адже ректором університету був Іван Горбачевський, брат Антіна.

Вільного Університету в Празі на руки о. д-ра Йосифа Сліпого з нагоди ювілею 150-ліття існування Греко-католицької Духовної Семінарії у Львові⁴⁶. Саме – уже єпископ – Йосиф Сліпий відправив похорон проф. Горбачевського, який помер 24 травня 1942 року у Празі. Принагідно Владика Йосиф зустрівся з новим ректором УВУ проф. Іваном Борковським, професорами університету, в тім – з о. д-ром Августином Волошином (1874-1945), президентом Карпатської України⁴⁷. Після угорської окупації 18 березня 1939 року, Августин Волошин виїхав до Праги, де викладав на УВУ. Зустріч двох мужів віри і науки відбулася, коли о. д-р Волошин був продеканом філософського факультету. У квітні 1945 р., незадовго до свого арешту, він став ректором УВУ⁴⁸. У той час радянські війська окупували Прагу. Майно, бібліотека й архіви віденського та пражського періодів університету були частково знищені, а частково вивезені до Радянського Союзу. О. Волошина арештовано і згодом замучено у московській в'язниці 19 липня 1945 р.

Так тоталітарна советська система почала наступ на українську науку й церкву. Перші нищівні удари були спрямовані на нейтралізацію науковців, інтелігенції та церковних провідників. В ніч з 10 на 11 квітня 1945 року «органами НКВД було заарештовано Митрополита Львівського Йосифа Сліпого. Ордер на арешт №2520 від 11 квітня 1945 р. Слідча справа №148372. Звинувачення: агент Ватикану, організатор антисоветської роботи уніатського духовенства, шпигун німецький»⁴⁹. У протоколах допиту знаходимо обвинувачення у співпраці з «представниками іноземних держав», в тім – з керівництвом УВУ. Так, у стенограмі допиту 28-29 березня 1945 р. на обвинувачення в тому, що як Митрополит Шептицький, так і він особисто були зв'язані з «іноземними розвідками», Йосиф Сліпий відповів: «В 1942 году по поручению Шептицкого я выезжал в гор. Прагу на похороны известного украинского профессора Горбачевского. Там я встречался с профессорами Пражского украинского университета⁵⁰ и через них установил, что

⁴⁶ Світильник істини. Джерела до історії Української Католицької Богословської Академії 1928/29-1944. Частина друга. Торонто-Чикаго, 1976. – с. 306

⁴⁷ Йосиф Сліпий. Спомини. – Львів-Рим, 2014. – с. 145.

⁴⁸ Володимир Мороз. Йосиф Сліпий, Закарпаття і закарпатські українці. // https://www.academia.edu/38656467/Йосиф_Сліпий_Закарпаття_і_закарпатські_українці?fbclid=IwAR07np8lpAJ4lP8akp8DwbRnhlH8nXpytWXvNqnI9E26LuJeYxpOASQ1Dis

⁴⁹ http://ugcc.ua/official/ugcc-today/slipuj/dati_z_zhittya_%D1%96_d%D1%96ylnost%D1%96_patr%D1%96arha_yosifa_sl%D1%96pogo_79007.html

⁵⁰ Мова про Український вільний університет в Празі – *прим. авт.*

организационная работа среди пражской украинской эмиграции поставлена слабо».⁵¹ Подібна відповідь зафіксована в протоколі допиту 29 червня 1945 р.⁵² Наступних 18 років ув'язнення Йосиф Сліпий вважав втраченими.

Після звільнення Митрополит прибув до Риму 9 лютого 1963 року і уже дев'ять місців потому видав грамоту про заснування Українського католицького університету ім. Климента Папи. Після УВУ, він став другим українським університетом на поселеннях, який «собирал в розсіянні сущих» українців. Йосиф Сліпий чітко бачив місію цих двох вишів, коли 1970 року писав: «...На поселенні є два наші університети – УВУ і УКУ. Вправді вони не можуть серед нинішніх умовин розвинути повної діяльності, та все таки вони мають за собою вже великий науковий дорібок, професори і студенти можуть переходити правильні семестри. Розсіяні по цілому світі, мусять дбати про те, щоби тамошніми студіями здобути на майбутнє посаду і прожиток. Тому українські університети в першу чергу доповнюють знання своєї теології, історії, мови і культури»⁵³.

Функціонування новоствореного Українського католицького університету в Римі вимагало забезпечення відповідної наукової кадри. Будучи вимогливим у плані наукового розвитку, Патріарх Йосиф збирав навколо УКУ визначних науковців діаспори. Деякі із них попередньо були викладачами Українського Вільного Університету, а це:

Історик Микола Чубатий (1889-1975) - професор історії українського права Українського вільного університету (1949). Знайомий з Патріархом з часів викладання в Греко-Католицької Богословській Академії (1928-1934)⁵⁴. Декан факультету права і суспільних наук та професор історії українського права Українського католицького університету в Римі (1963—75).

Мовознавці:

Константин (Кость) Кисілевський (1890-1974)

⁵¹ Там само, с. 545

⁵² Протокол допиту Митрополита Йосифа Сліпого, 29 червня 1945 р.// Патріарх Йосиф Сліпий у документах радянських органів державної безпеки. 1939–1987. в двох томах, т.1. Київ 2012, с.289.

⁵³ Промова Блаженнішого Кир Йосифа на відкриття першого академічного курсу 1970-го р. в Римі//Український Католицький Університет ім. Св. Климента Папи в другому п'ятиліттю свого постановня та діяльності (1968-1973). – Рим, 1974. – с. 136.

⁵⁴ Світильник істини. Джерела до історії Української Католицької Богословської Академії. Торонто-Чікаго, 1973. – с. 142.

1945 р. – надзвичайний професор УВУ; 1959 р. – звичайний професор УВУ (Українська мова з діалектами та говірками; Українська літературна мова). На УКУ був звичайним професором Філософсько-гуманістичний факультету.

Михайло Ярослав Соневицький (1892-1975)

1945-46, 1947-48 рр. – викладач грецької мови в УВУ в Мюнхені. Знайомий з Патріярхом з часів викладання в Греко-Католицькій Богословській Академії (1934—1944).

Великий відсоток професорів Українського католицького університету були випускниками Українського Вільного Університету – спершу в Празі, а згодом – в Мюнхені. Спектр їхніх наукових зацікавлень покривав більшість дисциплін. Згадаємо тут кільканадцять визначних постатей:

Археолог Ярослав Пастернак (1892-1969), який 1925-26 рр. працював на кафедрі археології УВУ в Празі, а 1935 року там же габілітувався на доцента у проф. Щербаківського. З 1946 року він - звичайний професор УВУ в Мюнхені. З моментом заснування УКУ в Римі Патріярх Йосиф покликав його в 1965 р. на становище професора археології⁵⁵.

Мовознавці та літературознавці:

Ярослав Богдан Рудницький (1910-1995) габілітувався на доцента УВУ в Празі 1940 р. З 1943 року – був його професором, а в 1963-1967 роках - надзвичайним професором УВУ в Мюнхені.

Олекса Горбач (1918-1997) студіював україністику в УВУ в Мюнхені в 1947-48 рр. 8 квітня 1948 року здобув там же звання доктора філософії на підставі дисертації «Наголос Зизанієвого «Лексису» 1596 р.» (рецензенти: проф. д-р Ярослав Рудницький і Константин Кисілевський). 18 травня 1951 р. габілітувався на Філософічному факультеті УВУ в ділянці слов'янської філології і 24 липня 1951 р. був обраний доцентом слов'янської філології УВУ, а 1965 р. – надзвичайним професором⁵⁶.

Василь Маркусь (1922-2012) студіював славістику і педагогіку на УВУ в Мюнхені 1946-48 рр., де 1948 року захистив докторську дисертацію зі славістики на тему «Архаїчні властивості південно-закарпатських говорів». В Історичному архіві УГКЦ в Римі

⁵⁵ Там само, с. 252.

⁵⁶ Український Католицький Університет ім. Св. Климента Папи в першому п'ятиліттю свого постання та діяльності (1963-1968). – Рим, 1969. – с. 59-60

зберігається листування Маркуся з Патріярхом Йосифом. Як зазначив Володимир Мороз, «цей епістолярій представлений 26 персональними листами Маркуся до патріярха (крім того, є листи, в яких Маркусь – не єдиний підписант) і 20 листами патріярха до Маркуся за період із 5 лютого 1965 до 23 лютого 1980 р.»⁵⁷

Дмитро Бучинський (1913-1963) навчався в 1945-1948 рр. на філософічному факультеті УВУ в Мюнхені, де захистив (під керівництвом відомого українського філософа Івана Мірчука) докторську дисертацію «Християнсько-філософський світогляд Тараса Шевченка» (опублікована у Лондоні). У ній вперше розглянуто творчість Т. Шевченка як християнського поета. Цю працю високо цінував і ставив у приклад Патріярх Йосиф Сліпий. Від 1963 р. за пропозицією і на особисте запрошення Блаженнішого призначений надзвичайним професором УКУ в Римі.

Леонід Рудницький (1935-) 1965 року захистив докторат на тему «Франкові переклади з німецької літератури» в УВУ у Мюнхені. Тривалий час обіймав посаду декана філологічного факультету і члена сенату Українського Вільного Університету в Мюнхені, а від вересня 1988 до 2004 року був його ректором. Леонід Рудницький належав до грона близьких співпрацівників Патріярха Йосифа Сліпого.

Юристи і політологи:

Богдан Тадей Галайчук (1911-1974) 1948 р. отримав ступінь габілітованого доктора правознавства УВУ в Мюнхені

Юрій Старосольський (1907-1991) 1940 р. досягнув ступінь доктора прав і суспільно політичних наук в УВУ в Празі. Там же став асистентом проф. карного права і процесу. 1945 р. отримав габілітацію і був іменованим доцентом карного права і процесу. З 1946 р. – доцент УВУ, надзвичайний професор; з 1963 р. – звичайний професор карного права і процесу. Викладав теж теорію права. На УВУ дописував до його наукових збірників та був учасником Делегатури в США.

Михайло Г. Марунчак (1914-2004) в 1940-1941 рр. був слухачем Філософського факультету УВУ в Празі, де вивчав право і суспільні науки, а 1941 року - захистив докторську дисертацію з права.

⁵⁷ Володимир Мороз. Йосиф Сліпий, Закарпаття і закарпатські українці. // https://www.academia.edu/38656467/Йосиф_Сліпий_Закарпаття_і_закарпатські_українці?fbclid=IwAR07np8lpAJ4IP8akp8DwbRnhIH8nXpytWXvNqnI9E26LuJeYxpOASQ1Dis

Історики:

Леонід Соневицький (1922-1966) студіював на філософічному факультеті УВУ в 1946-48 рр., а 1948 р. захистив докторат з історії України.

Петро Маркіян Ісаїв (1905-1973) отримав 1947 р. докторат філософії в ділянці історії в УВУ в Мюнхені на основі дисертації на тему: «Історія українського шкільництва в Генеральній Губернії в шкільних роках 1939-40 – 1944-45». У тому ж навчальному закладі викладав історію в 1947–1948 рр.

О. Юрій Федорів (1907-2001) вивчав богослов'я у Львівській Богословській Академії, а потім у Карловому університеті в Празі, одночасно студіюючи в Українському Вільному Університеті. Тут, 6 липня 1942 р. захистив докторську дисертацію з філософії на тему «Церковний і національний стан на Холмщині і Підляшші від початку XVII ст. до 1906 р.» в професора історії Дмитра Дорошенка.

Музикознавець Ігор Соневицький (1926-2006) студіював музикологію в УВУ 1945-48 рр. Музикологічні студії закінчив докторатом філософії в УВУ 1961 р. на тему «Артем Ведель і його музична спадщина».

Психолог Володимир Янів (1908-1991) з 26 листопада 1946 року – старший асистент УВУ в Мюнхені; габілітувався там же 31 жовтня 1949 р. на підставі праці про «Психологічні підстави Окциденталізму» та став доцентом психології УВУ, а 17 травня 1951 року поширено йому «веніям легенді» ще й на соціологію на підставі «Нарису соціології», написаного для Інституту Заочного Навчання при УВУ. З 25 листопада 1955 р. Надзвичайний, а 30 травня 1963 р. Звичайний професор УВУ. Янів був тричі вибраний продеканом філософічного факультету УВУ. Директор Делегатури УВУ у Франції, а з 27 червня 1968 р. до 1986 р. – ректор УВУ.

У розвідці «Віра і наука» (1935) Йосиф Сліпий висловив переконання, що «справдішня наука не може противитися віри, а віруючий католик має повне право до поважної наукової роботи і своїми совісними працями може собі заслужити тільки вдячність від всіх, яким дорога наука»⁵⁸. Ці слова без перебільшення описують Володимира Янева, якого з Патріярхом єднали наукові, релігійні й особисті контакти. Блаженніший покликав його як одного з перших науковців до викладацької праці в Українському католицькому університеті: з 1 жовтня 1963 року Володимир Янів - надзвичайний, з 1 січня 1965 р. –

⁵⁸ Йосиф Сліпий. Віра і наука// <https://zbruc.eu/node/62414>

звичайний професор УКУ в Римі, з 1 жовтня 1964 р. Декан його Філософічно-гуманістичного факультету. 1963 року зорганізував спільку наукову конференцію Наукового Товариства ім. Шевченка (НТШ), Українського Богословського Наукового Товариства (УБНТ), Української Вільної Академії Наук (УВАН) та УВУ на посередню тему «Релігія в житті українського народу» (Рокка ді Папа, 1963 – праці конференції з'явилися у Збірнику, виданому 1966 р. 181 т. НТШ, присвяченому Кардиналові Йосифові Сліпому у його 75-ліття)⁵⁹. В. Янів – автор «Нарису історії Українського Богословського Товариства (Наукові записки УВУ 1967-68 (Ч. 9-10. Мюнхен-Рим-Париж, 1969). Під час академічного року 1976-76 УКУ в Римі брав участь в «Літературному вечорі», під час якого читав уривки зі своєї автографічної збірки «Життя» (Париж-Мюнхен 1975).⁶⁰

Як бачимо, у першій декаді діяльності Українського католицького університету в Римі допускалася практика «подвійного професорства в УВУ і мюнхенського Українського Вільного Університету», яку 1973 року - через «побоювання, щоб та сама праця не була під двома фірмами» - Блаженніший Йосиф припинив з одним винятком: «Старі професори ще можуть бути і тут і там, але нових буде призначуватися лише тоді, коли вони там не мають іменування»⁶¹.

Леонід Рудницький зазначив, що Володимир Янів зробив вагомий внесок «в акцію французьких інтелектуалістів та послів за звільнення тоді ще митрополита, Ісповідника Віри Йосифа Сліпого в 1961-62 рр.»⁶² З того часу співпраця між Патріярхом і проф. Яневим була спрямована на розвиток української науки в УВУ та УКУ.

За часів ректорства проф. Янева, 2 вересня 1969 року, Український Вільний Університет в Мюнхені відзначив Блаженнішого Йосифа почесним докторатом Філософічного факультету у 30-ліття архієрейських свячень і 25-ліття вступу на митрополичий престол у княжому городі Львові⁶³. Під час вручення грамоти почесного доктора Блаженніший сказав: «Ця

⁵⁹ Український Католицький Університет ім. Св. Климента Папи в першому п'ятиліттю свого постання та діяльності (1963-1968). – Рим, 1969. – с. 30.

⁶⁰ Звіт Блаженнішого Патріярха Йосифа на закінчення академічного року 1975/76 в Українському Католицькому Університеті, дня 13 червня 1976// Благовісник Верховного Архієпископа Візантійсько-Українського (Греко-Руського) обряду. – Кастельгандольфо біля Риму, 1976. Рік XII, Кн. 1-4. – с. 90.

⁶¹ Протокол засідання професорської Колегії Українського Католицького Університету 18 червня 1972 р.в приміщенні Університету//Український Католицький Університет ім. Св. Климента Папи в другому п'ятиліттю свого постання та діяльності (1968-1973). – Рим, 1974. – с. 106.

⁶² Леонід Рудницький. Володимир Янів – українська людина світового формату// <http://www.patriarkhat.org.ua/statti-zhurnalu/volodymyr-yaniv-ukrajinska-lyudyna-jevropejskooho-formatu/>

⁶³ УВУ відзначив ювілеї Верховного Архієпископа// «Америка», Філадельфія, 15 липня 1969 р. – с. 1.

грамота мені незвичайно дорога, бо саму в науковій праці я завжди почував себе найкраще... У світі можуть проходити різні зміни, досягнення відкриття, та людський мозок завжди залишиться підставою життя, поступу і живучости людської спільноти»⁶⁴. Він також підрекслив, що «з усіх його 5-ти почесних докторатів, які він одержав від різних університетів в Європі й за океаном, цей почесний титул є йому найприємнішим та найвищим, бо він наданий українським університетом»⁶⁵. Підвівши підсумки пастирського візиту у «Посланні з нагоди 10-ліття Апостольської екзархії і відвідин українців у Німеччині» Блаженніший Йосиф згадав про цю подію, кажучи: «Серед численних поважних товариських сходин, щирих прийнят, високомистецьких, вокальних і музичних виступів, велике враження зробила на нас промоція на почесного доктора Українського Вільного Університету. Без сумніву, це велика честь від нашої найвищої наукової установи, але не менш важним було те, що це був сильний вияв численної участі широкого кола українських, німецьких і інших громадян, зокрема науковців, в науковому акті УВУ, що з усіма попередніми виступами з нагоди наших відвідин, зливається в одну гармонійну цілість усього життя наших поселенців у Німеччині»⁶⁶.

Блаженніший високо відзначив тогочасне значення університету в промоції української культури й історії в іноземних наукових колах, підкресливши: «УВУ робить велику роботу, от хочби тепер по всіх більших університетах Німеччини влаштовували Сковородівські реферати. Треба, щоб наша молодь вивчала свою історію, культуру»⁶⁷. Те, що університет був активним амбасадором української ідеї і перебував у тісному зв'язку з Блаженнішим, свідчать і повідомлення советської пропаганди. Для прикладу, у 1974 р. в статті «Про справжнє обличчя українського буржуазного націоналізму» було зазначено, що «кошти УВУ значною мірою використовуються для публікації антирадянської писанини. Результати «досліджень» публікуються передусім під фальшивою назвою «Наукові записки». У червні 1969 р. вийшов черговий том «записок», присвячений українській католицькій церкві та одному з її ватажків Йосипові Сліпому... На II Ватиканському соборі митрополит Сліпий

⁶⁴ Світильник істини. Джерела до історії Української Католицької Богословської Академії 1928/29-1944. Частина друга. Торонто-Чикаго, 1976. – с. 47.

⁶⁵ Кир Йосиф Сліпий почесним доктором УВУ// «Америка», Філадельфія, 12 вересня 1969 р., ч. 163. – с. 1

⁶⁶ Послання Верховного Архієпископа Кард. Кир Йосифа з нагоди 10-ліття Апостольської екзархії і відвідин українців у Німеччині//Благовісник Верховного Архієпископа Візантійсько-Українського (Греко-Руського) обряду. – Кастельгандольфо біля Риму, 1969. Рік V, Кн. 1-4. – с. 24-25.

⁶⁷ Літній семестр на УКУ в Римі// Український Католицький Університет ім. Св. Климента Папи в другому п'ятиліттю свого постання та діяльності (1968-1973). – Рим, 1974. – с. 172

виступив з планами створення уніатсько-католицького патріархату з центром... у Києві. Але ж добре відомо, що на Україні уніатської церкви не існує, а тому це слід розцінювати лише як чергову провокацію»⁶⁸.

Особисті контакти Йосифа Сліпого і Володимира Янева стали в пригоді, коли 1973 року Блаженніший прийшов на допомогу Українському Вільному Університету з купівлею будинку. Тогочасний, новий баварський закон передбачав необхідність наявності приміщення як одного з факторів існування університету. УВУ, на жаль, не мав свого будинку. Життя університету проходило в орендованому приміщенні, яке не відповідало характерові установи. До того ж, його площа не задовільняла динамічного розвитку університету, який за один лише академічний рік провів понад 90 виступів в іноземних наукових середовищах. Навчальні курси відбувалися поза будинком УВУ, «а канцелярії власне кажучи, перемінилися в сховища нововиданих книжок та архівів, що утруднювало в рівній мірі канцелярську працю, що й розсилку книжок».⁶⁹ Блаженніший схвалив придбання відповідної осілости за адресою Пінценаурштрассе 15. Згідно угоди, потрібно було влатити 40% домовленої ціни і цю суму надав Йосиф Сліпий, права якого були «відповідно забезпечені гіпотечно»⁷⁰.

Ректор Володимир Янів особисто відбув подорожі до США та Канади з метою інформування широких кіл громадськості про придбання дому. Його завданням було також подбати про перебудову Товариства Прихильників УВУ на зареєстроване Товариство, яке повинно було зайнятися «збіркою грошей на якнайшвидшу сплату боргів».⁷¹ Під час зустрічі з Ректором В. Яневим 19 травня 1973 року в Пассейку, штат Нью-Джерсі, було покликано до життя Комітет Фондації Українського Вільного Університету, який очолив проф. Василь Лев. Головною метою Комітету було дбати про фінансове забезпечення УВУ⁷². 27 листопада 1976 року Патріарх Йосиф Сліпий, в присутності ректорату та викладацької кадри УВУ посвятив будинок університету. Разом із Блаженнішим, у Літургії співслужили: Апостольських екзарх для українців в Німеччині Преосвященний Плятон Корниляк, о. д-ром Іваном Гриньохом, о. канцлером О. Дмиторишиним, парохом нового Собору в Мюнхені

⁶⁸ Аскольд Лозинський. «Патріарх Йосиф Сліпий і Український Вільний Університет в Мюнхені». Доповідь під час круглого столу «Патріарх в розсіянні суших», 13 листопада 2016 р., Філадельфія.

⁶⁹ Княжий дар Блаж. Йосифа на купно дому УВУ// Благовісник Верховного Архієпископа Візантійсько-Українського (Греко-Руського) обряду. – Кастельгандольфо біля Риму, 1974. Рік X, Кн. 1-4. – с. 144-145.

⁷⁰ Там само.

⁷¹ Там само.

⁷² «Америка», субота, 2 червня 1973 р., Філадельфія, ПА. – с. 3.

о. д-ром І. Ортинським. Церемонією керував особистий секретар Патріярха о. д-р Іван Дацько. У своїй проповіді Блаженніший «вказав на значення науки в життя народу, і на тому тлі накреслив теж завдання Українського Вільного Університету, що здобув собі признання чужого наукового світу й офіційальне визнання Баварського Міністерства Освіти й Віровизнання. Ширячи знання про Україну серед української молоді, але також серед чужих наукових і інтелектуальних кіл, УВУ має твердо стояти на традиційних принципах християнської віри та ідеалістичного світогляду, змагаючи одночасно до повної духової соборности, підстави єдності та гармонії у нашому житті у діяспорі»⁷³

З наближенням ювілею Тисячоліття хрещення України-Руси, 1 жовтня 1979 р. Патріярх Йосиф надіслав послання до українських науковців з нагоди підготовки до цієї знаменної події. Він закликав вчених активно включитися в підготовку кампанії. Чотири роки потому, у 1983 р., Блаженніший і ректорат УКУ запросили ректора УВУ Володимира Янева очолити підготовку окремої наукової конференції українських наукових установ з нагоди ювілею Тисячоліття. Він дав попередньо згоду з умовою, що на цей проект погодяться всі українські наукові установи, різних релігійних конфесій⁷⁴. Як відомо, Володимир Янів розгорнув активну діяльність щодо залучення до підготовки конгресу наукових установ діяспори і створення організаційного комітету. Ця праця дала позитивні наслідки. На конференції в Мюнхені, скликаній за ініціативою Українського Вільного Університету та Наукового товариства ім. Т. Шевченка в Європі, що проходила з 11 по 13 травня 1984 року, був утворений комітет Наукового конгресу Тисячоліття хрещення Руси-України. У рамках Комітету були об'єднані 28 наукових установ з 8 країн 4 континентів. Керівництво Науковим комітетом здійснювала Ділова президія на чолі з Володимиром Яневим. Таким чином була створена організаційна структура для наукового відзначення Тисячоліття хрещення Руси-України⁷⁵.

Патріярх не дочекав ювілейних святкувань: 7 вересня того ж 1984 року в Римі він відійшов до вічності. Володимир Янів брав участь в похоронних відправах і на тризні 13 вересня пригадав церемонію вручення Блаженнішому грамоти почесного доктора УВУ в 1969 р.:

⁷³ Блаженніший Патріярх Йосиф посвятив дім УВУ у Мюнхені//Пресовий Бюлетень УВУ, 24 березня 1977 р., ч. 1/XXXVIII/, Інформація ч. 1., с. 1-2.

⁷⁴ Ю.В. Недужко. Омелян Пріцак та наукове відзначення Тисячоліття хрещення Руси-України// Матеріали Міжнародної наукової конференції 28-30 травня 2008 року. <https://core.ac.uk/download/pdf/149248266.pdf>

⁷⁵ Там само.

«Це тоді у слові подяки почули приявні знаменні і зобов'язуючі слова, що владика себе завжди найкраще почував у середовищі науковців, з якого і сам вийшов; це тоді він коротко відзначив роль університету для цілої спільноти в екзилі, як духового центру, що об'єднує розпоршених у цілому світі і утримує їх у готовості працювати для рідної Церкви і рідного народу. І далі приявні почули запевнення, що відзначення було гаві і батькові нашої Церкви ціннішим, ніж чужі подібні відзначення, бо докторат був рідний»⁷⁶.

Без сумніву, Патріярх Йосиф Сліпий відіграв важливу роль у формуванні нового обличчя УВУ завдяки фінансовій підтримці, своєму зацікавленню науковим життям університету та особистим контактам з науковцями УВУ. Ширшу панораму цих контактів можна буде збагнути, дослідивши листування Блаженнішого з цими професорами. Взаємини Патріярха Йосифа Сліпого з Українським Вільним Університетом, хоча й не позбавлені турбулентних моментів, безперечно були спрямовані на утривалення та розвиток української науки та єдиного в світі українського вишу поза межами України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.

1. Аскольд Лозинський. «Патріярх Йосиф Сліпий і Український Вільний Університет в Мюнхені». Доповідь під час круглого столу «Патріярх в розсіянні суцнх», 13 листопада 2016 р., Філадельфія.
2. Володимир Мороз. Йосиф Сліпий, Закарпаття і закарпатські українці.//https://www.academia.edu/38656467/Йосиф_Сліпий_Закарпаття_і_закарпатські_українці?fbclid=IwAR07np8lpAJ4IP8akp8DwbRnhlH8nXpytWXvNqnI9E26LuJeYxpOASQ1Dis
3. Ю.В. Недужко. Омелян Пріцак та наукове відзначення Тисячоліття хрещення Русії України// Матеріали Міжнародної наукової конференції 28-30 травня 2008 року. <https://core.ac.uk/download/pdf/149248266.pdf>
4. Леонід Рудницький. Володимир Янів – українська людина світового формату.// <http://www.patriyarkhat.org.ua/statti-zhurnalu/volodymyr-yaniv-ukrajinska-lyudyna-jevropejskofo-formatu/>

⁷⁶ Аскольд Лозинський. «Патріярх Йосиф Сліпий і Український Вільний Університет в Мюнхені». Доповідь під час круглого столу «Патріярх в розсіянні суцнх», 13 листопада 2016 р., Філадельфія.

5. Михайло Присяжний. «Вічний двигун» української ідеї. Частина 2. Петербург, Київ, Кам'янець-Подільський, Львів, Відень, Прага, Мюнхен — центри боротьби за українські університети//<http://incognita.day.kyiv.ua/vichnij-dvigun-ukrayinskoji-ideyi-chastina-2.html>
6. Йосиф Сліпий. Віра і наука// <https://zbruc.eu/node/62414>
7. Йосиф Сліпий. Спомини. – Львів-Рим, 2014.

Збірники та часописи:

8. «Америка». - Філядельфія, 15 липня 1969 р.
9. «Америка». - Філядельфія, 12 вересня 1969 р.
10. «Америка». - Філядельфія, 2 червня 1973 р.
11. Благівісник Верховного Архієпископа Візантійсько-Українського (Греко-Руського) обряду. – Кастельгандольфо біля Риму, 1969. Рік V, Кн. 1-4.
12. Благівісник Верховного Архієпископа Візантійсько-Українського (Греко-Руського) обряду. – Кастельгандольфо біля Риму, 1974. Рік X, Кн. 1-4.
13. Благівісник Верховного Архієпископа Візантійсько-Українського (Греко-Руського) обряду. – Кастельгандольфо біля Риму, 1976. Рік XII, Кн. 1-4.
14. Патріарх Йосиф Сліпий у документах радянських органів державної безпеки. 1939–1987. в двох томах, т. 1. Київ 2012, с. 289. (ред. Володимир Сергієнко).
15. Пресовий Бюлетень УВУ, 24 березня 1977 р., ч. 1/XXXVIII/, Інформація ч. 1.
16. Світильник істини. Джерела до історії Української Католицької Богословської Академії. Торонто-Чикаго, 1973.
17. Світильник істини. Джерела до історії Української Католицької Богословської Академії 1928/29-1944. Частина друга. Торонто-Чикаго, 1976.
18. Український Католицький Університет ім. Св. Климента Папи в другому п'ятиліттю свого постановня та діяльності (1968-1973). – Рим, 1974.
19. Український Католицький Університет ім. Св. Климента Папи в першому п'ятиліттю свого постановня та діяльності (1963-1968). – Рим, 1969.
20. Президент ІЕС о. д-р Іван Дацько прочитав лекцію про Патріарха Йосифа Сліпого у Франковому університеті// <http://www.ecumenicalstudies.org.ua/novini-institutu/2017/03/29/5815>
21. <http://stsophia.us/ua/patriarh-josif/zapovit/>

22. http://ugcc.ua/official/ugcc-today/sliipyj/dati_z_zhittya_%D1%96_d%D1%96yalnost%D1%96_patr%D1%96arha_yosifa_sl%D1%96pogo_79007.html

Ірина Іванкович

МОВНИЙ ПАТРІОТИЗМ ПАТРІЯРХА ЙОСИФА СЛІПОГО.

У статті проаналізовано мовний патріотизм Патріярха Йосифа Сліпого в контексті історично-еклезіяльного, просвітницько-виховного та літургично-богословського дискурсу на базі послань, проповідей, споминів, наукових праць та листування із діячами діаспори.

Ключові слова: патріотизм, Йосиф Сліпий, лінгвоцид, мова, асиміляція, винародовлення, діаспора, Український католицький університет ім. Климента Папи в Римі

«Я буду настільки великим, наскільки великим буде мій народ»⁷⁷. Такими словами Патріярх Йосиф Сліпий звернувся до духовенства та мирян Української Греко-Католицької Церкви, зібраних на урочистості в Малій Семінарії в Римі 28 лютого 1965 року з нагоди підвищення його до кардинальської гідності.

В історії людства не раз траплялося, що увага світу зосереджувалась на одній людині, бо в її руках була доля мільйонів, або вона символізувала прагнення мільйонів. Такими постатями у минулих століттях були: Олександр Македонський, Юлій Цезар, Жанна Д'Арк, Джордж Вашингтон, Авраам Лінкольн, Махатма Ганді та інші. Проте лише 1963 рік висунув нас світову арену члена народу, що на той час не був історичною нацією, себто не був підметом, а тільки об'єктом історії. Своїм мучеництвом, нечуваною моральною міццю і глибоким патріотизмом цей син поневоленого народу привернув до себе увагу мільйонів і без найменшої допомоги свого суспільства виніс ім'я України на форум світу.

⁷⁷ Мілена Рудницька. Невидимі стигмати. Рим-Мюнхен-Філядельфія, 1971. – с. 383.

Тема патріотизму Блаженнішого Йосифа становить багатогранний обшар, а його опрацювання на даному етапі знаходиться у зародковому стані. Скажімо, небагато знаємо про Патріярха як шанувальника рідної української мови, яка була і залишається невід'ємною фундаментом національної свідомости, заборолом перед винародовленням, об'єднуючим елементом кожного народу. Загалом, довголітня практика в історії Української Греко-Католицької Церкви доводить, що поняття: нарід, культура, мова, віра, обряд, Церква і Бог дуже тісно, майже нерозривно, пов'язані зі собою. Саме в такому контексті Блаженніший Йосиф розглядав мову, коли 27 червня 1971 року нагадував учасникам Конгресу Католиків Українців Канади: «...Одна мова, одна Христова віра, одна молитва, одна Служба Божа, один обряд, одна національна українська свідомість, одна велика любов свого княжого і козацького минулого, своєї культури, письменства і мистецтва, своєї державницької традиції і звичаїв, закріплення століттями історії, є твердою основою для дальших змагань!... один пастир, одно стадо. В її єдності є запевнена Спасителем непоборима могутність і для вона була, є і буде незрушимою силою»⁷⁸.

Інший церковний діяч, відомий мовознавець Іван Огієнко свого часу зазначив: «Мова – то серце народу: гине мова – гине народ. Народ, що свідомо плекає почуття всенаціональної єдности, цебто плекає свою соборну літературну мову й вимову та соборний правопис, забезпечений від мовного винародовлення. Найдошкульніша зрада свого народу й найбільший ніколи непрощений гріх супроти своєї нації – то мовне винародовлення».⁷⁹

Проаналізуємо коротко соціолінгвістичні та історичні передумови явища винародовлення, яке ще прийнято називати денационалізацією, манкуртизацією, асиміляцією тощо і яке особливо гостро виявляється в історії поневолених народів, в тім - українського. У соціолінгвістиці ХХ ст. випрацювано поняття «лінгвоцид» - мововбивство, що позначає один з найважчих видів міжнародних злочинів: свідоме, цілеспрямоване нищення певної мови як головної ознаки етносу – народності, нації. За словами Роксолани Зорівчак, «кінцевою метою його є не геноцид, тобто фізичне винищення певного народу (тупа робоча манкуртна сила завжди потрібна поневолювачам), а етноцид – ліквідація цього народу як

⁷⁸ Слово Блаженнішого Йосифа виголошене на Конгресі Католиків Українців Канади 27 червня 1971//Твори Патріярха і Кардинала Йосифа. Зібрали о. д-р Іван Хома і о. д-р Іван Музичка. Том XIII. – Український Католицький Університет ім. св. Климента Папи. Рим, 1983. – с. 107.

⁷⁹ Іван Огієнко. Рідна мова. Київ: «Наша культура і наука». 2010. – с. 82.

окремої культурно-історичної спільноти, винародовлення етносу»⁸⁰. Як стверджує доцент Львівського національного університету ім. Івана Франка М. Яцимирська у навчальному посібнику «Сучасна українська мова. Пунктуація», лінгвоцид є «передумовою масової денаціоналізації і манкуртизації: він спричиняє втрату національної пам'яті, етнічного імунітету народу, призводить до поглинання одного народу іншим. Ось чому поневолювачі завжди нищать мови поневолених народів»⁸¹.

Зауважмо, що життя Патріярха Йосифа Сліпого припадає чи в не найважчі для українського народу часи. Як зазначив Роман Лубківський, «три жорстокі окупаційні режими – польсько-шляхетський, німецько-фашистський, російсько-радянський – залишили криваві стигми на його душі»⁸². Його державницьке мислення впливало з декількох джерел: «національної історії й культури, християнського гуманізму, широчіні філософських і культурних засягів»⁸³. Саме в цих ділянках людської думки слід розглядати підхід Патріярха до проблематики мовного патріотизму і винародовлення.

1. Родина і школа - колыска мовного виховання.

Патріярх Йосиф прекрасно розумів значення мови у збереженні національного стрижня українського народу, адже писав: «Рідна мова – це нетлінний скарб, що його наші предки зберегли, не зважаючи на всілякі заборони і переслідування, і передали нам у спадщину»⁸⁴. У випадку української мови таких спроб заборони чи винищення було щонайменше 134, наслідками яких стала низка шкідливих, а подекуди невідворотніх процесів. В їх основі лежить комплекс меншевартості та національної неповноцінності. Тому особливо цікавим феноменом є важелі спротиву, які вберегли українську мову від цілковитого знищення як в Україні, так і на поселеннях, а українську націю – від винародовлення. Ними Йосиф Сліпий вважав: християнську родину, рідну школу і насамперед Церкву. У своєму «Заповіті» Патріярх чітко сформулював духовно-інтелектуальний імператив для українців в усіх

⁸⁰ Роксолана Зорівчак. «Боли болем слова нашого...» Поради мовознавця. Тернопіль, 2008. - С. 16.

⁸¹ Там само, С. 16.

⁸² Роман Лубківський. Князь неуявленої Церкви.//Лицар нескореної Церкви. До 120-річчя від дня народження Патріярха Йосифа Сліпого. Статті і матеріали. – Інститут релігієзнавства. Львівське відділення Інституту української археографії та джерелознавства ім. М. Грушевського НАН України. – Львів: Логос, 2012. - С. 19, 20.

⁸³ Там само.

⁸⁴ Послання до Преосвященніших Владик, Духовенства і Вірних у Бразилії, 27 листопада 1977 р.//Твори Патріярха і Кардинала Йосифа. Зібрали о. д-р Іван Хома і о. д-р Іван Музичка. Том XIV. – Український Католицький Університет ім. св. Климента Папи. Рим, 1983. – с. 320.

куточках землі: «Християнська Родина та Рідна Українська Школа – це передумови здорового виховання прийдешніх поколінь! Отож, заповідаю вам: відроджуйте їх і рятуйте їх в Україні й у всіх країнах поселення нашого Українського народу! (...) Збережіть у ваших душах чисте-непорочне ім'я своєї Святої Церкви!»»

Національна свідомість Йосифа Сліпого, який любов до науки завдячує «старшому братові, Романові, – за те, що став знаряддям (...) Промислу, бо він навчав мене, п'ятилітнього хлопця, і завдяки цьому, ще заки почав я шкільне навчання, вмів я вже читати і писати, а рідна школа розпалила цю іскру любови до науки», формувалася в умовах еволюції національної свідомості всього українського народу. У проповіді з нагоди 85-ліття Патріарха згадує початки українського шкільництва на рідному Поділлі на зламі ХІХ-ХХ століть: «Була вже одна українська гімназія у Львові, а в Тернополі щойно зачиналася. При польській гімназії утворено тоді руську (українську). І так, для характеристики, підписувалися ми: «ученик польсько-руської гімназії», відтак «русько-української», а вкінці «української гімназії», коли свідомість поволі розвивалася і обняла весь Нарід, щоб відділити себе від інших»⁸⁵. Важливу роль у плеканні цієї свідомості відіграли Наукове Товариство ім. Шевченка, Просвіта, українська преса⁸⁶, а остоею цілого українського життя була беззаперечно Церква.

Відтак, ці три основи: родина, школа, Церква – були колискою національного, християнського і мовного виховання кожного українця. Тому то їх збереження, як в Україні, так і на поселеннях, було гарантом існування цілого народу: «Радію дуже, що Ви, роджені на чужині, любите свою Церкву, свій Нарід, рідну мову і рідний наш обряд, завдяки Вашим Родичам і Учителькам. Не забувайте ніколи того всього, що Ви навчились від своїх батьків, від своїх духовних Отців, бо вони передають Вам дорогі для нас всіх скарби з нашого минулого, щоб Ви здобули те, чого ми не могли здобути для нашого народу»⁸⁷. Ситуація, у якій довелося жити і діяти Йосифові Сліпому, була загалом відмінною для українців в Україні і «в розсіянні суцях», проте як тим, так і тим загрожувала небезпека

⁸⁵ Проповідь Блаженнішого Патріарха у 85-ліття в Соборі Св. Софії (17 лютого 1977)// Твори Патріарха і Кардинала Йосифа. Зібрали о. д-р Іван Хома і о. д-р Іван Музичка. Том ХІV. – Український Католицький Університет ім. св. Климента Папи. Рим, 1985. – с. 140.

⁸⁶ Там само, с. 140.

⁸⁷ Привіт Блаженнішого Патріарха Йосифа для учительського збору і молоді Святопокровської Парохії в Парма, Огайо, ЗСА 26 травня 1983 р.)// Твори Патріарха і Кардинала Йосифа. Зібрали о. д-р Іван Хома і о. д-р Іван Музичка. Том ХІV. – Український Католицький Університет ім. св. Климента Папи. Рим, 1985. – с. 431.

винародовлення та мовної асиміляції. Тому в такому тріумвіраті: виховання в родині, освіта в рідній школі та духовна формація у Церкві - Патріярх вбачав запоруку збереження усіх елементів національної тотожності, в тому числі – української мови.

2. Історично-еклезіяльний дискурс.

Згаданий вище Іван Огієнко ствердив, що «християнська церква ще від свого постання була й є наймогутнішим консерватором і твердинею рідної мови»⁸⁸ і що саме вона несе найбільшу відповідальність за мовне винародовлення народу. У тому ж руслі розумував і Патріярх Йосиф Сліпий. У монументальній праці «Історія Вселенської Церкви»⁸⁹, а зокрема у другому томі, що охоплює добу від загального введення християнства св. Володимиром до церковного розколу за князя Володимира Мономаха (988-1125), він проаналізував становлення та розвиток руської, а відтак української мови в контексті християнства. Саме християнство, в переконанні Блаженнішого, розвинуло в Україні «письменство (...) і вдунуло в нього свого духа, (...) а з тим поглибило національну свідомість і моральні засади»⁹⁰.

Важливу роль, на його думку, відіграли слов'янські апостоли свв. Кирило і Methodій, які не лише створили кириличну абетку, але й переклали на слов'янську мову богослужбні книги, а над усе – проповідували Євангелії «в зрозумілій для народу мові»⁹¹. Власне цей мовний елемент, «а передусім церковно-слов'янська мова богослужбових книг»⁹², полегшували розвиток християнства у Київській Русі. Відтак, продовжує Патріярх, у період XI-початку XII століття, руська мова входить в етап динамічного розвитку: «не зрозумілі і чужі слова, грецизми, болгаризми, заступлено своїми словами. Так само звороти і будова речень стали легші і складніші. Порівняння, метафори, прикметникові доповнення слів набирають цих української мови. Це видно в творах Іларіона, Луки, Жидяти і інших. Паломник Данило свідомий того і тому ставить собі за завдання писати просто, не хитро (1106-1107)»⁹³.

⁸⁸ Там само, с. 55.

⁸⁹ Історія Вселенської Церкви//Твори Патріярха і Кардинала Йосифа. Зібрали о. д-р Іван Хома і о. д-р Іван Музичка. Том XVI Част. II. – Український Католицький Університет ім. св. Климента Папи. Рим, 2003.

⁹⁰ Там само, с. 72.

⁹¹ Там само, с. 72.

⁹² Там само, с. 73.

⁹³ Там само, с. 297.

Мовознавчі спостереження Йосифа Сліпого підкреслюють високий розвиток руської мови у Литовському Великокнязівстві, адже урядування велося саме цією мовою. Як відомо, усі три редакції Литовського Статута (1529, 1566 і 1588 рр.) були написані в руській мові, яку розуміли як українці, так і білоруси⁹⁴. Літературною мовою була церковно-слов'янська, що піддалася українізуванню. Винайдення друкарства сприяло популяризуванню насамперед богослужебних книг, серед них – Острозької Біблії та Пересопницького Євангелія, переклад якого здійснено 1556 року. Без сумніву, з одного боку, час XVI ст. – це період «двигнення освіти і науки в Європі», з іншого ж – це початок масової латинізації та ополячення провідних руських княжих родин та шляхти, а відтак втрати освіченої верстви народу⁹⁵. У цей час, стверджує Й. Сліпий, «усе закордонне, західне, мало опінію вищості, а свої звичаї, поведінка, манери – Руська старина уважалась признакою грубості, нижчості і незнання. (...) Мова підпадала макаронізмам. І в польських школах, і за кордоном в Італії, Франції українці тратили свою народність і виступали як поляки»⁹⁶.

Тоді ж на арені церковно-політичного життя з'явився отець, а згодом єпископ Йосафат Полоцький – постать неординарна для вірних православного віровизнання, але без сумніву історична. Цей представник духовенства, зусиллями якого було підписано Берестейську Унію 1596 року, входить рівно ж у плеяду священників-форматорів національної свідомості українців. Саме тому його життєвий приклад Патріярх Йосиф Сліпий ставив перед очі своїм сучасникам, які хворіли проказою меншевартості: «...З натиском підкреслюємо, що св. Йосафат вже замолоду відзначався глибокою національною свідомістю, якої нині нам так часто бракує. Багато наших людей відрікається своєї народности, відстрашені часто пониженням, висміванням, втратою гроша і добробуту. Вони стидаються своєї мови, приналежности до українського народу, говорять дома і чужою мовою, наче б своя була гірша від чужої; шукають у чужих якогось вивищення та почестей, а в дійсності знаходять

⁹⁴ Історія Вселенської Церкви//Твори Патріярха і Кардинала Йосифа. Зібрали о. д-р Іван Хома і о. д-р Іван Музичка. Том XVIII. – Український Католицький Університет ім. св. Климента Папи. Рим, 1996. – с. 175.

⁹⁵ Перед підписанням Унії перейшли на католицький обряд княжі роди і шляхта: Слуцькі, Заславські, Соломирцькі, Гилочиські, Крошпаські, Збараські, Вишневецькі, Сангушки, Чорторийські, Пронські, Ружинські, Масальські, Горські, Соколинські, Лукомські, Пузини. З міщанських родин златинщились: Ходкевичі, Глибовичі, Щеновичі, Кишки, Сапіги, Дорогостанські, Воловичі, Паці, Галецькі, Тишкевичі, Корсаки, Тризни, Мишки, Семашки, Гулевичі, Ярмолинські, Калиновські, Мелешки, Скумини, Потії, і інші.

⁹⁶ Історія Вселенської Церкви//Твори Патріярха і Кардинала Йосифа. Зібрали о. д-р Іван Хома і о. д-р Іван Музичка. Том XVIII. – Український Католицький Університет ім. св. Климента Папи. Рим, 1996. – с. 175.

погорду і забуття»⁹⁷. Вихований у Христовій вірі в українській родині, з печаттю цього духа Йосафат Кунцевич перейшов ціле своє життя: вдома панувала українська мова, молитва, початкову освіту здобув в рідній школі і залишався візцем свідомого русина-українця у всіх місцях свого служіння: на Волині, у Вильні, у Полоцьку. Разом із своїм співбратом у монашестві Велямином Рутським, він відбудував монастир Пресвятої Тройці і вчинив цю обитель «осередком свого обряду і народности»⁹⁸, колискою монастирів в Битені, Жировичах та ін. і опорою Католицької Церкви. Проповідував в народній мові, свої твори писав він по-руськи, хоч тодішні українські православні вчені писали польською. Він залишився, як стверджує Йосиф Сліпий, «русином, свідомим, що приналежить до одности українського народу (...), зразком, що впродовж віків просвічує і тим багатьом, що забувають свою національну приналежність»⁹⁹.

Щоправда, 450 років польської присутності у Східній Галичині все ж нанесли нищівної соціальної та асиміляційної шкоди. Відбулася цілковита полонізація тогочасної інтелігенції та міщанства, селян було закріпачено. Після періоду «Руїни» та поразки війська Гетьмана Мазепи під Полтавою у 1709 році, Лівобережна Україна опинилася під повним контролем Росії, а провідні верстви населення піддалися русифікації та омосковщенню. Позбавлений освіченого прошарку суспільства народ, бездержавний та розірваний територіально між Польщею та Росією, майже цілковито втратив національні почуття. Відтак, посилення полонізаційної політики у Галичині після останнього поділу Польщі у 1795 році призвело не лише до ополячення світських прошарків суспільства, але й внесло польський дух в середовище українського духовенства, яке не тільки спілкувалося польською мовою, але й поступово втрачало зв'язок зі своїм національним коренем.

І знову, подібно як у передунійний період, у першій половині XIX ст. Церква висунула на арену релігійного й народного життя священика, якого Патріярх Йосиф назвав «будителем Галичини»¹⁰⁰. Поява на галицькому П'єдмонті о. Маркіяна Шашкевича була, на думку Блаженнішого, доленосною: він прийшов розбудити зі сну і «прибите панщиною і

⁹⁷ Слово в день св. Свщмч. Йосафата 25 листопада 1970 р.// Твори Патріярха і Кардинала Йосифа. Зібрали о. д-р Іван Хома і о. д-р Іван Музичка. Том XIV. – Український Католицький Університет ім. св. Климента Папи. Рим, 1983. – с. 83.

⁹⁸ Там само, с. 83.

⁹⁹ Там само, с. 83.

¹⁰⁰ Детальніше про дослідження Патріярхом творчості о. Маркіяна Шашкевича див. нашу працю «Патріярх Йосиф Сліпий і красне письменство». Том 1. Львів: Артос, 2016 – с. 38-46.

кріпацтвом темне селянство, і малоосвічене духовенство, що мало рятувати його душу»¹⁰¹, і «захоплену вищістю польської мови й перейняту чужими справами й гаслами нечисленну інтелігенцію, (яка) втратила своє національне обличчя і відчужувалася від свого рідного»¹⁰², подібно як і згадане вище духовенство. Саме на прикладі долі альманаху «Зоря», що був написаний народною мовою завдяки зусиллям «Руської Трійці» у 1834 р., можна виразно зрозуміти політику церковного проводу УГКЦ, про що писав Патріярх Йосиф і Михайло Тершаковець. На думку останнього, «центральна австрійська поліційна влада не дозволила надрукувати його (альманах – прим.авт.) тільки під впливом безпощадної, нічим не оправданої оцінки двох високих церковних святоюрських достойників (цензора о. Венедикта Левицького і Митрополита Михайла Левицького), як це на жаль бувало і тепер ще буває, що власні люди у проводі роблять більше шкоди власному народові, ніж завзятіші чужинці-вороги. Зробили вони це тільки внаслідок погорди і навіть ненависти до народної мови, які вони посунули до того ступня, що М. Шашкевича назвали москвофілом у своїх письмах до краєвої влади у Львові, і до центральної влади у Відні, не маючи ніякої основи, отже прямо оклеветали його.

Станувши проти діяльності М. Шашкевича, оба достойники піддержали польонофільські переконання серед українського духовенства та українських семінаристів духовної семінарії у Львові як майже виключно єдиної освіченої верстви у Галичині в 1830 і 1840 рр., а через те промостили дорогу москвофільству, яке (...) мало трагічні наслідки не тільки в історії Галичини, але також усієї України, наслідки діяння яких ми терпимо ще нині»¹⁰³.

Патріярх Йосиф

неодноразово наголошував на вирішальній ролі, яку відіграв Шашкевич у пробудженні українського духу в Семінарії: «[...] представте часи Шашкевича! Українці робили проти-польське повстання і тоді щойно поволі починалося українське пробудження. І коли я

¹⁰¹ Твердне криця душ наших// Твори Йосифа Верховного Архiepіскопа і Кардинала. Том III-IV.– Український Католицький Університет ім. св. Климента Папи. Рим, 1970. – с. 784.

¹⁰² Там само.

¹⁰³ Михайло Тершаковець. Патріот, учений, ієрарх. Пієтизм Блаженнішого Архiepіскопа і Митрополита Кардинала Йосифа у відношенні до о. М. Шашкевича. – Бібліотека Шашкевичіяни. Ч. 1 (За редакцією: М. Г. Марунчак). Вінніпег, 1968. – с.20-21.

прийшов, вже було видно успіх з того, що Шашкевич проповідував і створив. В Духовній Семінарії всі говорили по-українськи, а передше по-польськи»¹⁰⁴.

О. Маркіян Шашкевич був одним із перших священиків, які виступили за рівні права української мови поряд із польською,¹⁰⁵ а також був противником введення латинської абетки до української мови – заходу, який в народі одержав назву «азбучна війна»¹⁰⁶. Виступивши із проповіддю в народній мові, Шашкевич, як пише Йосиф Сліпий, «зелектризував усіх і викликав захоплення. За ним пішли інші. І тут теж перших крок удався. Упередження проломано. Українська мова в проповіді понеслась по селах, церквах і народ стрепенувся. Українізація церковного життя почалась. Прозорим оком глянув на майбутній правильний шлях»¹⁰⁷.

Його слова про збереження рідної мови Патріярх Йосиф цитував у своїй проповіді на Стрітіння Господнє 15 лютого 1976 року: «Ви є всі на те, щоб вдержати нарід! Ми розплилися по цілому світі. І світські, й монахи, і монахині нині є по цілому світі. І яке їх завдання? Той нарід провадити, не відрікатися своєї мови, не говорити іншою мовою в себе вдома! «Мово рідна!» - казав о. М. Шашкевич, якого пам'ятник стоїть тут перед будинком Університету – «хто тебе забуває, той в серці не серденько, а лиш камінь має!» Таке осудження для тієї людини, яка відрікається рідного»¹⁰⁸. Тому закономірним здається той факт, що перевидання розвідки Шашкевича «Азбука і абцадло» з 1836 року, яке 1969 р. у Вінніпегу побачило світ завдяки кураторії Заповідника Маркіяна Шашкевича й редакції Бібліотеки Шашкевичіяни, видавці присвятили «Верховному Архієпископові Української Католицької Церкви Блаженнішому Йосифові Кардиналові Сліпому, видимому виразникові

¹⁰⁴ Проповідь Блаженнішого Патріярха у 85-ліття в Соборі Св. Софії (17 лютого 1977)// Твори Патріярха і Кардинала Йосифа. Зібрали о. д-р Іван Хома і о. д-р Іван Музичка. Том XIV. – Український Католицький Університет ім. св. Климента Папи. Рим, 1985. – с. 140.

¹⁰⁵ На Тернопільщині відзначають 200-річчя одного з засновників «Руської трійці»//zaxid.net, 11 червня 2011 р.

¹⁰⁶ Перший спалах «азбучної війни» виник у 1830-ті роки внаслідок появи 1834 року статті «О wprowadzeniu abecadła polskiego do pismienictwa ruskiego» українського вченого о. Йосипа Лозинського, в якій він запропонував завести замість невідповідної фонетичній системі української мови «мертвої» кирилиці польський алфавіт (абцадло). Для наочного переконання в такій доцільності він 1835 року цим алфавітом опублікував свою етнографічну працю «*Ruskoje wesile*». Ця пропозиція зазнала гострої критики, зокрема в публікації Йосипа Левицького «Відповідь на погляд про запровадження польської азбуки в руську писемність» (1834, польською мовою) та брошурі М. Шашкевича «Азбука і abecadło» (1836).

¹⁰⁷ Твердне криця душ наших// Твори Йосифа Верховного Архієпископа і Кардинала. Том III-IV.– Український Католицький Університет ім. св. Климента Папи. Рим, 1970. – с. 788.

¹⁰⁸ Проповідь Патріярха Йосифа на Стрітіння ГНІХ в Соборі Св. Софії дня 15 лютого 1976 р.// Твори Патріярха і Кардинала Йосифа. Зібрали о. д-р Іван Хома і о. д-р Іван Музичка. Том XIV. – Український Католицький Університет ім. св. Климента Папи. Рим, 1985. – с. 94.

української азбуки наших днів з нагоди посвячення Катедрі Святої Софії в Римській Столиці»¹⁰⁹. Про беззаперечні заслуги Кир Йосифа у збереженні національно важливих елементів українства читаємо в опублікованій на згадану книжечку рецензії, що її видрукував журнал «Мирянин» (XI-XII.1969). Автори ставлять Патріярха в один ряд з Іваном Котляревським, Маркіяном Шашкевичем, Тарасом Шевченком та митрополитом Андреем Шептицьким: усі вони «сміло виступивши в обороні рідної справедливої справи, будили його з омертвіння і вказували шлях до національно-релігійного відродження»¹¹⁰.

Слушно і доречно з боку редакційної комісії було відзначити беззаперечний внесок Слуги Божого Митрополита Андрея Шептицького в українську справу. Саме Митрополит Шептицький визначив генетичний код нації: «Що робить якесь число людей одним народом? Передовсім мова». Початок його пастирської та просвітницької діяльності припадає на злам XIX-XX ст, коли, як пише Юрій Шевельов, «після періоду модного захоплення москвофільством вже десь у дев'ятдесятих роках основна маса духовенства повертається до українства»¹¹¹. За словами Патріярха Йосифа, передовсім Церква підтримувала і розвивала національну свідомість, «Митрополит був найвищим авторитетом. Сл. Божий Андрей розвинув величезну акцію, і так створилося нове життя!»¹¹² Становлення національної свідомости Митрополита Андрея Шептицького вимагало повернення до свого кореня, адже, як свідчить Йосиф Сліпий, «походив він із графської родини, що так як майже всі роди наші спольщилися або змосковщилися. Наш нарід лишився тоді без проводу, без найвищої верстви, яка тоді була міродайною. Він перший повернув до своїх батьків, до своєї традиції. (...) вступив до монастиря отців василіян, щоб там засвідчити свою українську національність»¹¹³.

¹⁰⁹ Роман Смик. Блаженніший Патріярха Йосиф у філателістичних і пропам'ятних виданнях Помісної УКЦ. – Друковано у формі додатку до публікації «Вісті з Риму», 1977-79, Рим-Чікаго. – с. 38.

¹¹⁰ Там само, с. 39.

¹¹¹ Юрій Шевельов. Українська мова в першій половині двадцятого століття (1900-1941): Стан і статус//Вибрані праці. Мовознавство. Книга 1. (Упорядник: Лариса Масенко) – Київ: Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2009 - с. 43.

¹¹² Проповідь Блаженнішого Патріярха у 85-ліття в Соборі св. Софії (17 лютого 1977)// Твори Патріярха і Кардинала Йосифа. Зібрали о. д-р Іван Хома і о. д-р Іван Музичка. Том XIV. – Український Католицький Університет ім. св. Климента Папи. Рим, 1985. – с. 141.

¹¹³ Проповідь Блаженнішого Йосифа 1-го листопада 1974 р.Б.// Твори Патріярха і Кардинала Йосифа. Зібрали о. д-р Іван Хома і о. д-р Іван Музичка. Том XIV. – Український Католицький Університет ім. св. Климента Папи. Рим, 1985. – с. 296-297.

Усі наступні почини Митрополита Андрея були спрямовані на пробудження цієї ж української свідомости у своїх вірян: у відповідь на заборону заснування українського університету, він, взявши за взір Києво-Могилянську академію, закладає у Львові підвалини української католицької Богословської Академії. У перспективі на її базі мав зрости повноцінний Український католицький університет. До виконання цього важливого завдання Андрей Шептицький покликав молодого, енергійного професора Духовної семінарії о. Йосифа Сліпого. Його бачення університету – навчального закладу «західноєвропейського наукового розмаху»¹¹⁴, який би водночас був закорінений у «релігійно-обрядові скарби української історії, духа й традиції»¹¹⁵ - дало можливість українському «я» студентів остаточно вийти з-під культурного та політичного гніту Польщі. Таким чином, «академія, не контрольована жодним окупантом, повною силою пішла всеукраїнським шляхом митр. Андрея та під енергійною і вмілою рукою Всесвітлішого отця ректора Йосифа Сліпого, розросталась скорим темпом у могутню наукову інституцію та твердиню українського духа»¹¹⁶.

3. Просвітницько-виховний дискурс.

Встановлення советського режиму на Західній Україні відкрило нову сторінку знищення українства. Значна частина національно свідомого громадянства обрала еміграцію у західний світ. Ті, що залишилися, були вимушені або прийняти нову ідеологію, або сповідувати свої погляди – релігійні та національні – у підпіллі. На довгих 18 років Митрополита Йосифа Сліпого було позбавлено можливості розвитку української науки: усі просвітницькі установи, засновані ним та його попередником Митрополитом Андреем, було знищено. Новий режим ввів систему атеїзації, денационалізації та тотальної русифікації. Як писав про це Йосиф Сліпий, «постійне, цілеспрямоване вимішування людности, переселювання її поза межі України, як і пляново та послідовно здійснювана русифікація урядовими чинниками ССРСР, особливо в шкільництві, а також у всіх інших ділянках життя

¹¹⁴ А. Федунік. Митрополит Йосиф – ректор Греко-Католицької Богословської Академії//Богословія, Том XXI-XXIV, Українське Богословське Товариство: Рим, 1963 – с. 107.

¹¹⁵ Там само, с. 107.

¹¹⁶ Там само, с. 107-108.

нашого народу в Україні, приносить втрати великого числа наших людей і їхніх дітей¹¹⁷. (...) Поховані в гробі модерних катакомб, привалені каменем забуття серед інших народів, десятки й сотки тисяч найкращих синів і дочок запроторені на заслання і в тюрми»¹¹⁸. 18 років, що їх Йосиф Сліпий провів в ув'язненні, змінили рівно ж обличчя двомільйонної української еміграції, яка в країнах свого поселення піддавалася процесам «деритуалізації та американізації»¹¹⁹ чи іншої етнічної асиміляції відповідно до місця проживання. «Денаціоналізація української молоді на поселеннях, яка починає покидати свою Церкву та забувати про своє національне походження є також загрозливим явищем¹²⁰», - перестерігав Патріярх Йосиф.

Ярослав Пелікан ствердив, що моделі вище згаданих процесів, з якими зіштовхнулася УГКЦ в другій половині ХХ ст., уже були відомі історії буття інших національностей¹²¹. Як приклад, автор наводить соціологічне дослідження на тему релігії під назвою «Чи іммігрант зберіг свою віру?» професора (а згодом єпископа) Джеральда Шонессі (1887-1950), який вивчав статистичні моделі поведінки від одного покоління до наступного серед кількох груп римо-католиків, емігрантів зі Старого Світу до Нового¹²². Автор зокрема стверджує, що процес занедбання мови, звичаїв та цінностей рідного краю неодноразово спричинював відчуження від Церкви. В цьому значенні знак рівності, що його Кир Йосиф поставив між «американізацією» і «деритуалізацією»¹²³, був зрозумілою реакцією на кризу української діаспори, реакцією, яка мала міцне підґрунтя у церковному праві¹²⁴. Проте дослідження Шонессі, всупереч пророцтвам фаталістів, довело, що члени першого та другого покоління, народжені в Новому Світі, неодноразово знаходили новий зміст віри не в етнічній спільноті їхніх батьків та дідів, а у спільноті католиків інших національностей. Для української

¹¹⁷ Привіт Блаж. Патріярха Йосифа до президії III-го Світового Конгресу вільних українців в Нью Йорку, ЗСА, 19 серпня 1978 р.// Твори Патріярха і Кардинала Йосифа. Зібрали о. д-р Іван Хома і о. д-р Іван Музичка. Том XIV. – Український Католицький Університет ім. св. Климента Папи. Рим, 1985. – с. 339.

¹¹⁸ Соборне Великодне послання ієрархії Помісної Української Католицької Церкви 1975// Твори Патріярха і Кардинала Йосифа. Зібрали о. д-р Іван Хома і о. д-р Іван Музичка. Том IX. – Український Католицький Університет ім. св. Климента Папи. Рим, 1980. – с. 234.

¹¹⁹ Сліпий до Густаво Теста (Gustavo Testa), 16.х.1963, *Arch. Pat.* 29:238.

¹²⁰ Привіт Блаж. Патріярха Йосифа до президії III-го Світового Конгресу вільних українців в Нью Йорку, ЗСА, 19 серпня 1978 р.// Твори Патріярха і Кардинала Йосифа. Зібрали о. д-р Іван Хома і о. д-р Іван Музичка. Том XIV. – Український Католицький Університет ім. св. Климента Папи. Рим, 1985. – с. 339.

¹²¹ Ярослав Пелікан. Ісповідник між Сходом і Заходом. Портрет українського кардинала Йосифа Сліпого. – Львів: Артос, 2015 – с. 175.

¹²² Shaughnessy (1925).

¹²³ Сліпий до Густаво Теста (Gustavo Testa), 16.х.1963, *Arch. Pat.* 29:238.

¹²⁴ Mudryj (1973) 102-7.

діяспори в усьому світі, а особливо в Північній Америці, мобільність та мішані подружжя були ключовими проблемами, які могли призвести до відчуження від католицької віри загалом, але при цьому вони відкривали нові можливості. Саме до Церков української діяспори Йосиф Сліпий звернув слова палкого благання залишитися вірними своїй українській матері у своєму «Заповіті»; це звернення було написано в стилі перших розділів Об'явлення св. Івана Богослова та його листа до семи Церков¹²⁵.

Після звільнення з неволі та вигнання поза межі України, для Йосифа Сліпого життєво важливим було «засвідчити єдність Українського Народу по всій землі» його вимушеного поселення¹²⁶. Відтак, коли Митрополита звинуватили у тому, що його турбувало тільки українське питання і ніщо інше, він одразу відповів: «Questo è giusto!» (Це правда!)¹²⁷.

Будучи людиною науки, Йосиф Сліпий бачив розв'язання проблеми денационалізації та меншевартості у створенні осередків української науки: «Університет є на те, щоби запевнити національну свідомість! Скільки треба було пригадувати, що ти українець! Що ти маєш говорити по-українськи, що твоя кров і кість – українська! Слава Богу, що вже трохи забулося тієї меншевартості. Не хвались тим, що ти американець – ти маєш славнішу історію»¹²⁸. Тому його першим почином у вільному світі була організація у 1963 році Українського католицького університету ім. св. Климента Папи в Римі (УКУ), завданням якого було «головно доповнювати в наших слухачах те, чого не дають нам закордонні університети, зібрати наші наукові сили і водночас плекати по можливості всі галузі знання на українській мові, видавати відносну літературу та заповнювати прогалину в нашій науці»¹²⁹.

Блаженніший швидко зрозумів, що українській діяспорі не вистачає національно свідомого, патріотично налаштованого духовенства, яке б відзначалося солідним рівнем українознавства. Отже, виховання і навчання українського священника було одним із пріоритетних місій УКУ: «Великі завдання перед Вами, майбутніми священниками нашої Помісної Церкви, на Вас ждуть з тривогою українські вірні на поселеннях і в Україні, бо

¹²⁵ Сліпий, *Твори* 14:485-86.

¹²⁶ Сліпий, *Твори* 9:241.

¹²⁷ Сліпий до Джованні Баттіста Скапінеллі (Giovanni Battista Scapinelli), 5.х.1963, *Arch. Pat.* 29:333.

¹²⁸ Проповідь Патріярха Йосифа в соборі св. Софії з нагоди відкриття VIII вакаційного курсу в УКУ 17 червня 1977 р. //Твори Патріярха і Кардинала Йосифа. Зібрали о. д-р Іван Хома і о. д-р Іван Музичка. Том XIV. – Український Католицький Університет ім. св. Климента Папи. Рим, 1985. – с. 154.

¹²⁹ Пасхальний привіт 1966 //Твори Патріярха і Кардинала Йосифа. Зібрали о. д-р Іван Хома і о. д-р Іван Музичка. Том IX. – Український Католицький Університет ім. св. Климента Папи. Рим, 1980. – с. 64.

важкі часи грядуть. Готуйтеся до них наполегливо і дбайливо, плекаючи рідного духа, щоб не були Ви чужинцями серед свого народу, щоб не помагали Ви йому котитись до латинізації і денаціоналізації, пам'ятаючи про слова Слуги Божого митрополита Андрея, які він сказав при нагоді ювілею М. Шашкевича: ви є з народу і для народу народу. З рідного народу Ви вийшли, для нього маєте в Христі жити»¹³⁰.

Поряд із формацією духовенства в стінах УКУ, Йосиф Сліпий передбачив плекання національно свідомої світської інтелігенції, адже, писав Патріярх, «при всіх звеличуваннях української завзятости і національної свідомости, багато-багато українців пропадає і гине в чужих морях, бо забуває себе і то, на загал, раз на завжди»¹³¹. За основний принцип він взяв поєднання релігійного та патріотичного виховання, яке могло «забезпечити нашу молодь перед погубними впливами чужого, - мовою, обрядом і звичаями, - оточення»¹³². Головним завданням УКУ було «з університетського і наукового становища зробити все, щоб це спинити і цьому протиставитись (асиміляції – прим.авт.). Маємо свою мову, свій обряд, що є таки могутнім чинником приналежності до своєї Церкви і української народности, свою історію і свою науку і це треба як найуважніше використати, щоб під цю пору в державах вільного світу перебути нашу недолю, коли на Україні немає свободи для нашої Церкви і не можна на полі науки робити те, що належало б. Тому за всяку ціну треба рушити цю стагнацію в науці»¹³³.

Відтак, із заснуванням філософічно-гуманістичного факультету Патріярх Йосиф Сліпий покликав до праці в УКУ в Римі відомих мовознавців, які читали лекції з української та слов'янської філологій. Згадаймо імена Ярослава Рудницького, Олекси Горбача, Василя Лева, Михайла Соневицького, Валентина Дебеляка та ін., які творили лінгвістичний фундамент університету. В рамках предмету «українська мова» в 1964-66 рр. навчальна

¹³⁰ Лист Блаж. Патріярха Йосифа до Отців настоятелів і питомців Української Папської Колегії ім. Св. Йосафата в Римі, 31 грудня 1977 //Твори Патріярха і Кардинала Йосифа. Зібрали о. д-р Іван Хома і о. д-р Іван Музичка. Том XIV. – Український Католицький Університет ім. св. Климента Папи. Рим, 1985. – с. 318.

¹³¹ Промова Блаженнішого Верховного Архиепископа Кир Йосифа VII виголошена на інавгурації другого літнього академ. Курсу УКУ 1 липня 1971 // Твори Патріярха і Кардинала Йосифа. Зібрали о. д-р Іван Хома і о. д-р Іван Музичка. Том VII-VIII. – Український Католицький Університет ім. св. Климента Папи. Рим, 1976. – с. 143.

¹³² Ольга Вітошинська. Подорожі Блаженнішого Кир Йосифа VII 1968-1970 у світлі чужої преси. Праці Українського Богословського Наукового Товариства. Том XX. Рим-Париж, 1972. – с. 130.

¹³³ Промова Блаженнішого Верховного Архиепископа Кир Йосифа VII виголошена на інавгурації другого літнього академ. Курсу УКУ 1 липня 1971 // Твори Патріярха і Кардинала Йосифа. Зібрали о. д-р Іван Хома і о. д-р Іван Музичка. Том VII-VIII. – Український Католицький Університет ім. св. Климента Папи. Рим, 1976. – с. 143.

програма передбачала лекції з відмінювання іменників, дієслова та інших частин мови (о. д-р Михайло Пришляк); в 1970-71 рр., окрім лекцій з відмінювання частин мови та ступенювання прикметників, які читав Михайло Соневицький, велись заняття з фонетики, морфології та синтаксису, що їх викладав о. Іван Ортинський, салезіянин. Наступного, 1972 року, тематика лекцій була присвячена проблематиці українського правопису (о. Іван Ортинський). У 1973 році о. Степан Чміль читав лекції на тему фонетики, морфології та синтаксу української мови.

За часів ректорства Блаженнішого Йосифа, філософічно-філологічний факультет УКУ видав 53 томи творів з українознавчої тематики, серед яких чимало книг із мовознавства. Для прикладу, *Перший рукописний українсько-латинський словник Арсенія Корецького-Сатановського та Епіфанія Славинецького*, що його підготував до друку проф. д-р Олекса Горбач (Рим, 1968, 335 с.); *Рукописна церковнослов'янська «Риторика» другої половини 18 ст. Манастирської бібліотеки в Нямці у Румунії* за редакцією проф. д-ра Олекси Горбача (Рим, 1972, 57 с.); *Українське мовознавство в останній добі* проф. д-ра Костя Кисілевського (Рим, 1973, 198 с.); *Українсько-італійський словник* за редакцією проф. д-р Євгена Онацького (Рим, 1977, 1741 с.); *Київська «Грамматика» з 1705 р.* авторства проф. д-ра Константина Біди (Рим, 1978, 208 с.). Мовознавчі статті друкували рівно ж «Богословія» та «Дзвони»¹³⁴.

Географічні та політичні перешкоди залишалися неабиякою проблемою для розвитку УКУ в Римі. Відірвані від вільного світу українці в Україні не мали доступу до християнської науки, отримуючи «викривлену науку на методах діалектичного матеріалізму, науку без

¹³⁴ Кілька статей мовознавчого спрямування: Іван Молдовицький. Про так званий «румунський субстрат» гуцульських говірок в світлі даних топонімії// Богословія, Том XXXVII, Українське Богословське Товариство: Рим, 1973 – с. 125-154.

Проф. д-р Ісидор Нагаєвський. Св. Кирило і Методій в світлі нових дослідів//Богословія, Том XXXI, Українське Богословське Товариство: Рим, 1967 – с. 180-197.

Адріана Стебельська. Проповідництво Кирила Турівського//Богословія, Том XXXVIII, Українське Богословське Товариство: Рим, 1974 – с. 123-198.

Д-р Василь Лев. Наша Богослужбова мова//Дзвони, ч. 3-4 (114-115), 1980 (за редакцією Богдана Лончини) - Рим-Дітройт, с. 37-46

Радослав Жук. Проєкт розбудови української діаспорної культури//Дзвони, ч. 1 (100), 1977 (за редакцією Богдана Лончини) - Рим-Дітройт, с. 88-96

Д-р Константин Біда. Іоанікій Галятовський на тлі своєї доби//Дзвони, ч. 2 (101), 1977 (за редакцією Богдана Лончини) - Рим-Дітройт, с. 11-16

Проф. Константин Біда. Нова пам'ятка українського письменства середньої доби (Грамматика или Ученіє Писмени Книжного)//Богословія, Том XLI, Українське Богословське Товариство: Рим, 1977 – с. 175-191.

Бога і без страху Божого»¹³⁵. Засимільовані молоді українці у вільному світі не вбачали вартости у підтримці українського університету: «значна частина цієї молоді занехує свою рідну матірню мову й свої прадідівні звичаї, зриває зв'язки зі своєю рідною українською Церквою і пропадає для свого рідного народу»¹³⁶.

Вирішення цієї проблеми Патріярх Йосиф намагався знайти у створенні філії університету в різних країнах поселення українців. «При такій Філії УКУ – писав Йосиф Сліпий - можна виховати ідейних і відданих своєму народові вчителів для початкових шкіл, можна згуртувати священиків, що віддали б себе вповні для праці рятунку свого поселення, можна згуртувати інтелігентів, що могли б зайнятись молоддю, студентами і відживити в них бажання бути собою, щоб пізнати свій великий нарід і захопитись ідеєю жити для нього не тільки на своїм поселенні, але й для його долі в Україні, для його загальних потреб»¹³⁷.

Відтак, 1 жовтня 1966 року в Буенос-Айресі засновано філію філософічно-гуманістичного факультету, головним завданням якої було «дати змогу новим українським поколінням пізнати на загально слов'янському тлі український народ, його мову, історію, літературу, його духовість та християнський світогляд, щоб послідовно працювати на добро й велич України»¹³⁸. Впродовж п'яти років (1968-1972) українську мову тут читав мгр Іван Романюк. Лекції охоплювали граматику, історію мови та мовознавство.

Діяльність філії УКУ в Аргентині спонукала Йосифа Сліпого поширювати її досвід на інші країни поселення українців. Так, 1973 року він заснував філію в Чикаго, 1976 р. – у Вашингтоні, 1977 р. – у Філадельфії та Монреалі, 1979 р. – в Лондоні. Блаженніший прагнув, аби «основані Філії Українського Католицького Університету [розвинулися] в

¹³⁵ Лист Блаженнішого з нагоди відкриття філії УКУ в Монреалі, 1977. // Твори Патріярха і Кардинала Йосифа. Зібрали о. д-р Іван Хома і о. д-р Іван Музичка. Том IX. – Український Католицький Університет ім. св. Климента Папи. Рим, 1980. – с. 314.

¹³⁶ Послання Укр. Кат. Владик до СКВУ 1967 р.// Твори Патріярха і Кардинала Йосифа. Зібрали о. д-р Іван Хома і о. д-р Іван Музичка. Том IX. – Український Католицький Університет ім. св. Климента Папи. Рим, 1980. – с. 86.

¹³⁷ Лист Блаженнішого Йосифа до українських владик і вірних в Бразилії, 27 листопада 1977 р. // Твори Патріярха і Кардинала Йосифа. Зібрали о. д-р Іван Хома і о. д-р Іван Музичка. Том IX. – Український Католицький Університет ім. св. Климента Папи. Рим, 1980. – с. 316.

¹³⁸ Твори Патріярха і Кардинала Йосифа. Зібрали о. д-р Іван Хома і о. д-р Іван Музичка. Том VII-VIII. – Український Католицький Університет ім. св. Климента Папи. Рим, 1976. – с. 169.

самостійні університети. Свої дома, свої бібліотеки й музеї, виклади для молоді підготовлять і доповнять національне формування всіх фахівців»¹³⁹.

На превеликий жаль, ця ініціатива не принесла бажаних результатів. У червні 1976 року Йосиф Сліпий писав: «Постало нині вже кілька Філій УКУ, хоч дуже тяжко стягати людей. Така мала свідомість наших студентів, які ходять всюди на американські чи канадійські університети, але до своєї філії вони не показуються!»¹⁴⁰

В 1970 році Йосиф Сліпий ініціює ще один проєкт, який мав на меті згуртувати у колиці християнського світу українську молодь з діаспори. Йдеться про літні курси УКУ в Римі, завданням яких було стати доповнюючими лекціями для української студентської молоді, яка у своїх *Alma Mater* не мали змоги набути знання, необхідного для національно свідомої української інтелігенції: «Насамперед, треба здобувати те знання з українознавчих предметів, яке не дають нашій молоді чужі університети – поглиблення рідної мови, історії, літератури, культури»¹⁴¹.

Стратегічне мислення Блаженнішого, який єдиною мовою курсів визначив українську, сприяло тому, що молодь і представники монаших та чернечих спільнот мали «велику нагоду вивчити добре свою матірню мову, якої вони в обставинах свого життя і в країнах свого поселення чи народження, не могли добре опанувати»¹⁴².

Програми курсів обов'язково включали лекції зі східного богослов'я, історії, літератури, культури і насамперед української мови, що їх читали відомі мовознавці Ярослав Рудницький, Василь Лев, Константин Біда, Марія Овчаренко, та інші. Йосиф Сліпий особливу увагу приділяв церковно-слов'янській мові¹⁴³, якою говорили у Київській Русі і яка збереглася на лоні Церкви завдяки присутності у літургічних богослужіннях, а також

¹³⁹ Пастирське послання після других відвідин укр. поселень 1973 – 12 липня 1973// Твори Патріярха і Кардинала Йосифа. Зібрали о. д-р Іван Хома і о. д-р Іван Музичка. Том XIV. – Український Католицький Університет ім. св. Климента Папи. Рим, 1985. – с. 184.

¹⁴⁰ Слово Блаженнішого Патріярха Йосифа на інавгурації VII вакаційного курсу УКУ (27 червня 1976 р.) // Твори Патріярха і Кардинала Йосифа. Зібрали о. д-р Іван Хома і о. д-р Іван Музичка. Том XIV. – Український Католицький Університет ім. св. Климента Папи. Рим, 1985. – с. 110.

¹⁴¹ Літні курси на УКУ у Римі, 1971 (1-30 липня)// Твори Патріярха і Кардинала Йосифа. Зібрали о. д-р Іван Хома і о. д-р Іван Музичка. Том VII-VIII. – Український Католицький Університет ім. св. Климента Папи. Рим, 1976. – с. 153.

¹⁴² Там само, с. 147.

¹⁴³ «Не можемо ми резигнувати з назви РУСЬ, бо вона була нашою першою, найдавнішою, найсильнішою і найбільш об'єднуючою назвою. Щойно пізніше впроваджено назву Русь-Україна для відділення від московської єдності» - наголосив Йосиф Сліпий у Проповіді Блажз нагоди 85-ліття в Соборі св. Софії 17 лютого 1977 р.

підкреслював древність української мови. Тому під час другого літнього курсу, який тривав 1-31 липня 1971 року, проф. д-р Ярослав Рудницький дав ряд викладів на тему «Українська мова й її становище в родині слов'янських мов». Він ознайомив студентів з поглядами на українську мову як на «одну із східно-слов'янських мов, центрально-положену, з питоменною собі структурою та унікальною історією, як мови літературної. У викладі подано теж відомості про стан української мови на теренах українського поселення та питання двомовності українців у діяспорі»¹⁴⁴.

Виклади проф. д-ра Василя Лева на тему «Граматика старо-церковнослов'янської мови» були присвячені місійній, церковній, а головню лінгвістичній та перекладній діяльності апостолів свв. Кирила і Методія. Слухачі вивчали процес постання глаголиці та кирилиці, ознайомилися з питанням початків слов'янської писменности і перших слов'янських перекладів з грецької мови. Лекції велися в дусі історичного мовознавства, адже було розглянуто етапи розвитку першої літературної мови слов'ян і її модифікації на терені південних і східних поселень, а опісля обговорено передусім морфологію старо-церковнослов'янської мови із практичними заняттями над текстами псалмів.

Третій літній курс, що тривав з 15 червня до 15 липня 1972 р., продовжив мовознавчі теми. Так, слухачі лекцій проф. В. Лева вивчали фонетику старо-слов'янської мови та палеографію, а проф. Марія Овчаренко провела вступ до структури української мови та проаналізувала вибрані питання стилю.

Патріярх плекав надію, що літні курси в Українському католицькому університеті в Римі зможуть зупинити процес втрати української мови, однак, як ствердив Ярослав Пелікан, навіть за умови успіху вони допомагали лише невеликій групі українців. Тож іншим джерелом «українізації в розсіянні суцких» залишалися українські школи, розвиток яких Йосиф Сліпий вважав імперативом доби: «Організація власного, рідного шкільництва, наука в школах рідної мови, своєї історії, культури, обряду і духа своєї Церкви, це одно з найважливіших і найпекучіших завдань».¹⁴⁵

¹⁴⁴ Літні курси на УКУ у Римі, 1971 (1-30 липня)// Твори Патріярха і Кардинала Йосифа. Зібрали о. д-р Іван Хома і о. д-р Іван Музичка. Том VII-VIII. – Український Католицький Університет ім. св. Климента Папи. Рим, 1976. – с. 145.

¹⁴⁵ Послання з нагоди Рідзва 1969-70// Твори Патріярха і Кардинала Йосифа. Зібрали о. д-р Іван Хома і о. д-р Іван Музичка. Том IX. – Український Католицький Університет ім. св. Климента Папи. Рим, 1980. – с. 125.

Просвітницьку місію Йосиф Сліпий вів також і в середовищі духовенства Римокатолицької церкви, яке – до слова – відзначалося низьким рівнем знань про християнський Схід загалом, а про Україну зокрема. Мілена Рудницька в деталях описує усі ділянки, в яких Блаженніший став культурним та інтелектуальним амбасадором України у Ватиканських колах: «(Патріярх) учить латинників розуміти значення Східньої Церкви, ставитися до неї з пошаною, цінити й респектувати її релігійні та культурні властивості, її історичні традиції, обрядові й МОВНІ своєрідності (...) У проповіді на Кирило-Методіївських торжествах Митрополит раз-у-раз називає поіменно українські історичні постаті, говорить про український народ, про українські землі й міста. (...) Описуючи етапи місіонерської діяльності апостолів слов'янства, Митрополит кілька разів називає український народ, українські землі, українські міста. При чому завжди й послідовно вживає термінології: Україна, українці, «наші українські землі, заселені тоді скитами» тощо. Назви міст в італійській доповіді подає так, як вони звучать у літературній українській мові: Перемишль, Львів, Луцьк, Київ та ін. Від першої хвилини свого приїзду до Риму Митрополит поклав край термінологічній плутанині, що до того часу панувала у Ватикані й в Італії. Вже немає Руси, Малоросії, Південної Росії, Малопольщі, русинів, рутенців тощо: є Україна й український народ! Авторитет Митрополита у Ватикані й між чужинцями такий великий, що ніхто не зважується брати під сумнів правильність його термінології. Не роблять цього навіть ті кола, що донедавна заперечували самотність українського народу та СВІДОМО плутали назви»¹⁴⁶.

Без сумніву, ватиканський період діяльності Патріярха Йосифа Сліпого носив яскраво виражений національно-патріотичний характер. Утвердження Патріярхату Української Греко-Католицької Церкви, за яке боровся Блаженніший від Другого Ватиканського собору, мало на меті не лише вберегти Церкву від латинізації, але й запобігти загрозі асиміляції та винародовлення українців в усіх країнах їхнього поселення. Саме тому вирішення літургічних питань, а головню апріорі справи перекладів Літургії на інші мови, стало чи не найболючішою проблемою нашої Церкви у пост-соборовий період – в епоху Ostpolitik та політичних маневрів Ватикану.

¹⁴⁶ Мілена Рудницька. Невидимі стигмати. Рим-Мюнхен-Філядельфія, 1971. – с. 245.

4. Літургічно-богословський дискурс.

Саме у літургічно-богословському дискурсі мовне питання набрало для Патріярха Йосифа загрозливої гостроти після повернення у вільний світ. У період ув'язнення Блаженнішого, позбавлена провуду і розпорощена по різних континентах ієрархія УГКЦ поступово втрачала відчуття єдності, одностайності та цілеспрямованості всередині Церкви. Не маючи внутрішньої згоди, вона не могла успішно протидіяти асиміляційному тиску чужого оточення. Це було особливо відчутно у експериментуванні із церковним календарем, змінами у літургії та богослужбовою мовою – нововведень, що їх самовільно допускалися окремі єпархії УГКЦ. Асиміляція і латинізація, стверджував Йосиф Сліпий, «починається невинними і на перший погляд корисними речами: зміна календаря, зміни літургічних практик, переклади, всякі латинські прикраси в одєжі і на кінець цілковитий перехід на латинство або іншу національність»¹⁴⁷.

Такі експерименти, на думку Мілени Рудницької, «не тільки послаблювали єдність Української Католицької Церкви, але й творили нові лінії поділу поміж українським суспільством. В деяких єпархіях бували навіть випадки, що Українська Церква виступала в ролі АСИМІЛЯТОРА до чужих культур і чужих місцевих Церков»¹⁴⁸. В світлі такого стану речей, Патріярх Йосиф розумів, що без централізованого впливу Глави УГКЦ українські громади швидко асимілюватимуться із середовищем прибраної (чи вимушеної) батьківщини. Йосиф Сліпий розпочав довготривалу, хоча й безуспішну, боротьбу із запровадженням Григоріянського календаря в громадах Північної та Південної Америки. Він протиставився спробам запровадження іноземних мов у богослужіннях позаяк вважав, що «мова є важливим чинником збереження власної ідентичності, — і церковної, і національної. Багато єпископів, знаючи, що Йосиф Сліпий не має безпосереднього юридичного впливу на них, могли запроваджувати свої особливі правила у своїх єпархіях (...) Не всі розуміють українську мову, тому, можливо Літургію служити англійською»¹⁴⁹. Саме у Патріярхальному статусі Церкви Блаженніший вбачав гарант збереження двох

¹⁴⁷ Лист Блаженнішого Патріярха Йосифа до отця Мітрата Івана Татарина в Торонто, Канада, 21 березня 1983 року// Твори Патріярха і Кардинала Йосифа. Зібрали о. д-р Іван Хома і о. д-р Іван Музичка. Том XIV. – Український Католицький Університет ім. св. Климента Папи. Рим, 1985. – с. 424.

¹⁴⁸ Мілена Рудницька. Невидимі стигмати. Рим-Мюнхен-Філядельфія, 1971. – с. 383.

¹⁴⁹ «Найбільше, що мене вражає в особі Митрополита Йосифа Сліпого, – це постаць борця». Інтерв'ю з о. Д-ром Андрієм Михалейком, Директором Інституту Історії Церкви УКУ//15.11.2010, <http://old.dyvensvit.org/articles/654.html>

стрижнів – національної і церковної ідентичности, які для нього були єдиним цілим. Так, загроза «деритуалізації та американізації»¹⁵⁰ вказувала на необхідність глибшого аналізу адміністрування української Церкви в Північній Америці, а це, очевидно, означало потребу створення патріархату¹⁵¹.

В 1958 році «Конференція українських католицьких єпископів» (як вона тоді офіційно називалась, рівно ж в італійській мові) зіштовхнулася із мало втішною дійсністю: друге та третє покоління українців на поселеннях вже не розуміло української мови, тим паче – церковно-слов'янської. Тому єпископи ухвалили компромісний варіант «дотримання літургічної мови [церковно-слов'янської] у богослужіннях, однак використання мови даної держави для проповідування»¹⁵². Проте ситуація погіршувалась, і наступні сесії «Синоду єпископів» (як тепер називались ці зібрання) продовжували приділяти увагу цій проблемі¹⁵³: літургічні книжки потрібно було друкувати у перекладі з церковно-слов'янської на українську мову¹⁵⁴. У Північній Америці, відповідно, їх слід друкувати церковно-слов'янською та англійською мовами, між іншим з причин захисту перед східним православ'ям¹⁵⁵.

Мовна позиція Йосифа Сліпого суголосно співпадала із думками Івана Огієнка, який питанню «Церква й рідна мова» присвятив окрему увагу¹⁵⁶, поклавши найбільшу відповідальність за мовне винародовлення народу саме на Церкву. Саме вона від свого постановня була «наймогутішим консерватором і твердиною рідної мови». Мова з черги становила «основний родючий ґрунт кожної віри» і була «шляхом до Бога». Тому то усі церковні богослужіння, у переконанні І. Огієнка, повинні відправлятися тільки живою мовою свого народу. Подібно й церковні проповіді слід виголошувати рідною мовою, адже народ, що в «церкві не чує своєї рідної мови, звичайно не шанує і не береже її як скарбу свого найдорожчого».

¹⁵⁰ Сліпий до Густаво Теста (Gustavo Testa), 16.x.1963, *Arch. Pat.* 29:238.

¹⁵¹ Сліпий до Священної Конгрегації Східних Церков, 11.v.1963, *Arch. Pat.* 28:307-8.

¹⁵² «Конференція українських католицьких єпископів», 2-3.xi.1958, *Arch. Pat.* 73:3.

¹⁵³ «Конференція католицьких єпископів українського обряду», 13.ix.1964, *Arch. Pat.* 73:40; «Конференція єпископату Української Католицької Помісної Церкви під проводом Блаженнішого Патріярха Йосифа Сліпого», 10.xii.1976, *Arch. Pat.* 73:280-81.

¹⁵⁴ «Синод єпископату Української Католицької Помісної Церкви під проводом Блаженнішого Патріярха Йосифа Сліпого», постанова 5, 1.x.1969, *Arch. Pat.* 28:307-8.

¹⁵⁵ Сліпий до Священної Конгрегації Східних Церков, 11.v.1963, *Arch. Pat.* 28:307-8.

¹⁵⁶ Іван Огієнко. Рідна мова. Київ: «Наша культура і наука». 2010. – с. 55-56.

Відтак, свої перші зусилля Йосиф Сліпий спрямував на консолідацію Синоду Владик УГКЦ, на лобіювання Патріярхату Церкви та на поширення цієї ідеї в середовищі мирян. У Пасхальному привіті 1966 року читаємо духовний імператив для українців в розсіянні сущих: «це буде великою об'єднуючою благодаттю, якщо по всіх усядах землі, в Новозеландії і в Австралії, в Полудневій і Північній Америці, в Європі, в Африці і в Азії; ми всі будемо почуватися синами однієї Української Католицької Церкви, будемо говорити українською мовою, будемо молитися цими самими молитвами (...) Свідомість однієї віри, одного обряду, однієї національності, стане могутньою остосою проти всяких затій знищити наш нарід, наш обряд і нашу Церкву»¹⁵⁷. Уже під час нарад III-ої сесії II Ватиканського Собору 1964 р., в дусі постанов Собору, тоді ще Єпископська Конференція Владик УГКЦ прийняла рішення про поступове введення живої української мови в богослужіння: спершу в читанні Апостолів і Євангелій, у «Вірую», «Отче наш» і в молитві перед святим Причастям. Відтак, було покликано до життя Міжєпархіяльну Літургічну Комісію з осідком у Римі, до складу якої увійшли провідні богослови і знавці староукраїнської літературної мови, для опрацювання українських перекладів Чину Хрещення, Миропомазання, Вінчання і Похоронів¹⁵⁸. Одобрені українські переклади і час їхнього введення в літургічні богослужби з'являлися в урядовому журналі Верховного Архієпископа УГКЦ «Благовіснику».

Наступного року, у Спільному Пастирському Посланні українських Владик на кінцевій Сесії II Ватиканського Вселенського Собору 1965 р., Собор дозволив уживати в богослуженнях живої, рідної мови (Про св. Літургію, 36,63; Про Східні Католицькі Церкви, 23). Таке рішення мало на меті зберегти органічну єдність візантійсько-українського обряду на землях України і закордоном, а «тим також зберегти і цілість усієї Української Католицької Церкви в Україні і по всіх країнах нашого послення».¹⁵⁹ У цьому ж документі чи не вперше на офіційному рівні зазвучало питання збереження мови: «Якщо не збережемо мови в нашій Церкві, то її зовсім не стане серед нашого народу на зарубежжю»¹⁶⁰. Єрархи

¹⁵⁷ Пасхальний привіт 1966 //Твори Патріярха і Кардинала Йосифа. Зібрали о. д-р Іван Хома і о. д-р Іван Музичка. Том IX. – Український Католицький Університет ім. св. Климента Папи. Рим, 1980. – с. 61.

¹⁵⁸ Спільне Пастирське Послання укр. Владик з III Сесії II Ватиканського Вселенського Собору 1964 р.// Твори Патріярха і Кардинала Йосифа. Зібрали о. д-р Іван Хома і о. д-р Іван Музичка. Том IX. – Український Католицький Університет ім. св. Климента Папи. Рим, 1980. – с. 33.

¹⁵⁹ Там само, с. 54.

¹⁶⁰ Там само, с. 55.

на чолі із Йосифом Сліпим звернулися до батьків, духовенства, чернецтва та представників українських організацій із закликом «дати кожній українській дитині на зарубежжю відповідне знання нашої рідної української мови, літератури, культури і допомогти їй таким чином бути живим членом нашого обряду і своєї рідної Церкви»¹⁶¹ - йдеться у документі.

Питання перекладу Божественної Літургії на іноземні мови ніколи не знайшло підтримки Йосифа Сліпого. У листі до Голови Релігійного Товариства українців католиків «Свята Софія» США д-р Романи Навроцької Патріярх писав: «Служби Божі в англійській мові є для нас дійсною небезпекою. То є відступ від наших рідних традицій (...). Я свою думку багато разів висловив і ніколи не буду радий перекладам Літургії на інші мови»¹⁶². Подібну безкомпромісність думки знаходимо й у листі Блаженнішого до о. Івана Татарина, в якому Йосиф Сліпий вважає переклади богослужінь на інші мови «не (...) щасливою ані благословенною розв'язкою»: вона «є для нас усіх негативним явищем, відступом, сприянням асиміляції, свідомством нашої національної і обрядової слабкості, чим поможемо створити чужу нам Церкву «оф бізантін райт»¹⁶³. Патріярх наполегливо закликав вжити усіх заходів, аби «зробити рідну мову загально літургічною, чим збережемо свою ідентичність, про яку так дбають всі етнічні групи в Америці і Канаді. Зокрема це важне в Канаді, де так розумно піднесено ідею «мультілінгвал» спільнот. Дивіться далекозорю»¹⁶⁴.

Підсумок.

Питання збереження мовної ідентичності було національним, моральним та духовним імперативом для Патріярха Йосифа Сліпого та української спільноти в усіх куточках землі. Слова Блаженнішого, які прозвучали в ювілейному 1975 році у Римі, не лише не втратили своєї актуальності сьогодні, а навпаки, ще гостріше зринають перед нами у час війни на Сході: «Український Народе, стань уже раз собою! Позбудься своєї вікової недуги сварів і чварів, вислуговування чужим, підлещування і пониження, бо на встид і сором не бракує їх ще й нині в наших національних і церковних провідних кругах. Отрясися зі своїх вікових

¹⁶¹ Там само, с. 55.

¹⁶² Лист Патріярха і Кардинала Йосифа Сліпого до д-р Романи Навроцької, 28 червня 1983 р.//Архів Центру студій спадщини Патріярха Йосифа Сліпого у Філадельфії.

¹⁶³ Лист Блаженнішого Патріярха Йосифа до отця Мітрата Івана Татарина в Торонто, Канада, 21 березня 1983 року// Твори Патріярха і Кардинала Йосифа. Зібрали о. д-р Іван Хома і о. д-р Іван Музичка. Том XIV. – Український Католицький Університет ім. св. Климента Папи. Рим, 1985. – с. 424.

¹⁶⁴ Там само, с. 424.

недостач, стань на свої ноги в Україні і на поселеннях! Нехай світ здумиться перед Твоєю силою, глибокою побожністю, красою і найвищою культурою! Час стати самим собою – і політично, і науково, і в мистецтві, і загалом культурно! (...). Будь одно, монолітом, і не шукай «чужих богів». Своєю українською Церквою, організацією, своєю політичною зрілістю, своєю культурою, наукою, письменством і мистецтвом Ти вже зазначив своє становище!»¹⁶⁵

Список використаних джерел

1. Вітошинська О. Подорожі Блаженнішого Кир Йосифа VII 1968-1970 у світлі чужої преси. Праці Українського Богословського Наукового Товариства. Том XX. Рим-Париж, 1972. – с. 130.
2. Зорівчак Р. «Боли болем слова нашого...» Поради мовознавця. Тернопіль, 2008. - С. 16.
3. Лубківський Р. Князь неурямленої Церкви.//Лицар нескореної Церкви. До 120-річчя від дня народження Патріарха Йосифа Сліпого. Статті і матеріали. – Інститут релігієзнавства. Львівське відділення Інституту української археографії та джерелознавства ім. М. Грушевського НАН України. – Львів: Логос, 2012. - С. 19, 20.
4. Огієнко І. Рідна мова. Київ: «Наша культура і наука». 2010. – с. 55-56.
5. Рудницька М. Невидимі стигмати. Рим-Мюнхен-Філядельфія, 1971. – с. 383.
6. Сліпий Й. Твори. Повне зібрання. Т. I-XVII. Рим, 1970-2000.
7. Смик Р. Блаженніший Патріарха Йосиф у філателістичних і пропам'ятних виданнях Помісної УКЦ. – Друковано у формі додатку до публікації «Вісті з Риму», 1977-79, Рим-Чикаго. – с. 38.
8. Тершаковець М. Патріот, учений, ієрарх. Пієтизм Блаженнішого Архієпископа і Митрополита Кардинала Йосифа у відношенні до о. М. Шашкевича. – Бібліотека Шашкевичіяни. Ч. 1 (За редакцією: М. Г. Марунчак). Вінніпег, 1968. – с.20-21.
9. Федунік А. Митрополит Йосиф – ректор Греко-Католицької Богословської Академії//Богословія, Том XXI-XXIV, Українське Богословське Товариство: Рим, 1963 – с. 107.

¹⁶⁵ Патріярше Послання Блаженнішого Йосифа після історичних днів у Римі з нагоди всеукраїнської прощі Святого Ювілейного 1975 р.//Твори Патріярха і Кардинала Йосифа. Зібрали о. д-р Іван Хома і о. д-р Іван Музичка. Том XIV. – Український Католицький Університет ім. св. Климента Папи. Рим, 1981. – с. 238.

10. Шевельов Ю. Українська мова в першій половині двадцятого століття (1900-1941): Стан і статус//Вибрані праці. Мовознавство. Книга 1. (Упорядник: Лариса Масенко) – Київ: Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2009 - с. 43.
11. Лист Патріярха і Кардинала Йосифа Сліпого до д-р Романи Навроцької, 28 червня 1983 р.//Архів Центру студій спадщини Патріярха Йосифа Сліпого у Філадельфії.
12. «Найбільше, що мене вражає в особі Митрополита Йосифа Сліпого, – це постать борця». Інтерв'ю з о. Д-ром Андрієм Михалейком, Директором Інституту Історії Церкви УКУ//15.11.2010, <http://old.dyvensvit.org/articles/654.html>
13. На Тернопільщині відзначають 200-річчя одного з засновників «Руської трійці»//zaxid.net, 11 червня 2011 р.

Iryna Ivankovych

LINGUISTIC PATRIOTISM OF PATRIARCH JOSYF SLIPYJ.

The author analyzes sources of the linguistic patriotism of Patriarch Josyf Slipyj. The topic is discussed in the context of three dual discourses: historical and ecclesial, educational and tutorial, liturgical and theological. The study is based on the Josyf Slipyj's sermons, epistles, scholarly works, and letters to the prominent Ukrainians of the Diaspora.

Key words: patriotism, Josyf Slipyj, linguocide, language, assimilation, diaspora, Ukrainian Catholic University of St. Clement in Rome.

Патріярх Йосиф Сліпий і діяспорні діячі Наукового Товариства ім. Шевченка.

Ірина Іванкович

«Науковою культурною працею ми кладемо чи не найсильніші (під цю хвилю) підвалини нашому національному і державному життю», - писав Патріярх Йосиф Сліпий (1892-1984)

у вступній статті до статуту Богословського наукового товариства (БНТ) в 1926 році.¹⁶⁶ Поряд із вірою в Бога, наука для Блаженнішого була фундаментом його життя. *«Два крила, якими підноситься людський дух в безкраї простори — це віра й наука», - стверджував Й. Сліпий в однойменній праці.* Його академічні здобутки – це не лише численні високонаукові друковані праці, але й створення просвітницьких організацій і установ, які формували українську богословську наукову думку, посідали достойне місце в науковому світі, формували духовну і національну еліту. Серед них слід згадати Богословське наукове товариство¹⁶⁷ і кварталник «Богословія», Греко-католицьку богословську академію у Львові, і згодом - Український католицький університет ім. Климента Папи в Римі (УКУ).

За значні наукові заслуги, активність у розбудові культурно-національного і релігійного життя в 1930 році о. д-ра Йосифа Сліпого обрано дійсним членом Наукового товариства імені Шевченка (НТШ). З цього моменту взаємини Патріярха Йосифа Сліпого з «многозаслуженим»¹⁶⁸ Товариством були довготривалі, багатогранні і плідні. Друга Світова війна внесла свої корективи у життя НТШ, а відтак – у наукову діяльність Йосифа Сліпого. У 1944 році, перед приходом радянської армії до Львова, більшість членів НТШ виїхала на Захід, а проти тих, що залишилися почалися репресії. До 1946 року був проведений остаточний розгром НТШ, а разом з ним вільної української науки: 30 дійсних членів загинуло у тюрмах, 20 опинилися на засланні. Серед них, митрополит д-р Йосиф Сліпий, проф. Крип'якевич інші, біля 20 членів пропали безвісті¹⁶⁹.

Чи то в Україні у міжвоєнний час ректорства у Львівській Богословській Академії, чи на вигнанні, Патріярх без сумніву був кустодієм наукових установ і організацій, в тім – НТШ, а воно з черги завжди залишалося вірним ідеям одного з найвидатніших українських

¹⁶⁶Світлана Штука. Культурно-просвітницька діяльність Йосифа Сліпого (1922-1945)//Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Історичне релігієзнавство». Випуск 10, 2014. – с. 210.

¹⁶⁷ Заснування БНТ зустрілося зі зрозумінням та підтримкою з боку НТШ і кураторії Національного Музею. В організації БНТ значно допомогло саме НТШ. Члени НТШ були як серед засновників БНТ (Т.-Т. Галушинський, Ю. Дзерович, А. Ішак, Г. Костельник, Й. Сліпий та ін.), так і серед дійсних членів товариства (М. Андрусак, А. Андрухович, Я. Гординський, П. Ісаїв, М. Конрад, І. Крип'якевич, Я. Пастернак та ін.). Йосиф Сліпий був обраний головою БНТ в 1923 р. Сьогодні робота УБНТ тісно поєднується з науковою діяльністю Українського католицького університету та НТШ.

¹⁶⁸ Твори Кир Йосифа Верховного Архієпископа і Кардинала. – Рим: Український католицький університет, 1970. Т. 3/4 - с. 41.

¹⁶⁹ Людмила Пекарська. Сарсель: НТШ в Європі. Гордість за минуле і біль за сьогодні// Українська Думка, 9 липня 2016 р.

науковців-богословів ХХ століття, яким був Йосиф Сліпий. Так, 1962 р., в той час, коли Блаженніший перебував ще на засланні, українська громада у діаспорі планувала урочисте відзначення ювілею 70-ліття Ісповідника Віри. Відтак, 12 лютого Наукове Товариство ім. Шевченка організувало в Мюнхені прес-конференцію у співпраці з Українським Християнським Рухом, а 17 лютого - в Нью-Йорку наукову конференцію на пошану ювіляра¹⁷⁰. Доповіді стосувалися безпосередньо життя й діяльності Блаженнішого та інституцій, які він довгі роки очолював.

Звільнення Патріярха Йосифа з ув'язнення 1963 року спонукало українську інтелектуальну еліту Європи до зустрічі з Митрополитом. Нагодою до цього були ювілеї 90-ліття НТШ і 40-ліття БНТ. На запрошення Українського Християнського Руху, було рішено відзначити ці дати спільною конференцією на тему «Український мирянин в житті Церкви, спільноти та людства» в Рокка ді Папа біля Риму в днях 18-20 жовтня 1963 р. Співорганізували подію Український Вільний Університет (УВУ) і Українська вільна академія наук (УВАН)¹⁷¹. Блаженніший відслужив Літургію для учасників конференції, які мали нагоду особистої зустрічі з довголітнім дійсним членом НТШ. Було заслухано 22 доповіді, модератором поодиноких секцій був Голова НТШ в Європі проф. д-р Володимир Кубійович, подію координував проф. д-р Володимир Янів, науковий Секретар НТШ у Європі.

Після звільнення з ув'язнення Блаженніший одразу зосередив свою увагу на реанімуванні української науки. Одним із перших починів було створення Українського католицького університету, який – за задумом Йосифа Сліпого – мав стати осередком, «що об'єднував Наукове Товариство ім. Шевченка, Українську Академію Наук, Українське Богословське Наукове Товариство та український університет»¹⁷². НТШ «в екзилі» було також предметом приватної авдієнції із Папою Павлом VI¹⁷³.

¹⁷⁰ Наукові записки. 1967-68. Ч. 9-10 на пошану Блаженнішого Верховного Архієпископа Кардинала Йосифа Сліпого у 30-ліття Єпископських Свячень та 25-ліття вступлення на Митрополичий Престол за редакцією Володимира Янева. Спільне видання УВУ, НТШ, УБНТ та УВАН. Мюнхен-Рим-Париж, 1969. – с. XXIII-XXIV.

¹⁷¹ Володимир Янів. Нарис історії Українського Богословського Наукового Товариства (В 45-ліття заснування)// Наукові записки Українського Вільного Університету. Том 9-10 (1967-68) на пошану Блаженнішого Верховного Архієпископа Кардинала Йосифа Сліпого у 30-ліття Єпископських Свячень та 25-ліття вступлення на Митрополичий Престол за редакцією Володимира Янева. Спільне видання УВУ, НТШ, УБНТ та УВАН. Мюнхен-Рим-Париж, 1969. – с. 194.

¹⁷² Ярослав Пелікан. Ісповідник між Сходом і Заходом. Портрет українського кардинала Йосифа Сліпого. Львів: АРТОС, 2015. - с. 136-137.

¹⁷³ Протокол авдієнції в Папи, 17.iii.1967, *Arch. Pat.* 36:101.

1964 року Патріярха Йосифа Сліпого було Почесним Членом НТШ, однак вручення грамоти відбулося лише 8 серпня 1967 року в Римі. В урочистості взяли участь Генеральний Секретар НТШ, проф. д-р Євген Вертипорох з дружиною; Заступник Директора Історично-Філософічної Секції НТШ о. д-р Атанасій Великий, ЧСВВ; науковий секретар НТШ в Європі та Секретар Історично-Філософічної Секції НТШ, проф. д-р Володимир Янів та присутні на той час у Римі члени НТШ. Проф. Вертипорох відчитав текст грамоти і передав її Блаженнішому, який, дякуючи за честь та відзначення, наголосив на ролі НТШ для розвитку української науки й культури¹⁷⁴.

1965 року Президія Наукового Товариства НТШ в Америці в особливий спосіб вшанувала свого дійсного члена Патріярха Йосифа, жертвуючи йому символічний дар – дорогоцінну чашу роботи віденсько-львівської ювелірної школи початку XVIII ст. Урочистість відбулася 27 червня в Папській Семінарії св. Йосафата в Римі в присутності членів НТШ¹⁷⁵. У подячному слові Блаженніший високо оцінив роль Товариства як «творчої, благородної, об'єднуючої усю Україну, духовної сили, якою увесь нарід давав вислів і доказ свого творчого генія»¹⁷⁶. Він віддав шану «zasлуженим Членам і світочам науки»¹⁷⁷, серед яких згадав М. Грушевського, Є. Чикаленка, І. Франка, Д. Дорошенка, О. Барвінського, В. Гнатюка, І. Свенціцького, митрополита Андрея Шептицького та багатьох інших. Це були люди, які «своїм розумом і волею [здвигнули] ту монументальну святиню науки, якою слушно і справедливо пишається український нарід і яку даліше розбудовують і украшують здобутком свого ума, часто серед нужди і злиднів, з великими жертвами, оці герої науки»¹⁷⁸. Під час візитів до українських громад в різних країнах їхнього поселення Патріярх намагався відвідати осередки Наукового Товариства ім. Шевченка й зустрітися з його членами, як, скажімо, у Сарселі під час пастирського візиту до Франції в липні 1970 р.¹⁷⁹ Коли 2 серпня 1968 року Блаженнішому надали почесний докторат Католицького

¹⁷⁴ Українське паломництво до Риму// Наукові записки Українського Вільного Університету. Том 9-10 (1967-68) на пошану Блаженнішого Верховного Архiepіскопа Кардинала Йосифа Сліпого у 30-ліття Єпископських Свячень та 25-ліття вступлення на Митрополичий Престол за редакцією Володимира Янева. Спільне видання УВУ, НТШ, УБНТ та УВАН. Мюнхен-Рим-Париж, 1969. – с. 366.

¹⁷⁵ Наукове Товариство ім. Шевченка в поклоні Блаженнішому Митрополитові Кардиналові Кир Йосифові. 27.VI.1965//Твори, Том XII, 1982. – с. 196.

¹⁷⁶ Слово Кардинала Кир Йосифа 27.VI.1965//Твори, Том XII, 1982. – с. 190.

¹⁷⁷ Там само, с. 190.

¹⁷⁸ Там само, с. 191.

¹⁷⁹ Ольга Вітошинська. Подорожі Блаженнішого Кир Йосифа VII (1968-1970) у світлі чужої преси. – Рим; Париж, 1972. – с. 104.

університету Америки, тогочасний Голова НТШ в США проф. Роман Смаль-Стоцький і дійсний член НТШ д-р Юрій Старосольський брали участь у церемонії. Члени НТШ проф. Микола Чубатий і д-р Володимир Ленцик були присутні на летовищі Нью-Йорка 17 серпня 1968 року, проводжаючи Йосифа Сліпого після завершення першого пастирського візиту до США.

Щобільше, Блаженніший дбав, аби НТШ мало відповідні умови для діяльності. Причинившись до закупівлі нового будинку для Українського Вільного Університету в Мюнхені, Патріярх Йосиф одночасно забезпечив існування НТШ у Німеччині, адже в домі знайшло приміщення рівнож Наукове Товариство ім. Шевченка¹⁸⁰. Подібно, придбавши дім для Релігійного Товариства українців католиків «Свята Софія» США у Філадельфії, Блаженніший бажав, аби він став осідком Осередку праці НТШ в місті Братньої Любови. Функціонування новоствореного Українського католицького університету в Римі вимагало забезпечення відповідної наукової кадри. Тому Патріярх Йосиф збирав навколо нього визначних науковців діяспори, більшість яких були членами НТШ. Як свідчить Леонід Рудницький, «Блаженніший ставив високі вимоги до усіх дійсних членів Товариства. Так, одного разу в Римі (...) я мимоволі став свідком Блаженнішого як Ректора УКУ з одним із деканів, що у ній він осудив бездіяльність одного професора, який, за словами Патріярха – «нічого не написав за останні роки»¹⁸¹. Подібно довголітній особистий секретар Патріярха о. д-р Іван Дацько стверджував, що Йосиф Сліпий «був дуже вимогливий до себе й до інших, а найбільше не міг терпіти лінохів, нероб. Усіх нас підганяв учитись, захищати наукові роботи»¹⁸². Завдяки зусиллям Йосифа Сліпого, у видавництві УКУ в Римі побачили світ цінні книги авторства викладачів університету, які у час заборони розвитку правдивої україністики у підсоветській Україні поповнювали національний науковий фонд поза її межами.

До грона визначних науковців-діячів НТШ, з котрими Блаженнішого пов'язувала праця в УКУ, належали відомі історики, політологи, мовознавці, психологи, музикознавці, мистці,

¹⁸⁰ Благовісник Верховного Архиепископа візантійсько-українського (греко-руського) обряду//Кн. 1-4, Рік X. - Кастельгандольфо біля Риму 1974. – с. 145.

¹⁸¹ Л.І. Рудницький. Патріярх Йосиф Сліпий і Наукове Товариство ім. Шевченка// Прикарпатський вісник НТШ. Слово. - №40 (40) – 2017, 3(47)-2018. – с.26

¹⁸² о. Іван Дацько. «Не цілуйте рук, а краще виконуйте свою роботу». Сім історій про Йосифа Сліпого//https://tvoemisto.tv/news/ne_tsilyuyte_ruk_a_krashche_vykonuyte_svoyu_robotu_sim_ist_oriy_pro_yosyfa_slipogo_84008.html

археологи, юристи, літературознавці та, загалом, спеціалісти різних царин науки, які емігрували до США, Канади, Бельгії, Німеччини, Іспанії, Аргентини, Бразилії та інших країн вимушеного поселення українців. Великий відсоток цих потужних наукових умів брали рівнож активну участь у Патріархальному русі, а відтак їхні контакти з Блаженнішим були розлогими й активними. Так, 1 липня 1974 року в Римі, професори УКУ-члени НТШ видали спільну заяву із закликом про згуртування сил навколо Товариства «За єдність Церкви і народу» та активної підготовки до Світового з'їзду організацій і товариств за Патріархат «як передумови сконцентрованої і раціонально розпланованої акції на українському внутрішньому і міжнародному форумах у найважливіших справах українського буття»¹⁸³. Серед підписантів - д-р Петро Зелений, д-р Леонід Рудницький, д-р Ярослав Рудницький, д-р Ігор Соневицький, д-р Василь Лев, д-р Костянтин Біда. Про них та інших членів НТШ, які співпрацювали з Патріархом Йосифом, подаємо короткі довідки.

Мовознавці та літературознавці:

Константин Біда (1916-1979) —український літературознавець, перекладач, мовознавець. Спеціаліст зі слов'янської філології, порівняльного літературознавства та історії української літератури. Дійсний член НТШ Канади з 1977 р.¹⁸⁴ Ініціатор створення Комісії дослідів наукової проблематики при НТШ Канади, заснованої 1964 р. (затверджена 1965 р.) з участю управи НТШ Канади та кафедри славістики Оттавського університету. Професор Українського католицького університету ім. Климента Папи в Римі, де побачили світ його ґрунтовні праці: «Іоанікій Галятовський і його «Ключь Разумѣнія»¹⁸⁵ і «Київська "Грамматика" з 1705 р.»¹⁸⁶

Дмитро Бучинський (1913-1963) - український літературознавець, перекладач, бібліограф. Уродженець Тернопільщини. Навчався в 1945-1948 рр. на філософічному факультеті УВУ в Мюнхені, де захистив (під

¹⁸³ За Патріархат. Ч. 3 (26), червень 1973, рік VII. – с. 10.

¹⁸⁴ http://encyclopedia.com.ua/search_articles.php?id=293

¹⁸⁵ Біда К. Іоанікій Галятовський і його «Ключь Разумѣнія» / Проф. Д-р Константин Біда; Праці Греко-Католицької Богословської Академії; Пам'ятки української літератури і мови XVII-ого ст. Ч. I. — Рим, 1975.

¹⁸⁶ **Біда К. Київська "Грамматика" з 1705 р.** Видання Українського Католицького університету ім. св. Климента Папи. Праці Філософічно-гуманістичного факультету т. 19. – Рим, 1978.

керівництвом відомого українського філософа Івана Мірчука) докторську дисертацію «Християнсько-філософський світогляд Тараса Шевченка» (опублікована у Лондоні). У ній вперше розглянуто творчість Т. Шевченка як християнського поета. Цю працю високо цінував і ставив у приклад Патріярх Йосиф Сліпий¹⁸⁷. Як член НТШ, Д. Бучинський брав участь у створенні крайових НТШ й осередків Товариства за кордоном (1949—1951), виступав на засіданнях із доповідями на культурологічні та літературознавчі теми. Від 1963 р. за пропозицією і на особисте запрошення Блаженнішого призначений надзвичайним професором УКУ в Римі.

Олекса Горбач (1918-1997) - філолог, славіст, україніст, педагог, видавець. Надзвичайний професор слов'янської філології Українського католицького університету в Римі. 1948-52 рр. був секретарем Президії НТШ в Мюнхені, Дійсний член НТШ в Філологічній секції від 1962 р.¹⁸⁸ У видавництві Українського католицького університету побачили світ його праці «Три Церковнослов'янські Літургічні рукописні Тексти Ватиканської Бібліотеки» (1966); «Перший рукописний українсько-латинський словник Арсенія Корецького-Сатановського та Епіфанія Славинецького» (1968).

Константин (Кость) Кисілевський (1890-1974) - мовознавець, літературознавець, педагог. На УКУ був звичайним професором **Філософсько-гуманістичного факультету**. Дійсний член НТШ (1932), Директор Філологічної секції НТШ (1956). Редагував видання НТШ. На УКУ вийшла друком його праця «Українське мовознавство в останній добі» (1973).

Василь Лев (1903-1991) - український мовознавець та історик літератури, професор, доктор, педагог. Професор Львівського державного університету, УВУ та Українського католицького університету в Римі. Дійсний член Філологічної Секції НТШ з 1947, з 1949

¹⁸⁷ Лист Блаженнішого Йосифа Сліпого до проф. Леоніда Рудницького з дня 29 березня 1976 р.//родинний архів Л. Рудницького.

¹⁸⁸ Український Католицький Університет ім. Св. Климента Папи в першому п'ятиліттю свого постання та діяльності (1963-1968). – Рим, 1969. – с. 59-60.

р. – член відділу НТШ в Нью-Йорку¹⁸⁹. Опрацював бібліографію видань НТШ. Редактор ряду регіональних збірників, виданих під егідою НТШ в серії «Український архів».¹⁹⁰

Богдан-Іван Лончина (1917-1985) – мовознавець, громадський діяч, перекладач. Голова відділу НТШ у Детройті, Крайової управи Українського патріархального товариства в США, Українського патріархального світового об'єднання (1982–85). Співпрацював з Йосифом Сліпим, який у 1976 р. призначив Б. Лончину редактором відновленого журналу «Дзвони» (Рим, Детройт). Був професором модерної філології філософічно-гуманістичного факультету, а відтак - деканом (1973–74) Українського католицького університету в Римі. Разом проф. Василем Левом організував літні курси при УКУ, де викладав італійську мову й літературу (1972–85). У програмі цих курсів 1973 року читав лекції на тему «“Божественна комедія” Данте: Пекло», переклав українською мовою цю частину твору (видано у Львові 2007). Його переклади «Пісня про мого Сіда» (1972), «Пісня про Роланда» (1977) побачили світ у видавництві УКУ¹⁹¹.

Марія Пшеп'юрська-Овчаренко (1909-1998) – українська філологиня, дослідниця надсянських говорів. Викладачка багатьох літніх курсів УКУ в Римі. Дійсна членкиня НТШ з 1952 р.¹⁹² Активно друкувалася в Записках НТШ.

Леонід Рудницький (1935-) український філолог, германіст, славіст, україніст, професор багатьох університетів, в тім – УКУ в Римі. За рекомендацією Йосифа Сліпого, його обрано директором філії УКУ у Філадельфії. Від 1992 р. - Президент Світової Ради НТШ. Леонід Рудницький належав до грона близьких співпрацівників Патріярха Йосифа Сліпого¹⁹³. Контакти Л. Рудницького з Блаженнішим детальніше розглянемо далі.

¹⁸⁹ Український Католицький Університет ім. Св. Климента Папи в першому п'ятиліттю свого постановня та діяльності (1963-1968). – Рим, 1969. – с. 82.

¹⁹⁰ Енциклопедія Української Діаспори. Том 1. Сполучені Штати Америки. Книга 2. Л-Р. – НТШ А, Нью-Йорк-Чікаго, 2012. - С. 11.

¹⁹¹ Енциклопедія сучасної України// <https://esu.com.ua/article-56398>

¹⁹² Енциклопедія Української Діаспори. Том 1. Сполучені Штати Америки. Книга 2. Л-Р. – НТШ А, Нью-Йорк-Чікаго, 2012. - С. 195

¹⁹³ Л.І. Рудницький. Патріярх Йосиф Сліпий і Наукове Товариство ім. Шевченка// Прикарпатський вісник НТШ. Слово. - №40 (40) – 2017, 3(47)-2018. – с.

Ярослав-Богдан Рудницький (1910-1995) — український славіст, мовознавець, науковий і громадський діяч, літературознавець, фольклорист. Дійсний член НТШ з 1947 р. Професор багатьох університетів, в тім - з 1963 р. професор в Українському католицькому університеті імені Святого Климента в Римі.

Віра Селянська (Віра Вовк) (1926-2022) – письменниця, перекладачка і літературознавець. Дійсна членкиня НТШ у Нью-Йорку¹⁹⁴. Надзвичайна професорка романських філологій Українського католицького університету в Римі.

Михайло Ярослав Соневицький (1892-1975) – філолог, історик, педагог. Уродженець Тернопільщини. Знайомий з Патріярхом з часів викладання в Греко-Католицькій Богословській Академії (1934—1944). 1963 року Блаженніший Йосиф Сліпий запросив М. Соневицького на посаду звичайного професора Українського католицького університету в Римі¹⁹⁵. Доктор філософії (1923). Дійсний член НТШ з 1954 р. Співпрацював з «Записками Наукового Товариства ім. Шевченка». У видавництві УКУ в Римі побачила світ його двотомна «Історія грецької літератури» (1970 р. і 1977 р.). Саме за підказкою свого гімназійного товариша Йосифа Сліпого Соневицький долучився до створення цієї праці. Патріярх не лише допоміг Соневицькому здійснити видання його «Історії», а й посприяв, аби вона з'явилася в європейських країнах. Праця здобула там широке визнання. Йосиф Сліпий написав також передмову до монографії, у якій зокрема зазначив: «У 1963 році я навідався до Соневицького й поцікавився над чим він працює. Але Михайла тоді підкосила важка недуга і він із сумом сказав мені про те, що готується до смерті, на що я йому відповів: “Ти зарано себе хорониш, друже. Смерть сама прийде колись до тебе, а зараз треба налаштувати себе на працю, аби залишити по собі добру пам'ять. І Соневицький прислухався до моєї поради й приступив до написання історії грецької літератури. Я втішився його вчинком, адже подібного посібника в україномовному варіанті тоді ще не існувало. Крім нього ніхто би не зміг подужати такий пласт світової культури»¹⁹⁶.

¹⁹⁴ https://esu.com.ua/search_articles.php?id=35205

¹⁹⁵ Енциклопедія Української Діаспори. Том 1. Сполучені Штати Америки. Книга 3. С-Я. – НТШ А, Нью-Йорк-Чикаго, 2018. - С. 73.

¹⁹⁶ **Василь Бабух. Довге повернення видатного вченого з чернівецьким корінням**
<https://fakty.cv.ua/2017/02/dovhe-povernennya-vydatnoho-vchenoho-z-chernivetskyim-korinnyam/>

Михайло Тершаковець (1883-1978) - український історик літератури і педагог. Професор Українського католицького університету в Римі. Дійсний (з 1914 р.) і почесний (з 1974 р.) член НТШ. В часі польської окупації, яка тривала 21 рік, був впродовж 17 років делегатом Філологічної Секції до Відділу Наукового Товариства ім. Шевченка, підтримуючи його існування в час, коли польська влада відібрала Товариству привілей друкувати шкільні підручники, які приносили вагомий грошовий дохід¹⁹⁷. З приїздом Блаженнішого Патріярха Йосифа у вільний світ, М. Тершаковець віддано працював для іжеї патріярхату УГКЦ. Він один із перших став в ряди Ініціативного Комітету для творення мирянського руху і був засновником Товариства, а опісля - Почесним Головою Крайового Товариства за Патріярхальний Устрій УКЦеркви¹⁹⁸.

Юристи і політологи:

Богдан Ростислав Боцюрків (1925-1998) – історик, політолог. Уродженець Тернопільщини (Бучач). Надзвичайний професор факультету правничих і суспільних наук в УКУ в Римі. Читав доповіді на сесіях едмонтонського осередку НТШ, де був містоголовою в 1959-67 рр., а згодом – головою. 1972 року став дійсним членом НТШ, від грудня 1988 р. — заступник голови історико-філософської секції НТШ в Канаді.

Богдан Тадей Галайчук (1911-1974) - український правник, політолог, публіцист. З 1949 р. проживав у Буенос-Айресі, де був головою філії Українського католицького університету ім. Климента Папи. Працював викладачем суспільних наук в УКУ в Римі. Дійсний член НТШ.

Василь Маркус (1922-2012) – правознавець, політолог, громадський діяч. Від 1952 р. – секретар НТШ (м. Сарсель, Франція), водночас від 1973 р. – директор Чиказької філії Українського католицького університету; 1985–88 рр. очолював літні курси УКУ в Римі. Член президії, керівник Історично-філософської секції НТШ у США. В Історичному архіві

¹⁹⁷ Український Католицький Університет ім. Св. Климента Папи в першому п'ятиліттю свого постання та діяльності (1963-1968). – Рим, 1969. – с. 57

¹⁹⁸ Проф. Д-р Михайло Тершаковець. У сороковий день після смерті.//Патріярхат, ч. 4 (82) 1978.
<http://www.patriyarkhat.org.ua/statti-zhurnalu/prof-d-r-myhajlo-tershakovets-u-sorokovyj-den-pislya-smerty/>

УГКЦ в Римі зберігається листування Маркуся з Патріярхом Йосифом. Як зазначив Володимир Мороз, «цей епістолярій представлений 26 персональними листами Маркуся до патріярха (крім того, є листи, в яких Маркусь – не єдиний підписант) і 20 листами патріярха до Маркуся за період із 5 лютого 1965 до 23 лютого 1980 р.»¹⁹⁹

Михайло Г. Марунчак (1914-2004) - український редактор, бібліограф, педагог, громадський діяч. Дійсний член Наукового товариства ім. Шевченка (з 1961 року). Був професором права й суспільних наук Українського католицького університету в Римі.

Юрій Старосольський (1907-1991) - український вчений-правник у США, професор права на Українському католицькому університеті в Римі (від 1974 р. був двічі на літніх курсах); керівник філії УКУ у Вашингтоні. Дійсний член НТШ, очолював Осередок Товариства у Вашингтоні.

Історики:

Петро Маркіян Ісаїв (1905-1973) – історик, педагог, релігійний та громадський діяч. Редагував заснований Патріярхом Йосифом Сліпим літературно-науковий католицький журнал «Дзвони» (1931-39)²⁰⁰. Дійсний член НТШ. 1965 року за багатолітню наукову й громадську працю обраний почесним професором історії України УКУ в Римі, у видавництві якого посмертно побачила світ його праця «Причини упадку української держави в княжі і козацькі часи» (з передмовою Йосифа Сліпого в серії праці Греко-Католицької Богословської Академії (1975).

Мирослав Лабунька (1927-2003) – історик, бібліотекознавець, політичний діяч. Уродженець Тернопільщини. Активний діяч Українського Патріярхального Товариства в США, Українського Патріярхального Світового Об'єднання, заступник директора філії

¹⁹⁹ Володимир Мороз. Йосиф Сліпий, Закарпаття і закарпатські українці. // https://www.academia.edu/38656467/Йосиф_Сліпий_Закарпаття_і_закарпатські_українці?fbclid=IwAR07np8lpAJ4IP8akp8DwbRnhlH8nXpytWXvNqnI9E26LuJeYxpOASQ1Dis

²⁰⁰ Енциклопедія Української Діаспори. Том 1. Сполучені Штати Америки. Книга 3. С-Я. – НТШ А, Нью-Йорк-Чикаго, 2018. - С. 327.

УКУ у Філадельфії. Читав лекції на літніх курсах УКУ в Римі. Його праця «Митрополит Київський Іларіон» побачила світ у журналі «Богословія» (т. 53, 1989) в Римі. Дійсний член НТШ. Очолював осередок НТШ у Філадельфії і з 1993 р. був заступником директора філософсько-історичної секції НТШ²⁰¹. З рамени філії УКУ в Філадельфії, разом з Леонідом Рудницьким, 19 квітня 1975 року співорганізував симпозіум “The Ukrainian Catholic Church: 1945-1975” (*Українська католицька церква: 1945-1975*), який відбувся у ЛаСаль коледжі. Метою симпозіуму було привернути увагу до долі переслідуваних в Україні Церков, зокрема до УГКЦ та її очільника Патріярха Йосифа Сліпого. Матеріали конференції побачили світ збірником за редакцією М. Лабуньки й Л. Рудницького. Для потреб видання М. Лабунька уклав перелік джерел іноземними мовами, які висвітлювали історію християнства у Східній Європі, сучасну ситуацію церковних установ, а також релігійне життя в Україні²⁰².

Василь Ленцик (1912-2002) - український історик, релігієзнавець, професор, доктор історичних наук, філософії та доктор теології, історик Української Церкви. З 1948 р. – звичайний член НТШ, а з червня 1968 р. – дійсний член НТШ. Член управи НТШ (1964—1986), голова контрольної комісії (1990—1992), генеральний секретар головної ради (1978—1992), заступник голови НТШ у США (1986—1990), голова історичної комісії при Історико-філософській секції НТШ у США. В рамках Наукової Конференції НТШ 17 лютого 1962 р. виголосив доповідь «Митрополит Йосиф Сліпий як Ректор Духовної Семінарії і Богословської Академії»²⁰³. Від 1963 року – професор історії Церкви та світової історії Українського католицького університету імені св. Климента Папи в Римі. 2001 р. побачила світ його монументальна праця «Визначні постаті Української Церкви. Митрополит Андрей Шептицький і Патріярх Йосиф Сліпий».²⁰⁴ В одній зі своїх доповідей-

²⁰¹ Енциклопедія Української Діаспори. Том 1. Сполучені Штати Америки. Книга 2. Л-Р. – НТШ А, Нью-Йорк-Чікаго, 2012. - С.1.

²⁰² The Ukrainian Catholic Church: 1945-1975. A Symposium (ed. Miroslav Labunka and Leonid Rudnytsky). – Philadelphia: St. Sophia Religious Association of Ukrainian Catholics, Inc., 1976.

²⁰³ Підрунтя до згаданої праці Василь Ленцик закла в у доповіді, присвяченій історії Богословської Академії, яку автор підготував для потреб спеціальної наукової конференції, що її НТШ в Європі зорганізувало 1956 року у зв'язку зі загальною акцією українського громадянства у 25-ліття знищення назверхніх виявів УАПЦ і у 10-ліття заарештування українських католицьких владик (т. зв. «Акція Трагічних Дат», див. «Завдання і діяльність УХР», 1959, ст. 71-93)

²⁰⁴ Василь Ленцик. Визначні постаті Української Церкви: Митрополит Андрей Шептицький і Патріярх Йосиф Сліпий (за ред. Анни Ленцик-Павлічко). - Наукове товариство ім. Шевченка. Львів:Свічадо, 2001. – 608 с.

спогадів як колишній студент Богословської Академії, В. Ленцик говорив про Патріярха Йосифа як про суворого, справедливого педагога, який мав не лише дуже добру підготовку для педагогічної праці, але й був добрим організатором української науки у загальному. За словами д-ра Ленцика, Йосиф Сліпий мріяв, щоб Богословська Академія перетворилась у повноцінний університет з різними факультетами, а не тільки з богословією. Його прагненням було піднести рівень української науки в цілому, як також рівень культурно-економічного життя українського народу. В. Ленцик підкреслив, що вклад Блаженнішого у розвиток богословської думки залишився ще не оцінений²⁰⁵.

Леонід Соневицький (1922-1966) - український історик, педагог, редактор. Уродженець Тернопільщини. Викладач філософічно-гуманістичного факультету УКУ в Римі. Дійсний член Наукового Товариства ім. Шевченка, 1949-50 рр. - секретар історичної комісії НТШ.

Микола Чубатий (1889-1975) – український вчений, історик української церкви і права, педагог і публіцист. Уродженець Тернополя, засновник і перший голова НТШ в США. Близько товаришував з Патріярхом ще з часів навчання у Тернопільській гімназії (1909-1913 рр.)²⁰⁶, семінарії та згодом викладання в Греко-Католицької Богословській Академії, де читав курс історії Унії та вів історичний семінар (1928-1934)²⁰⁷. В 1963 р. Йосиф Сліпий призначив Чубатого деканом факультету права і суспільних наук УКУ в Римі, звичайний професор українського права. У видавництві Українського католицького університету побачила світ двотомна «Історія християнства на Русі-Україні» (1965 р. та 1976 р. з передмовою Йосифа Сліпого). Детальніше про контакти М. Чубатого з Патріярхом Йосифом далі.

Інші царини:

²⁰⁵ Доповідь «Отець д-р Йосиф Сліпий — професор і ректор Богословської Академії у Львові» виголошена в домі НТШ в Нью-Йорку 28 жовтня 1984 р. в рамках наукової конференції на пошану св. п. Патріярха у 40-вий день відходу у вічність.

²⁰⁶ Йосиф Сліпий. Спомини. Львів: Видавництво УКУ, 2017. - с. 107.

²⁰⁷ Світильник істини. Джерела до історії Української Католицької Богословської Академії. Торонто-Чікаго, 1973. – с. 142.

Святослав Гординський (1906-1993) – художник, графік, поет, один з найкращих українських іконописців ХХ століття, літературний критик, перекладач поезій з англійської, французької, італійської, польської та німецької мов. Дійсний член НТШ, член Спілки письменників України. З Йосифом Сліпий співпрацював під час праці над розмальовуванням «викладових саль» у Львівській духовній семінарії²⁰⁸, виготовив також для Блаженнішого екслібрис. Художник відтворив пастирську працю Патріярха за допомогою образів-символів: Святодухівської вежі, розгорнутого Святого Письма та Юрія Змієборця піднятим мечем.

Коли у червні 1967 року було розпочато будову Собору св. Софії в Римі, Патріярх Йосиф Сліпий запросив Святослава Гординського на «головну роль» в оформленні храму²⁰⁹ (мозаїк, вітражів, іконостасу). 27-28 вересня 1969 року Блаженніший Йосиф та сімнадцять єпископів довершили посвячення собору Святої Софії. Тоді ж було освячено запрестольну мозаїку авторства С. Гординського. 31 жовтня 1971 року в Римі відбулося урочисте відкриття посвяченого Патріярхом Українського музею при храмі свв. Сергія і Вакха. Маєстро Святослав Гординський, один із найактивніших упорядників збірки музею УГКЦ (із 1966 р.), виголосив доповідь «Українське мистецтво впродовж віків»²¹⁰.

Петро Зелений (1908-1991) - вчений-агроном, фізіолог тварин. Дійсний член НТШ (1953). Надзвичайний професор математично-природничого факультету УКУ в Римі. Брав активну участь в симпозиумах та конференціях НТШ в Сарселі. Петро Зелений був знаний як великий добродій українських церковних інституцій в Римі та НТШ в Сарселі, де допомагав не тільки фінансово, але передав свою бібліотеку для цього наукового Центру²¹¹.

Роман Осінчук (1902-1991) – лікар-спеціаліст внутрішньої медицини, професор Українського католицького університету в Римі, журналіст і громадський діяч, редактор

²⁰⁸ Йосиф Сліпий. Спомини. Львів: Видавництво УКУ, 2017. - с. 125.

²⁰⁹ Роман Лубківський. Князь неурямленої Церкви.//День, №38, (2012). <https://day.kyiv.ua/article/osobystist/knyaz-neuyarmlenoyi-tserkvy>

²¹⁰ Там само.

²¹¹ Микола Когут. Помер провідний член Патріярхального руху проф. Петро Зелений//Патріярхат, ч. 9 (249) 1991 <http://www.patriyarkhat.org.ua/statti-zhurnalul/pomer-providnyj-chlen-patriyarhalnoho-ruhu-prof-petro-zelenyj/>

«Народного Здоров'я» у Львові, дійсний член Наукового Товариства ім. Шевченка, голова Хімічно-біологічно-медичної секції НТШ в Нью-Йорку. Уродженець Тернопільщини.

Із Патріархом Йосифом д-р Роман Осінчук був знайомий ще зі Львова. Тому після виходу на волю і приїзду до Рима Блаженнішого він відвідав Митрополита Йосифа та став його великим прихильником, послідовником, учасником Патріархального руху, висуваючи ідею Патріархату Української Католицької Церкви згідно з візією Глави УГКЦ²¹².

Зі заснуванням Релігійного Товариства українців католиків «Свята Софія» у США (ТСС А), Блаженніший іменував д-ра Романа Осінчука членом-засновником (усіх членів-засновників було четверо: д-р Юрій Старосольський, д-р Мирослав Навроцький, д-р Романа Навроцька і д-р Роман Осінчук). Відтак, Р. Осінчук був одним із директорів ТСС А та головою комісії Патріаршого Фонду.

Ярослав Пастернак (1892-1969) - український археолог, доктор філософії, професор. 1928-1939 рр. – директор Культурно-історичного Музею НТШ у Львові, з 1929 р. – дійсний член НТШ (Львів, Торонто). З моментом заснування УКУ в Римі Патріарх Йосиф покликав його в 1965 р. на становище професора археології²¹³. Активно друкувався у Записках НТШ.

Ігор Соневицький (1926-2006) – український композитор, музикознавець і диригент. Уродженець Тернопільщини. За доручення Блаженнішого Йосифа Сліпого, габілітувався на УКУ в Римі 28 вересня 1967 р., прочитавши габілітаційний виклад «Життєвий і творчий шлях Нестора Нижанківського»²¹⁴. Професор Українського католицького університету в Римі (1971—1980), дійсний член Наукового Товариства ім Т. Шевченка. Викладач в Університеті Українознавства при НТШ в Нью-Йорку.²¹⁵

Володимир Янів (1908-1991) - науковець, психолог, публіцист, поет, політв'язень. З 1947 р. звичайний, а з 14 листопада 1950 р. дійсний член НТШ, в 1947-50 рр. – Секретар його

²¹²https://www.wikiwand.com/uk/%D0%9E%D1%81%D1%96%D0%BD%D1%87%D1%83%D0%BA_%D0%A0%D0%BE%D0%BC%D0%B0%D0%BD_%D0%86%D0%B2%D0%B0%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D1%87

²¹³ Там само, с. 252.

²¹⁴ Український Католицький Університет ім. Св. Климента Папи в першому п'ятиліттю свого постання та діяльності (1963-1968). – Рим, 1969. – с. 267-268.

²¹⁵ Там само, с. 100.

Філософічно-педагогічної Комісії, а в 1949-55 рр. - член Головного Виділу. 23 березня 1952 р. – 6 липня 1968 р. – Науковий Секретар НТШ у Європі, а 1955 р. – Секретар Історично-Філософічної Секції НТШ, з 1960 р. – член його Головної Ради. З 6 липня 1968 р. – заступник Голови НТШ у Європі. З 1963 року – професор УКУ в Римі. Детальніше про контакти В. Янева і Патріярха Йосифа Сліпого далі.

Уже цей побіжний аналіз контактів Блаженнішого з діаспорними діячами Наукового Товариства ім. Шевченка свідчить про те, наскільки серйозно і вимогливо він ставився до формування потужного фундаменту української науки поза межами України. У цій праці ми глибше проаналізуємо взаємини Йосифа Сліпого з Миколою Чубатим, творцем НТШ в США; Володимиром Яневим, довголітнім Науковим Секретарем НТШ в Європі, а відтак – його головою; Леонідом Рудницьким, довголітнім Президентом Світової Ради НТШ. Свідомо обмежившись до цього тріумвірату, спробуємо представити локальний і світовий вимір цих контактів, адже до уваги беремо американський континент, Європу і загалом усі георгафічні центри діяльності НТШ.

Як було зазначено вище, з **Миколою Чубатим** Блаженнішого пов'язували роки дружби і співпраці. Про нього Йосиф Сліпий писав у своїх «Споминах» як про одного із львівських семінаристів-вихідців з Тернопільської гімназії, які, будучи старшими курсом, радо прийняли його в своє гроно²¹⁶. Саме Чубатому НТШ в Сполучених Штатах завдячує своє народження у нелегкі повоєнні часи, адже він зібрав фонди для купівлі будинку НТШ А в Нью-Йорку, про що писав: «В 1947 р. бувші члени львівського Наукового Товариства ім. Шевченка, за ініціативою проф. Володимира Кубійовича, обновили НТШ в Німеччині та нав'язали контакт зі мною та з дійсними членами НТШ за океаном. Розуміючи, що Наукове Товариство ім. Шевченка не може перебувати постійно на терені знищеної Німеччини, постановив я приготувати в Америці пригожі обставини для перенесення його за океан. Я кинув у громаду клич створити в Нью Йорку *Дім Української Культури* та оснував з існуючим членами Відділ НТШ в Нью Йорку в 1948 р. Від початку співпрацював зі мною звичайний член НТШ о. Лев Чапельський, а скоро теж перші пришелці – дійсні члени, д-р Р. Осінчук та д-р Володимир Калина»²¹⁷. Відтак, Миколу Чубатого обрано першим головою НТШ А (1947-52), за сумісництвом - заступником голови відновленого Матірнього НТШ

²¹⁶ Йосиф Сліпий. Спомини. Львів: Видавництво УКУ, 2017. - с. 107.

²¹⁷ Український Католицький Університет ім. св. Климента Папи 1963-1968. – Рим, 1969. – с. 121.

(1948-52) та заступником голови НТШ (1952-53). Він згуртував нових членів та членів-прихильників, популяризував НТШ А серед української громади і від його імені репрезентував українську науку на міжнародних конгресах.

Будучи ревним учасником руху за Український Патріархат, М. Чубатий повністю підтримував помісність УГКЦ (УКЦ), її патріархальне завершення і радо присвячував свій час проектам Патріярха Йосифа Сліпого²¹⁸. Як редактор «Українського Квартальника», 5 грудня 1956 р. надіслав лист-спротив до Нікити Хрущова. У ньому М. Чубатий виступив на захист переслідуваної Української Греко-Католицької Церкви, її ієрархії, зокрема Патріярха Йосифа Сліпого, який у той час відбував сибірське ув'язнення у Маклаково біля Єнісейська. Чубатий писав: «Арештування Митрополита львівського Йосифа Сліпого під закидом політичних провин, так само як других єпископів Західної України, не мало ніякої реальної підстави, бо практична політика була для цих церковних єрархів річчю зовсім чужою. Митрополита Йосифа я знав добре як ректора Духовної Академії; це був демократ та противник нацизму по своїм передвоєнним переконанням. В життю щоденному це був передовсім вчений богослов, та священник відданий своїй праці. Ніколи історія ССРСР не буде в силі найти оправдання за арештування Митрополита, єпископів та за руйнування Греко-Католицької Церкви в Західній Україні»²¹⁹. Першою із вимог для репарації завданого руйнування Чубатий озвучив невідкладне повернення Йосифа Сліпого з Красноярського Краю до Львова, передача йому катедри св. Юра та митрополичої палати, окупованої РПЦ, як теж дозвіл на виконання митрополичих функцій²²⁰.

Блаженніший високо цінував наукову діяльність й громадську позицію М. Чубатого, доказом чого може слугувати вітання, яке Йосиф Сліпий надіслав ювілярові з нагоди 80-ліття. «Творча організаційна і наукова праця (...) і розпочате друкування «Історії християнства на Русі-Україні» є Вашим великим вкладом в розбудову науки, як одної з найголовніших підстав нашого народнього і церковного життя»,²²¹ - підкреслив Патріярх. Відтак, 23 липня 1975 року в Римі Блаженніший відслужив поминальну Літургію за упокій

²¹⁸ Енциклопедія Української Діаспори. Том 1. Сполучені Штати Америки. Книга 3. С-Я. – НТШ А, Нью-Йорк-Чікаго, 2018. - С. 436

²¹⁹ Український Католицький Університет ім. св. Климента Папи 1963-1968. – Рим, 1969. – с. 131.

²²⁰ Там само, с. 132.

²²¹ Благословення Верховного Архиепископа Кард. Кир Йосифа// Український Католицький Університет ім. св. Климента Папи 1968-1973. – Рим, 1974. – с. 92.

Миколи Чубатого, згадавши про його заслуги перед українською наукою, зокрема перед НТШ²²².

Іншим маркантним діячем НТШ, який активно співпрацював з Патріархом Йосифом у численних наукових проєктах, був довголітній професор і ректор Українського вільного університету в Мюнхені **Володимир Янів**. Блаженніший високо цінував і поважав його як науковця і людину, а В. Янів з черги з великим пієтетом ставився до очільника УГКЦ. 1963 року, в рік звільнення Патріярха з ув'язнення, він (Янів) zorganizував згадану попередньо спільну наукову конференцію НТШ, УБНТ, УВАН та УВУ на тему «Релігія в житті українського народу» у Рокка ді Папа. Праці конференції з'явилися у збірнику за редакцією Володимира Янева²²³, виданому 1966 р. як 181 т. НТШ і присвяченому Кардиналові Йосифові Сліпому з нагоди 75-ліття²²⁴. У цій публікації, окрім іншого, редактор замінив «бібліографію праць Кардинала Йосифа Сліпого: I. Наукові праці та студії; II. Ідеологічні твори, подорожі; III. Рецензії та огляди творів; IV. Різні статті, промови, некрологи»²²⁵.

Перебуваючи з 1968 по 1985 рік на посаді ректора Українського Вільного Університету в Мюнхені, Янів домігся «нововизнання» університету баварським урядом. За часів його ректорства, 2 вересня 1969 року, УВУ відзначив Блаженнішого Йосифа почесним докторатом Філософічного факультету у 30-ліття архієрейських свячень і 25-ліття вступу на митрополичий престол у княжому городі Львові²²⁶. Під час вручення грамоти почесного доктора Блаженніший сказав: «Ця грамота мені незвичайно дорога, бо саме в науковій праці я завжди почував себе найкраще... У світі можуть проходити різні зміни, досягнення відкриття, та людський мозок завжди залишиться підставою життя, поступу і живучости

²²² Проповідь Блаженнішого Йосифа в часі поминального Богослуження за бл. п. Проф. Миколу Чубатого в соборі св. Софії в Римі 23.VII.1975//Твори, Том XIII, 1983. – с. 332-334.

²²³ **Записки товариства імені Шевченка**. — Т. CLXXXI: [Релігія в житті українського народу / Збірник матеріалів Наукової Конференції у Рокка ді Папа (18–20. X. 1963). Спільне видання НТШ, УБНТ, УВАН, УВУ на пошану Блаженнішого Верховного Архиепископа Кардинала Йосифа Сліпого, Почесного та Дійсного Члена НТШ у 75-ліття народин та 50-ліття священства / За редакцією *Володимира Янева*]. — Мюнхен; Рим; Париж, 1966. — XXXII+222 с., іл.

²²⁴ Український Католицький Університет ім. Св. Климента Папи в першому п'ятиліттю свого постанови та діяльності (1963-1968). – Рим, 1969. – с. 30.

²²⁵ **Записки товариства імені Шевченка**. — Т. CLXXXI: [Релігія в житті українського народу / Збірник матеріалів Наукової Конференції у Рокка ді Папа (18–20. X. 1963). Спільне видання НТШ, УБНТ, УВАН, УВУ на пошану Блаженнішого Верховного Архиепископа Кардинала Йосифа Сліпого, Почесного та Дійсного Члена НТШ у 75-ліття народин та 50-ліття священства //За редакцією *Володимира Янева*]. — Мюнхен; Рим; Париж, 1966. — С. XXV–XXXII.

²²⁶ УВУ відзначив ювілеї Верховного Архиепископа// «Америка», Філадельфія, 15 липня 1969 р. – с. 1.

людської спільноти»²²⁷. Особисті контакти Володимира Янева з Блаженнішим стали в пригоді при закупівлі будинку для університету. Саме Патріярх Йосиф 1973 року підтримав фінансово придбання посілости, у приміщеннях якої містився рівно ж осідок НТШ, і 27 листопада 1976 року особисто, в присутності ректорату та викладацької кадри УВУ посвятив будинок університету на Пінценауерштрассе 15. У цей час ректор В. Янів був заступником голови **Наукового товариства імені Шевченка**, а з 1985 по 1987 р. — його головою.

З нагоди 40-ліття єпископських свячень Патріярха під час урочистого бенкету 23 вересня 1979 р. Володимир Янів як заступник Голови НТШ у Європі передав Блаженнішому вітання від «найдавнішого наукового Товариства ім. Шевченка, висловлюючи при тому побажання, щоб ми за рік змогли відзначити Золотий Ювілей Дійсного членства (17 лютого 1930)».²²⁸ 1983 р., Блаженніший і ректорат УКУ запросили Володимира Янева очолити підготовку окремої наукової конференції українських наукових установ з нагоди ювілею Тисячоліття. Він дав попередньо згоду з умовою, що на цей проєкт погодяться всі українські наукові установи різних релігійних конфесій²²⁹. Як відомо, Володимир Янів розгорнув активну діяльність щодо залучення до підготовки конгресу наукових установ діаспори і створення організаційного комітету. Ця праця дала позитивні наслідки. На конференції в Мюнхені, скликаній за ініціативою Українського Вільного Університету та Наукового товариства ім. Т. Шевченка в Європі, що проходила з 11 по 13 травня 1984 року, був утворений комітет Наукового конгресу Тисячоліття хрещення Руси-України. У рамках Комітету були об'єднані 28 наукових установ з 8 країн 4 континентів. Керівництво Науковим комітетом здійснювала Ділова президія на чолі з Володимиром Яневим. Таким чином була створена організаційна структура для наукового відзначення Тисячоліття хрещення Руси-України²³⁰. Неповною була б картина контактів Патріярха Йосифа з НТШ без огляду його багатогранних взаємин з академіком **Леонідом Рудницьким**. Йому належить низка піонерських досліджень діяльності Блаженнішого, зокрема стаття «Патріярх Йосиф Сліпий

²²⁷ Світильник істини. Джерела до історії Української Католицької Богословської Академії 1928/29-1944. Частина друга. Торонто-Чікаго, 1976. – с. 47.

²²⁸ Промова Ректора УВУ проф. д-ра В. Яніва на святочнім бенкеті// Благовісник Верховного Архiepіскопа візантійсько-українського (греко-руського) обряду//Кн. 1-4, Рік XIII-XV. - Кастельгандольфо біля Риму 1977-79. – с. 212.

²²⁹ Ю.В. Недужко. Омелян Пріцак та наукове відзначення Тисячоліття хрещення Руси-України// Матеріали Міжнародної наукової конференції 28-30 травня 2008 року. <https://core.ac.uk/download/pdf/149248266.pdf>

²³⁰ Там само.

і Наукове Товариство ім. Шевченка»²³¹ чи «Образ Блаженнішого Патріярха в літературі»²³². Уже 1968 року, під час першої пастирської візити Патріярха до США, Л. Рудницький засвідчив Йосифові Сліпому свою готовність служити Ісповідникові Віри як у науковому, так і релігійно-громадському вимірі. «В той час я брав активну участь у демонстраціях на підтримку Патріярхального руху в США, а навіть став його нештатним англомовним спікером. Все завдяки тому, що, будучи замєриканізованим в позитивному значенні цього слова, я дуже добре розумів американську ментальність. Водночас, як наймолодший в цьому русі, я мав настільки українства, що відчував обов'язок патріотизму, який був не конечно притаманний іншим», - згадує Л. Рудницький.

6 квітня 1974 року, на філософському факультеті УКУ в Римі у приміщенні Ла Саль Коледжу (Філадельфія), Леонід Рудницький захистив габілітаційну працю «Роберт Льюїс Стівенсон і Юрій Клен. До генези оповідання Ю. Клена «Яблука»²³³. Саме Патріярх Йосиф мотивував молодого науковця до габілітаційної праці. 1976 р., за рекомендацією Блаженнішого, Л. Рудницького обрано директором філії УКУ у Філадельфії, яка містилася в домі Релігійного Товариства українців католиків «Свята Софія» США. 24 червня 1979 р. Йосиф Сліпий іменував Рудницького Надзвичайним професором української літератури на Філософічно-гуманістичному факультеті УКУ в Римі, де Л. Рудницький викладав порівняльне літературознавство на літніх курсах в 1974-1984 роках.

З наближенням ювілею Тисячоліття хрещення України-Руси, 1 жовтня 1979 р. Патріярх Йосиф надіслав послання до українських науковців, в тім – членів НТШ, з нагоди підготовки до цієї знаменної події, закликавши їх серед іншого активно включитися у видання збірки «творів з різних галузей нашої культури і науки і таку збірку спільними та

²³¹ Ця стаття побачила світ 2017 року з нагоди 125-ліття від дня народження Патріярха Йосифа Сліпого у Прикарпатському віснику НТШ. Слово. - №4 (40)-2017, 3 (47) – 2018. С 23-28.

²³² Вперше академік Л. Рудницький виклав цю тему в рамках наукової конференції на пошану св. п. Патріярха у 40-вий день відходу у вічність, яка відбулася в домі НТШ в Нью-Йорку 28 жовтня 1984 р. Тоді у доповіді він представив огляд літературних творів, у яких головним героєм став св. п. Патріярх Йосиф. Л. Рудницький роман-бестселлер «Черевики рибалки» австралійського автора Мориса Веста. На момент виходу книжки у світ Блаженніший Йосиф перебував на засланні. Доповідач провів літературний аналіз творів, які написали про Патріярха Йосифа польські автори Юзеф Лободовський і Стефан Баліцький, а також українські автори Зоя Когут з Австралії, Леонід Полтава, Романа Завадович, Євген Крименко, Богдан Стефанишин й інших. Доповідач читав, аналізував та порівнював їхні поезії і поеми.

Відтак, стаття побачила світ у науковому збірнику *Intrepido Pastori* на честь Блаженнішого Патріярха Йосифа в 40-ліття вступлення на Галицький престіл (І. П. 1944. - Рим, 1984. - С. 681-691), а згодом передрукована під назвою «Патріярх Йосиф Сліпий і література» в антології поезій, присвячених Блаженнішому «Серця живе джерело» (упорядники: Леонід Рудницький і Степан Хороб, Івано-Франківськ: «Нова Зоря», 2013)

²³³ Стаття побачила світ у часописі «Сучасність». Мюнхен, 1974. Ч.12, с. 25-38.

зорганізованими силами наші науковці і наукові інститути повинні виготовити підчас цих кілька років підготовки, що перед нами»²³⁴. Леонід Рудницький зазначив, що у відповідь на цей клич згаданий вище Комітет Наукового конгресу в тисячоліття хрещення Руси-України видав 1987 року «Хрестоматію української релігійної літератури»²³⁵. До редакційної колегії, очолюваної Ігорем Качуровським, увійшли серед інших члени НТШ Святослав Гординський, Василь Лев, Григор Лужницький, Леонід Рудницький, Володимир Янів, Дмитро Штогрин.

Вітальний лист з нагоди 110-ліття НТШ, датований днем 26 травня 1983 р., Блаженніший адресував проф. д-ру Леоніду Рудницькому. У ньому Патріярх високо оцінив діяльність «найстаршого, довгий час єдиного і провідного» наукового Товариства, на долю якого випали «труднощі і перешкоди, дві війни (...), заборони, а навіть ліквідація (...) большевицькими руками»²³⁶. Він зокрема відзначив видавничу діяльність НТШ – «скарб, що його виконало Товариство для добра нашого Народу, національної свідомости і наукового місця серед світової науки»²³⁷. Патріярх не полишав надії на те, що діяльність НТШ буде відновлено в Україні: «... молю Бога, щоб Товариство за свою працю і заслуги одержало свою нагороду у вільному Києві, для якого волі, слави і правди воно трудилось весь час свого існування»²³⁸.

Після відходу у вічність Патріярха, заходами управи Наукового Товариства ім. Шевченка в США в неділю, 28 жовтня 1984 р. у домі НТШ в Нью-Йорку відбулась наукова конференція, присвячена св. п. Блаженнішому Патріярхові Йосифові. У ній взяли участь тогочасний голова НТШ д-р Ярослав Падох, Митрополит Української Православної Церкви Мстислав (Скрипник), о. д-р Іван Біланич з доповіддю «Богословські твори Блаженнішого Патріярха Йосифа», проф. д-р Василь Ленцик з темою «Отець д-р Йосиф Сліпий — професор і ректор Богословської Академії у Львові», д-р Леонід Рудницький з доповіддю «Образ

²³⁴ Благовісник. Кн. 1-4, Рік XIII-XV, 1977-79, с. 85.

²³⁵ Хрестоматія української релігійної літератури. Книга перша-поезія (за ред. Ігоря Качуровського). – Мюнхен-Лондон, 1987. – 552 с.

²³⁶ Лист Блаженнішого Патріярха Йосифа до проф. д-ра Леоніда Рудницького у Філядельфії, ПА, ЗСА//Твори, Т. XVI. Рим, 1985. – с. 430.

²³⁷ Там само, с. 430.

²³⁸ Там само.

Блаженнішого Патріярха у літературі», о. д-р Мелетій Войнар, ЧСВВ зі спогадом про Ісповідника Віри²³⁹.

Академік Леонід Рудницький зазначив, що до останніх днів свого життя Блаженніший пишався приналежністю до потужної наукової установи, «ості»²⁴⁰, котра «впродовж століття несла стяг української науки між своїми і чужими (...), поширювала українське ім'я і наукову творчість між найвищими вченими кругами людства»²⁴¹. У своєму «Заповіті» Йосиф Сліпий неодноразово порушує питання освіти і науки, які у його переконанні поряд з вірою в Бога були наріжними каменями українського народу. Зокрема читаємо його імператив: «Полюбіть науку, плачайте і збагачуйте її своєю працею та своїм знанням, будьте її служителями! Споруджуйте храми науки, вогнища духовної сили Церкви та Народу, пам'ятаючи, що немислиме повне життя Церкви і Народу без рідної науки. Наука – це їхнє дихання життя!»²⁴²

Перелік використаних джерел.

1. Василь Бабух. Довге повернення видатного вченого з чернівецьким корінням
<https://fakty.cv.ua/2017/02/dovhe-povernennya-vydatnoho-vchenoho-z-chernivetskyim-korinnyam/>
2. Біда К. Іоанікій Галятовський і його «Ключь Разумѣнія» / Проф. Д-р Константин Біда; Праці Греко-Католицької Богословської Академії; Пам'ятки української літератури і мови XVII-ого ст. Ч. I. — Рим, 1975.
3. Біда К. Київська "Грамматика" з 1705 р. Видання Українського Католицького університету ім. св. Климента Папи. Праці Філософічно-гуманістичного факультету т. 19. – Рим, 1978.

²³⁹ Український Нью-Йорк в 40-вий день смерти св. п. Патріярха Йосифа//Патріярхат, 12 (168) 1984.
<http://www.patriarkhat.org.ua/statti-zhurnalu/ukrajinskyj-nyu-jork-u-40-vyj-den-smerty-sv-p-patriyarha-josyfa/>

²⁴⁰ Проповідь Блаженнішого Патріярха у 85-ліття в соборі св. Софії (17 лютого 1977)// Благівісник Верховного Архиепископа візантійсько-українського (греко-руського) обряду//Кн. 1-4, Рік XIII-XV. - Кастельгандольфо біля Риму, 1977-79. – с. 120.

²⁴¹ Благівісник, Книга 1-4, Рік IX, Кастельгандольфо біля Риму, 1973. – с. 96.

²⁴² Заповіт патріярха Йосифа Сліпого (упор. Ірина Іванкович і Леонід Рудницький). – Львів: Видавництво «АРТОС», 2022. – с. 18.

4. Благівісник Верховного Архієпископа візантійсько-українського (греко-руського) обряду, Книга 1-4, Рік ІХ, Кастельгандольфо біля Риму, 1973.
5. Благівісник Верховного Архієпископа візантійсько-українського (греко-руського) обряду//Кн. 1-4, Рік Х. - Кастельгандольфо біля Риму 1974.
6. Благівісник Верховного Архієпископа візантійсько-українського (греко-руського) обряду. Кн. 1-4, Рік ХІІІ-ХV, 1977-79.
7. Ольга Вітошинська. Подорожі Блаженішого Кир Йосифа VII (1968-1970) у світлі чужої преси. – Рим; Париж, 1972. – с. 104.
8. о. Іван Дацько. «Не цілуйте рук, а краще виконуйте свою роботу». Сім історій про Йосифа Сліпого//https://tvoemisto.tv/news/ne_tsiluyte_ruk_a_krashche_vykonuyte_svoyu_robotu_sim_i_storiy_pro_yosyfa_slipogo_84008.html
9. Енциклопедія сучасної України// <https://esu.com.ua/article-56398>
10. Енциклопедія Української Діаспори. Том 1. Сполучені Штати Америки. Книга 2. Л-Р. – НТШ А, Нью-Йорк-Чикаго, 2012.
11. Енциклопедія Української Діаспори. Том 1. Сполучені Штати Америки. Книга 3. С-Я. – НТШ А, Нью-Йорк-Чикаго, 2018.
12. **Записки товариства імені Шевченка.** — Т. CLXXXI: [Релігія в житті українського народу / Збірник матеріалів Наукової Конференції у Рокка ді Папа (18–20. X. 1963). Спільне видання НТШ, УБНТ, УВАН, УВУ на пошану Блаженішого Верховного Архієпископа Кардинала Йосифа Сліпого, Почесного та Дійсного Члена НТШ у 75-ліття народин та 50-ліття священства / За редакцією *Володимира Янева*]. — Мюнхен; Рим; Париж, **1966.** — XXXII+222 с., іл.

13. Заповіт патріярха Йосифа Сліпого (упор. Ірина Іванкович і Леонід Рудницький). – Львів: Видавництво «АРТОС», 2022.
14. Микола Когут. Помер провідний член Патріярхального руху проф. Петро Зелений//Патріярхат, ч. 9 (249) 1991 <http://www.patriyarkhat.org.ua/statti-zhurnalu/pomer-providnyj-chlen-patriyarhalnoho-ruhu-prof-petro-zelenyj/>
15. Василь Ленцик. Визначні постаті Української Церкви: Митрополит Андрей Шептицький і Патріярх Йосиф Сліпий (за ред. Анни Ленцик-Павлічко). - Наукове товариство ім. Шевченка. Львів:Свічадо, 2001. – 608 с.
16. Роман Лубківський. Князь неуярмленої Церкви.//День, №38, (2012). <https://day.kyiv.ua/article/osobystist/knyaz-neuyarmlenoyi-tserkvy>
17. Володимир Мороз. Йосиф Сліпий, Закарпаття і закарпатські українці.//https://www.academia.edu/38656467/Йосиф_Сліпий_Закарпаття_і_закарпатські_українці?fbclid=IwAR07np8lpAJ4IP8akp8DwbRnhlH8nXpytWXvNqnI9E26LuJeYxpOASQ1Dis
18. Наукові записки. 1967-68. Ч. 9-10 на пошану Блаженнішого Верховного Архієпископа Кардинала Йосифа Сліпого у 30-ліття Єпископських Свячень та 25-ліття вступлення на Митрополичий Престол за редакцією Володимира Янева. Спільне видання УВУ, НТШ, УБНТ та УВАН. Мюнхен-Рим-Париж, 1969. – с. XXIII-XXIV.
19. Наукове Товариство ім. Шевченка в поклоні Блаженнішому Митрополитові Кардиналові Кир Йосифові. 27.VI.1965//Твори, Том XII, 1982. – с. 196.
20. Ю.В. Недужко. Омелян Пріцак та наукове відзначення Тисячоліття хрещення Руси-України// Матеріали Міжнародної наукової конференції 28-30 травня 2008 року. <https://core.ac.uk/download/pdf/149248266.pdf>

21. Людмила Пекарська. Сарсель: НТШ в Європі. Гордість за минуле і біль за сьогодні// Українська Думка, 9 липня 2016 р.
22. Ярослав Пелікан. Ісповідник між Сходом і Заходом. Портрет українського кардинала Йосифа Сліпого. Львів: АРГОС, 2015. - с. 136-137.
23. Л.І. Рудницький. Патріарх Йосиф Сліпий і Наукове Товариство ім. Шевченка// Прикарпатський вісник НТШ. Слово. - №40 (40) – 2017, 3(47)-2018. – с.26
24. Світильник істини. Джерела до історії Української Католицької Богословської Академії. Торонто-Чікаго, 1973.
25. Світильник істини. Джерела до історії Української Католицької Богословської Академії 1928/29-1944. Частина друга. Торонто-Чікаго, 1976.
26. Йосиф Сліпий. Спомини. Львів: Видавництво УКУ, 2017.
27. Твори Кир Йосифа Верховного Архієпископа і Кардинала. – Рим: Український католицький університет, 1970. Т. 3/4.
28. Світлана Штука. Культурно-просвітницька діяльність Йосифа Сліпого (1922-1945)//Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Історичне релігієзнавство». Випуск 10, 2014.
29. Український Католицький Університет ім. Св. Климента Папи в першому п'ятиліттю свого постання та діяльності (1963-1968). – Рим, 1969.
30. Хрестоматія української релігійної літератури. Книга перша-поезія (за ред. Ігоря Качуровського). – Мюнхен-Лондон, 1987. – 552 с.

31. «Америка», Філядельфія, 15 липня 1969 р.
32. За Патріархат. Ч. 3 (26), червень 1973, рік VII.
33. www.patriyarkhat.org.ua/statti-zhurnalu/ukrajinskyj-nyu-jork-u-40-vyj-den-smerty-sv-p-patriyarha-josyfa/
34. <http://www.patriyarkhat.org.ua/statti-zhurnalu/prof-d-r-myhajlo-tershakovets-u-sorokovyj-den-pislya-smerty>
35. The Ukrainian Catholic Church: 1945-1975. A Symposium (ed. Miroslav Labunka and Leonid Rudnytzky). – Philadelphia: St. Sophia Religious Association of Ukrainian Catholics, Inc., 1976.
- 36.

Language as a Key Marker of National Identity in the Works of Ukrainian Cardinal Josyf Slipyj (1892-1984)

This article examines Patriarch Josyf Slipyj's commitment to linguistic patriotism within the contexts of historical-ecclesiastical, enlightening-educational, and liturgical-theological discourse. It draws on his messages, sermons, memoirs, scholarly works, and correspondence with figures of the diaspora.

****Keywords:**** patriotism, Josyf Slipyj, linguistic, language, assimilation, nationalization, diaspora, Ukrainian Catholic University (Clement Pope), Rome.

"I will be as great as my people will be." [1] With these words, Patriarch Josyf Slipyj addressed the clergy and laity of the Ukrainian Greek Catholic Church gathered at the Minor Seminary in Rome on February 28, 1965, upon his elevation to cardinal.

Throughout history, figures have captured the world's attention, symbolizing the aspirations of millions: Alexander the Great, Julius Caesar, Joan of Arc, George Washington, Abraham Lincoln, Mahatma Gandhi, and others. In 1963, a member of a historically unrecognized nation emerged on the world stage. With unparalleled moral strength and deep patriotism, this son of an oppressed people brought Ukraine into the global spotlight without external support.

Josyf Slipyj was born in Zazdrist, western Ukraine in 1892. He was ordained a priest in 1917 and studied at Lviv, Innsbruck, and Rome. From 1925 to 1939, he served as the Lviv Theological Seminary (Academy from 1928) rector. Consecrated as a bishop in 1939, he became the Greek Catholic Metropolitan Archbishop of Lviv and Halych on the death of Andrey Sheptytsky in November 1944. In April 1945, the Soviet political police arrested him along with four other Greek Catholic bishops. He was tried for treason and sentenced by a military tribunal in May-June 1946, re-sentenced in 1953, and re-arrested and sentenced in 1958-1959, altogether spending close to eighteen years in prisons, forced labor camps, and administrative exile. After lengthy negotiations among US President John F. Kennedy, Pope John XXIII, and Soviet Premier Nikita Khrushchev, Metropolitan Josyf was released in late January 1963 but forbidden to return to his faithful in Ukraine. Exiled to Rome, he addressed the Second Vatican Council. He was elevated to Major Archbishop in 1963 and officially named a cardinal in 1965. Josyf Slipyj persistently defended the rights of his persecuted church and called for its recognition as a patriarchate. He died in Rome on September 7, 1984.

The theme of Cardinal Slipyj's patriotism is multifaceted, with much yet to explore. The Patriarch's dedication to the Ukrainian language is little known, but it serves as the bedrock of national consciousness, a bulwark against assimilation, and a unifying force for any nation. The historical practice of the Ukrainian Greek Catholic Church demonstrates the close connection between people, culture, language, faith, rite, Church, and God. It was within this context that Josyf Slipyj championed language, reminding participants at the Congress of Ukrainian Catholics in Canada on June 27, 1971: "...One language, one Christian faith, one prayer, one Service of God, one rite, one national Ukrainian consciousness, one great love for our princely and Cossack past, one culture, literature and art, one state tradition and customs, consolidated by centuries of history, form a solid foundation for our continued struggle!... one shepherd, one flock. In its unity lies an indomitable strength, assured by the Savior, an immovable force for it was, is, and always will be." [2]

The renowned linguist Ivan Ohienko once stated, "Language is the heart of a people; when a language dies, so does the nation. Deliberate destruction of a language known as 'linguicide'—constitutes one of the gravest international crimes, aiming not at physical extermination but at ethnocide, the eradication of a cultural and historical community." [3]

Let us briefly analyze the sociolinguistic and historical conditions leading to denationalization or assimilation, which has been particularly acute in the history of oppressed peoples like the Ukrainians. In the 20th century, the concept of *linguicide* emerged, denoting the deliberate destruction of a language as a critical element of ethnic identity. This process, as noted by Roksolana Zorivchak, aims not at genocide but at *ethnocide*—the dissolution of a people as a distinct cultural and historical entity[4]. Therefore, the oppressors would first target language, the process followed by the loss of national memory, ethnic immunity, and subsequent consumption of the oppressed nation by the oppressor.

Patriarch Josyf Slipyj lived through some of the darkest times for the Ukrainian people, marked by brutal occupations under Polish nobles, German Nazis, and Russian Soviets, leaving indelible scars on his soul. His leadership drew from national history, culture, Christian humanism, and a broad philosophical and cultural foundation. Slipyj's approach to linguistic patriotism and national identity within these realms should be understood.

1. Family and School: The Cradle of Language Education

Josyf Slipyj deeply understood the pivotal role of language in preserving the core of Ukrainian national identity, as evidenced by his words: "The native language is an imperishable treasure preserved by our ancestors despite countless prohibitions and persecutions, passed down to us as a legacy." [5] Throughout Ukrainian history, there have been at least 134 attempts to ban or suppress the language, resulting in various detrimental and, in some cases, unavoidable consequences rooted in feelings of inferiority and national subjugation. Hence, the mechanisms of resistance that safeguarded the Ukrainian language from complete eradication within Ukraine and in diaspora communities are particularly noteworthy.

Josyf Slipyj identified these mechanisms primarily as the Church, the Christian family, and the native school. In his "Testament," the Patriarch articulated a spiritual and intellectual imperative for Ukrainians worldwide: "The Christian family and the native Ukrainian school are prerequisites for the wholesome upbringing of future generations! Therefore, I command you: revive and preserve them in Ukraine and all settlements of our Ukrainian people! (...) Engrave in your hearts the pure and immaculate name of our Holy Church!" [6]

Slipyj's "Testament" per se is infused with the profound and unwavering spirit of patriotism reverberating through each line and thought. In 2022, a multilingual collection of this

spiritual imperative was published. In the foreword to the English translation, Andrew Sorokowski states, “Part reminiscence, part meditation, part prophecy, and part instruction to his faithful, it was composed between 1970 and December 1981. The document was inspired by the Testament of Grand Prince Volodymyr Monomakh of Kyiv, known as the *Instruction for [My] Children* (ca. 1117) (...)

It is noteworthy that Patriarch Josyf calls for defending Ukraine’s Orthodox believers and all religious groups. He urges prayer for the salvation of all Ukrainians. He criticizes the Vatican’s *Ostpolitik*, characterizing recently revealed documents about its diplomatic contacts with the Moscow Patriarchate of the Russian Orthodox Church as a “death sentence” for his Church.”[7] Josyf Slipyj’s national consciousness, nurtured by his "elder brother, Roman, who became my teacher (...) and thus ignited my passion for learning at the age of five," developed within the evolving national consciousness of the Ukrainian people. Reflecting on his 85th birthday, the Patriarch recalled the beginnings of Ukrainian education in his native Podil at the turn of the 19th and 20th centuries: "There was already one Ukrainian gymnasium in Lviv, with another just starting in Ternopil. A Ruthenian (Ukrainian) school was also established within a Polish gymnasium. At that time, we identified ourselves as students of the Polish-Ruthenian gymnasium, then the Ruthenian-Ukrainian, until finally, proudly proclaiming ourselves as part of the Ukrainian gymnasium, as national consciousness gradually matured and united the entire nation in distinguishing itself from others." [8]

Key to nurturing this consciousness were institutions such as the Shevchenko Scientific Society, Prosvita, the Ukrainian press, and undoubtedly, the Church, which served as the cornerstone of Ukrainian life.

Therefore, these three pillars—family, school, and Church—formed the cradle of national, Christian, and linguistic education for every Ukrainian. Their preservation, both in Ukraine and abroad, guaranteed the survival of the entire nation: "I am immensely pleased that those born in foreign lands cherish their Church, their nation, their native language, and our native rite, thanks to their relatives and teachers. Never forget all that you have learned from your parents and spiritual mentors, for they impart to you the cherished treasures of our past, which we struggled to preserve for our people." [9]

Despite the differing circumstances faced by Josyf Slipyj within Ukraine and in the diaspora, the specters of assimilation and linguistic homogenization threatened both. Therefore, in

this triumvirate—family upbringing, education in native schools, and spiritual formation within the Church—the Patriarch saw safeguarding all facets of national identity, including the Ukrainian language.

2. Historical and Ecclesiastical Discourse

As Ivan Ohienko asserted, "Since its inception, the Christian Church has been the most powerful preserver and bastion of the native language,"[10] bearing immense responsibility for safeguarding the linguistic integrity of the people. Patriarch Josyf Slipyj shared this perspective. In his monumental work "History of the Ecumenical Church," particularly in its second volume spanning from the introduction of Christianity by St. Volodymyr to the church schism under Prince Volodymyr Monomakh (988-1125), he examined the formation and evolution of the Ruthenian and consequently Ukrainian languages within the context of Christianity. According to Slipyj, Christianity fostered "literature (...) and infused it with its spirit (...), thereby deepening national consciousness and moral principles"[11] in Ukraine.

The Patriarch highlighted the significant role played by the Slavic apostles St. Cyril and Methodius, who not only devised the Cyrillic alphabet but also translated liturgical texts into the Slavic vernacular, notably preaching the Gospel "in a language comprehensible to the people." [12] This linguistic element, particularly the Church Slavonic language used in liturgical texts, facilitated the spread of Christianity in Kyivan Rus'. Josyf Slipyj further expounded that during the 11th to early 12th centuries, the Ruthenian language entered a phase of dynamic development: "foreign words, of Greek and Bulgarian origin, were gradually supplanted by native equivalents. Sentence structures and grammatical forms became simpler and more sophisticated. The Ukrainian language saw the introduction of comparisons, metaphors, and additional adjectival expressions, as evidenced in the works of Hilarion of Kyiv, Luka Zhidiata, and others. Danylo the Traveler recognized this and endeavored to write plainly and without artifice (1106-1107)."[13]

Josyf Slipyj's linguistic insights underscored the advanced state of the Ruthenian language in the Grand Duchy of Lithuania, where governmental affairs were conducted in this language. All three editions of the Lithuanian Statute (1529, 1566, and 1588) were written in Ruthenian and comprehensible to both Ukrainians and Belarusians. The literary language was Church Slavonic, which underwent Ukrainization. The advent of the printing press further popularized liturgical texts, including the Ostroh Bible and the Peresopnytsia Gospel, translated in 1556.

The 16th century marked a period of both educational and scientific enlightenment in Europe and the initial stages of widespread Latinization and Polonization of leading Ruthenian princely families and nobility[14], resulting in the loss of an educated segment of the populace. During this time, as Slipyj noted, "Everything foreign and Western was regarded as superior, and ancient Rus' customs, behavior, and manners were seen as indicators of rudeness, inferiority, and ignorance. (...) The language was filled with borrowed words. Ukrainians, whether in Polish schools or abroad in Italy and France, abandoned their national identity and assimilated into Polish culture." [15]

At the same time, Father and later Bishop Josaphat Polotsk emerged as a pivotal figure in both church and political life—an extraordinary figure for the Orthodox faithful and, undeniably, a historical one. As a clergyman, his efforts culminated in the signing of the Union of Brest in 1596, placing him among the influential priests who shaped Ukrainian national consciousness. Patriarch Slipyj held up his life as an example to contemporaries afflicted with feelings of inferiority:

"St. Josaphat was marked from youth by a profound national consciousness—a quality often lacking today. Many among us disown their nationality, discouraged by humiliation, ridicule, or financial loss. They are ashamed of their language and heritage, preferring foreign tongues at home as if their own were inferior. Seeking validation and honor from others, they often find only disdain and neglect." [16]

Josaphat Kuntsevych, raised in a Ukrainian Christian household, carried this spirit throughout his life: the Ukrainian language and prayer dominated his home, his early education occurred in local schools, and he remained a symbol of conscious Ruthenian-Ukrainian identity throughout his service in Volyn, Vilna, and Polotsk. With his monastic brother, Velyamyn Rutskyi, he revitalized the Holy Trinity Monastery, establishing it as a center for Ukrainian religious and cultural expression—a catalyst for other monasteries like Byten and Zhirovychy and a pillar of the Catholic Church. He preached in the vernacular and wrote in Ruthenian, distinguishing himself from Orthodox scholars of the time who wrote in Polish. As Slipyi remarked, he was "a Ruthenian who knew he belonged to the unity of the Ukrainian people—a role model enlightening even those who forgot their national identity over centuries." [17]

However, the 450 years of Polish presence in Eastern Halychyna inflicted profound social and assimilative damage. The intelligentsia and bourgeoisie were completely Polonized, while

peasants endured serfdom. After the Ruins period and Hetman Mazepa's defeat near Poltava in 1709, Dnipro Left Bank Ukraine fell under Russia's control, leading to Russification and Muscovization of the populace's upper echelons. Bereft of an educated class and territorially divided between Poland and Muscovy, Ukrainians nearly lost their national identity entirely. Consequently, the intensified Polonization policy in Halychyna after Poland's final partition in 1795 politicized secular society and introduced Polish influence into the Ukrainian clergy, causing them to increasingly detach from their national roots.

Like the pre-Union era, the first half of the 19th century saw a priest emerge onto the stage of religious and public life, whom Slipyj called the "awakener of Halychyna." The role of Father Markiyan Shashkevych in Halychyna was pivotal: he arrived to rouse "the darkened peasantry oppressed by serfdom and ignorance, and the uneducated clergy entrusted with their spiritual salvation," along with "the nascent intelligentsia enamored with the polish of the Polish language and seduced by foreign ideals and slogans, thereby forfeiting their national identity." [18] Just as with the previously mentioned clergy, the fate of the "Zoria" almanac, penned in the vernacular through the efforts of the "Rus' Triad" in 1834, vividly illustrates the policy of the Ukrainian Greek Catholic Church hierarchy, as described by Josyf Slipyj and Mykhailo Tershakovets. According to the latter, "the central Austrian police authorities barred its publication (the almanac - author's note) solely under the influence of the harsh and unjust condemnation from two senior church figures of St. George (censor Father Venedikt Levytskyi and Metropolitan Mykhailo Levytskyi). Unfortunately, this scenario continues to occur where one's own people inflict greater harm than even the most entrenched foreign adversaries. This decision stemmed directly from contempt and even disdain for the national language to the extent that M. Shashkevych was slanderously labeled a Muscovite in letters to Lviv regional authorities and Vienna central authorities, without any basis." [19]

Countering the activities of M. Shashkevych, both dignitaries supported Polonophile sentiments among Ukrainian clergy and seminarians at the Lviv Theological Seminary, the primary educated class in Halychyna during the 1830s and 1840s, thereby paving the way for Muscovite sympathies, "which (...) had tragic consequences not only in the history of Halychyna but also throughout Ukraine, repercussions we still endure today." [20]

Patriarch Josyf frequently underscored M. Shashkevych's pivotal role in awakening Ukrainian consciousness at the Seminary: "... recall the era of Shashkevych! Ukrainians staged an

anti-Polish uprising and thus began awakening the Ukrainian national spirit. By the time I arrived, the success of Shashkevych's preaching and initiatives was already palpable. At the Theological Seminary, Ukrainian became the dominating language, replacing Polish." [21]

Father Markiyan Shashkevych was among the first clergy to advocate for equal rights for the Ukrainian language alongside Polish and was a vocal opponent of efforts to introduce the Latin alphabet to Ukrainian—a campaign known as the "alphabet war." [22] Shashkevych's vernacular sermons, as described by Josyf Slipyj, "electrified and inspired the masses. Others followed suit, marking the first successful steps in breaking prejudice. The Ukrainian language spread through villages and churches during sermons, stirring hearts. The Ukrainization of church life had begun." [23]

Shashkevych's words on preserving the native language were quoted by Patriarch Josyf during his sermon on the Feast of the Presentation on February 15, 1976: "All of you must preserve our nation! We are dispersed worldwide today. Laypeople, monks, and nuns reside across the globe. What is their duty? Lead the nation, retain your language, and speak only Ukrainian at home! 'Native language!' said Fr. M. Shashkevych, whose monument stands before the university building - 'whoever forgets you has not a heart of flesh, but a heart of stone!' It is the condemnation for those who renounce their roots." [24]

Therefore, it was fitting that the reprint of Shashkevych's treatise "The Alphabet and the Alphabet War" from 1836, published in Winnipeg in 1969 under the auspices of the Shashkevychiana Library, was dedicated by its publishers to "His Beatitude Josyf Cardinal Slipyj, Archbishop Major of the Ukrainian Catholic Church and a prominent advocate of the Ukrainian alphabet in our times, on the occasion of the consecration of Saint Sophia Cathedral in the Roman capital." [25] The review published in the "Myriany" [Laity] magazine (XI-XII.1969) lauded Slipyj's indisputable contributions to preserving crucial aspects of Ukrainian identity, placing him alongside Ivan Kotliarevsky, Markiyan Shashkevych, Taras Shevchenko, and Metropolitan Andrey Sheptytsky—individuals who "bravely defended their national cause, rousing it from its slumber and charting the course for national and religious revival." [26]

It was also pertinent for the editorial board to acknowledge the undeniable contribution of the Servant of God, Metropolitan Andrey Sheptytskyi, to the Ukrainian cause. He defined the nation's genetic code: "What unites a group of people as a nation? Above all, language." His pastoral and educational efforts began at the turn of the 19th and 20th centuries, as noted by Yurii

Shevelyov, who wrote that "following a period of fashionable Muscovite fascination, the majority of the clergy had returned to their Ukrainian roots by the 1890s." [27] According to Patriarch Josyf, the Church, under the leadership of "the esteemed Metropolitan," fostered and cultivated national consciousness, "initiating a vast enterprise. The Servant of God Andrey sparked a new life!" [28] Developing his national consciousness necessitated Metropolitan Andrey's return to his roots. Josyf Slipyj testified, "He hailed from a noble family, like almost all of our families, which were either assimilated or became Muscovite. Our nation lacked an affluent upper class and a guiding light. He was the first to rediscover his heritage, returning to his family and traditions. (...) He entered the Basilian Monastery to reaffirm his Ukrainian nationality." [29]

Metropolitan Andrey's subsequent actions were dedicated to awakening a similar Ukrainian consciousness among his followers: in response to the ban on establishing a Ukrainian university, he modeled the Ukrainian Catholic Theological Academy in Lviv on the Kyiv-Mohyla Academy. This institution would later evolve into the full-fledged Ukrainian Catholic University. To achieve this monumental task, Andrey Sheptytsky enlisted the aid of a young, dynamic professor from the Theological Seminary, Father Josyf Slipyj. His vision for the university—a Western European-style educational institution deeply rooted in "the religious and ritual treasures of Ukrainian history, spirit, and tradition" [30]—enabled Ukrainian students to emerge from Poland's cultural and political oppression. Thus, "the academy, free from any occupier's control, followed the all-Ukrainian path set forth by Metropolitan Andrey and, under the energetic and skillful leadership of Father Rector Josyf Slipyj, rapidly grew into a formidable center of learning and a bastion of Ukrainian spirit." [31]

3. Tutorial and Educational Discourse in the Ukrainian Greek Catholic Church: A Historical Perspective

The Soviet regime's imposition in Western Ukraine marked a pivotal juncture in the erosion of Ukrainian identity. Faced with emigration or clandestine adherence to their national and religious beliefs, many Ukrainians opted for the former, dispersing to the Western world. Meanwhile, Metropolitan Josyf Slipyj endured 18 years of imprisonment, during which educational institutions pivotal for Ukrainian intellectual life were systematically dismantled. The Soviet regime enforced

atheism, denationalization, and Russification, prompting Slipyj to decry the deliberate assimilation efforts that scattered Ukrainian youth and intellectuals in exile and prisons.

Reflecting on these challenges, Jaroslav Pelikan noted parallels with other ethnic groups' histories [32]. He cited Gerald Shaughnessy's sociological study, "Did the Immigrant Keep His Faith?", which revealed generational shifts among Roman Catholic immigrants in America. These insights underscored the dangers of cultural and religious assimilation faced by the Ukrainian diaspora, exacerbated by intermarriage and migration across different national communities.

Metropolitan Josyf Slipyj's response was establishing Ukrainian education and culture centers, envisioning these as bulwarks against assimilation. His initiative culminated in founding of the Ukrainian Catholic University in Rome in 1963, aimed at nurturing Ukrainian intellectualism and fostering national consciousness among students. Emphasizing the pivotal role of the clergy, Slipyj sought to cultivate a cadre of Ukrainian-speaking priests who would uphold the Ukrainian identity in diaspora communities. [33]

Beyond clergy formation, Slipyj championed the development of a nationally conscious secular intelligentsia, advocating for a blend of religious and patriotic education to counteract cultural erasure. The university's faculty, comprising renowned linguists and scholars like Yaroslav Rudnytskyi, Oleksa Horbach, Mykhajlo Sonevytskyi, and Vasyl Lev, laid the linguistic groundwork for Ukrainian studies, publishing seminal works and dictionaries crucial for preserving the Ukrainian language and culture.

Despite geographical challenges, including political isolation and societal assimilation pressures, Slipyj expanded the university's outreach, establishing branches in Argentina, North America, and Europe. These branches aimed to educate future leaders committed to Ukrainian heritage and Church traditions, countering the pervasive linguistic and cultural assimilation trend.

4. Liturgical and Theological Discourse

The language issue became intensely critical for Patriarch Slipyj upon his return to the free world, particularly within liturgical and theological discussions. During his imprisonment, the hierarchy of the UGCC, without centralized leadership and dispersed across continents, gradually lost unity, consensus, and a clear purpose within the Church. This internal discord made it difficult to resist the pressures of assimilation from foreign environments. This trend was evident in various experiments with the church calendar, liturgical changes, and the use of different languages—innovations sometimes unilaterally adopted by individual UGCC eparchies.

According to Josyf Slipyj, assimilation, and Latinization often began innocuously with changes such as calendar adjustments, alterations in liturgical practices, translations, and the introduction of Latin elements into attire, potentially leading to full Latinization or alignment with other nationalities. [34]

Milena Rudnytska noted that such experiments weakened the Ukrainian Catholic Church's unity and fostered divisions within Ukrainian society. In some instances, Ukrainian churches in the diaspora acted as agents of assimilation into foreign cultures and other local Churches. [35] Recognizing this, Patriarch Josyf saw the centralized leadership of the UGCC as crucial in preserving both national and church identity, which he regarded as interconnected.

In 1958, the "Conference of Ukrainian Catholic Bishops" acknowledged that second and third-generation Ukrainian immigrants no longer understood Ukrainian or Church Slavonic. As a compromise, bishops opted to maintain Church Slavonic in liturgical services while using the local language for sermons. However, concerns persisted, leading subsequent Synod sessions to advocate for liturgical books translated from Church Slavonic into Ukrainian, especially in North America, to counter Eastern Orthodox influences. [36]

Josyf Slipyj's stance on language echoed Ivan Ohienko's emphasis on the church's responsibility to preserve the native language. Ohienko viewed language as essential for preserving faith and as the pathway to God, arguing for church services and sermons in the people's native language to foster respect and protection of their linguistic heritage. [37]

Josyf Slipyj initially focused on uniting the Synod of Bishops, advocating for the patriarchal status of the Church, and promoting these ideas among the laity. In his Easter message of 1966, he called for unity among Ukrainian Catholics worldwide, emphasizing the importance of maintaining the Ukrainian language and traditions to defend against threats of deritualization and Americanization. [38]

During the Vatican II Council sessions in 1964, influenced by its resolutions, the Ukrainian Catholic Bishops' Conference began gradually introducing the Ukrainian language into the liturgy, starting with readings of the Apostles and Gospels, the Nicene Creed, the "Our Father," and prayers before Holy Communion. This initiative led to the establishment of the Intereparchial Liturgical Commission in Rome, tasked with translating baptismal, anointing, wedding, and funeral rites into Ukrainian. [39] Approved translations and their implementation timelines were published in the UGCC's official magazine, "Blahovisnyk."

In their Joint Pastoral Letter at the final session of Vatican II in 1965, Ukrainian Bishops permitted using the living native language in divine services to maintain the unity of the Byzantine-Ukrainian rite across Ukraine and abroad. They underscored the pivotal role of language in preserving the Ukrainian Catholic Church's integrity, stressing that failure to uphold Ukrainian within the Church abroad could lead to its loss among the diaspora. [40]

Slipyj staunchly opposed the introduction of foreign languages into religious services, viewing language as integral to preserving national and ecclesiastical identity. In a letter to Dr. Romana Navrotska of St. Sophia Religious Association of Ukrainian Catholics, Inc., he expressed concern that English-language services could endanger Ukrainian traditions and weaken the Ukrainian Church's distinct identity. [41] Similarly, in correspondence with Fr. Ivan Tataryn, Slipyj viewed translations into other languages as detrimental, reinforcing assimilation and undermining the Ukrainian Catholic Church's Byzantine heritage. [42] Patriarch Josyf Slipyj urged measures to maintain the Ukrainian language in the liturgy to safeguard identity, particularly in multilingual communities in Canada, where the idea of maintaining diverse languages was promoted. His efforts culminated in adopting Ukrainian language liturgies and theological teachings, cementing the Ukrainian Catholic Church's role as a bastion of Ukrainian cultural continuity.

CONCLUSION

Preserving linguistic identity was a national, moral, and spiritual imperative for Patriarch Josyf Slipyj and the global Ukrainian community. His words, delivered in 1975 in Rome, remain relevant today, especially amidst the current Russian war and genocide of the Ukrainian people.

He urged, "Ukrainian people, rediscover yourselves! Shed the ancient ailments of discord, servitude, flattery, and humiliation still afflict our national and church leadership. Cast off the burdens of the past and stand strong in Ukraine and beyond! Let the world marvel at your strength, profound faith, beauty, and rich culture! It is time to assert yourselves politically, scientifically, artistically, and culturally! (...) Be unified and steadfast and forsake foreign influences. You have already carved out your place through your Ukrainian Church, organizations, political maturity, culture, sciences, literature, and arts!" [43]

[1] Milena Rudnytska. *Nevydymi styhmaty [Invisible Stigmata]*. Rome-Munich-Philadelphia, 1971. c.383.

- [2] Slovo Blazhennishoho vyholoshene na Kongresi Katolykiv Ukrajintsiv Kanady 27 chervnia 1971 [Josyf Slipyj's Address to the Congress of Ukrainian Catholics in Canada, June 27, 1971]. Tvory Patrijarkha I Kardynala Josyfa [Works of Patriarch and Cardinal]. Compiled by Rev. Dr. Ivan Khoma and Rev. Dr. Ivan Muzychka. Vol. XIII. St. Clement the Pope Ukrainian Catholic University, Rome, 1983. P. 107.
- [3] Ivan Ohienko. Ridna Mova [The Native Language]. Kyiv: Nasha Kultura i Nauka [Our Culture and Scholar]. 2010. P.82.
- [4] Roksolana Zorivchak. "Bolity bolem slova nashoho". Porady movoznavtsia [Hurting with the Pain of Our Word. A Linguist's Advice]. Ternopil, 2008. P.16.
- [5] Poslannia do Preosviashchnennykh Vladyk, Dukhovenstva I Virnykh u Brazyl'ii 27 lystopada 1977 r. [Pastoral Letter to the Most Reverend Bishops, Clergy and Faithful in Brazil, November 27, 1977]. Tvory Patrijarkha I Kardynala Josyfa [Works of Patriarch and Cardinal]. Compiled by Rev. Dr. Ivan Khoma and Rev. Dr. Ivan Muzychka. Vol. XIV. St. Clement the Pope Ukrainian Catholic University, Rome, 1985. P. 320.
- [6] Zapovit Blazhennishoho Patriarkha Josyfa Slipoho [Testament of His Beatitude Patriarch Josyf Slipyj]. Lviv:ARTOS, 2022. p. 17
- [7] Ibid, pp. 108-109.
- [8] Propovid Blazhennishoho Patrijarkha u 85-litta v Sobori sv. Sofii (17 liutoho 1977 r.) [Sermon of His Beatitude on the occasion of his 85th birthday in St. Sophia Cathedral, February 17, 1977]. Tvory Patrijarkha I Kardynala Josyfa [Works of Patriarch and Cardinal]. Compiled by Rev. Dr. Ivan Khoma and Rev. Dr. Ivan Muzychka. Vol. XIV. St. Clement the Pope Ukrainian Catholic University, Rome, 1985. P. 140.
- [9] Pryvit Blazhennishoho Patrijarkha Josyfa dlia uchytelskoho zboru i molodi Sviatopokrovskoji parokhiji v Parma, Ohaio, ZSA 26 travnia 1983 [Address of His Beatitude Patriarch Josyf to the Teaching Faculty and Youth of the Patronage of the Mother of God Parish in Parma, Ohio, May 26, 1983]. Tvory Patrijarkha I Kardynala Josyfa [Works of Patriarch and Cardinal]. Compiled by Rev. Dr. Ivan Khoma and Rev. Dr. Ivan Muzychka. Vol. XIV. St. Clement the Pope Ukrainian Catholic University, Rome, 1985. P. 431.
- [10] Ibid, p. 55.
- [11] Istorija Vselenskoji Tserkvy [History of the Apostolic Church]. Tvory Patrijarkha I Kardynala Josyfa [Works of Patriarch and Cardinal]. Compiled by Rev. Dr. Ivan Khoma and Rev. Dr. Ivan

Muzychka. Vol. XVI. Part II. St. Clement the Pope Ukrainian Catholic University, Rome, 2003. P. 72.

[12] Ibid, p. 72.

[13] Ibid, p. 297.

[14] The following Ruthenian princely families adopted the Latin Rite before the Union of Brest: the Sutskyj, Zaslavskyj, Solomyretskyj, Hylovchyskyj, Kroshpaskyj, Zbarazkyj, Vyshnevetskyj, Sangushky, Chortoryjskyj, Pronskyj, Ruzhynskyj, Masalskyj, Horskyj, Sokolynskyj, Lukomskyj, Puzyny. The following nobility were Polonized: the Khodkevych, Hlybovych, Shchenovych, Kyshka, Sapiha, Dorohostanskyj, Volovych, Pats, Halytskyj, Tyshkevych, Korsak, Tryzna, Myshko, Semashko, Hulevych, Yarmolynskyj, Kalynovskyj, Meleshko, Skumyna, Potij etc.

[15] Istorija Vselenskoji Tserkvy [History of the Apostolic Church]. Tvory Patrijarkha I Kardynala Josyfa [Works of Patriarch and Cardinal]. Compiled by Rev. Dr. Ivan Khoma and Rev. Dr. Ivan Muzychka. Vol. XVIII. St. Clement the Pope Ukrainian Catholic University, Rome, 1996. P. 175.

[16] Slovo v den' sviashchennomuchenyka Josaphata 25 lystopada 1970 [Address on St. Josaphat the Martyr Feastday, November 25, 1970]. Tvory Patrijarkha I Kardynala Josyfa [Works of Patriarch and Cardinal]. Compiled by Rev. Dr. Ivan Khoma and Rev. Dr. Ivan Muzychka. Vol. XIV. St. Clement the Pope Ukrainian Catholic University, Rome, 1985. P. 83.

[17] Ibid, p. 83.

[18] Tverdne krytsia dush nashykh [Our Souls Are Hardening]. Tvory Patrijarkha I Kardynala Josyfa [Works of Patriarch and Cardinal]. Compiled by Rev. Dr. Ivan Khoma and Rev. Dr. Ivan Muzychka. Vol. XIV. St. Clement the Pope Ukrainian Catholic University, Rome, 1970. P. 784.

[19] Ibid, p. 784.

[20] Mykhajlo Tershakovets. Patriot, uchenyj, ijerarkh. Pietyzm Blazhennishoho Arkhyjepyskopa I Mytropolita Kardynala Josyfa u vidnoshenni do o. M. Shashkevycha [The Patriot, the Scholar, the Hierarch. His Beatitude Archbishop and Metropolitan Josyf Cardinal Slipyj's Pietism with Regard to Fr. M. Shashkevych]. Biblioteka Shashevychijany. [The Shashchevych Library]. Part I, Ed. M.H. Marunchak. Winnipeg, 1968. P. 20-21.

[21] Propovid Blazhennishoho Patrijarkha u 85-litta v Sobori sv. Sofii (17 liutoho 1977 r.) [Sermon of His Beatitude on the occasion of his 85th birthday in St. Sophia Cathedral, February 17, 1977]. Tvory Patrijarkha I Kardynala Josyfa [Works of Patriarch and Cardinal]. Compiled by

Rev. Dr. Ivan Khoma and Rev. Dr. Ivan Muzychka. Vol. XIV. St. Clement the Pope Ukrainian Catholic University, Rome, 1985. P. 140.

[22] The first outbreak of the "alphabet war" occurred in the 1830s due to the publication in 1834 of the article "O wprowadzeniu abecadła polskiego do pismnictwa ruskiego" by the Ukrainian scientist Fr. Josyp Lozynskyi, in which he proposed to introduce the Polish alphabet (abetsadlo) instead of the "dead" Cyrillic alphabet, which does not correspond to the phonetic system of the Ukrainian language. In 1835, he published his ethnographic work "Ruskoje wesile" in this alphabet to convince himself of such expediency. This proposal was severely criticized, in particular in the publication of Josyp Levytskyi's "An Answer to the View on the Introduction of the Polish Alphabet into Ruthenian Writing" (1834, in Polish) and M. Shashkevych's pamphlet "Azbuka I abecadło" (1836).

[23] Na Ternopilshchyni vidznaczat 200-richchia odnoho zi zasnovnykiv "Ruskoji trijtsi" [Ternopil Region Will Mark the 200th Anniversary of One of the Rus' Triad Founders]. zaxid.net, June 11, 2011.

[24] Propovid Patrijarkha Josyfa na Stritennia HNIX v Sobori Sv. Sofiji dnia 15 liutoho 1976 r. [Sermon delivered by Patriarch Josyf on the Feast of the Encounter of Our Lord at St. Sophia Cathedral on February 15, 1976]. Tvory Patrijarkha I Kardynala Josyfa [Works of Patriarch and Cardinal]. Compiled by Rev. Dr. Ivan Khoma and Rev. Dr. Ivan Muzychka. Vol. XIV. St. Clement the Pope Ukrainian Catholic University, Rome, 1985. P. 94.

[25] Roman Smyk. Blazhennishyj Patrijarkh Josyf u filatelistychnykh I propamjatnykh vydanniakh Pomisnoji UKC [His Beatitude Josyf Slipyj in Philatelist and Memorial Publications of the Ukrainian Catholic Church]. Addendum to "Visti z Rymu" [News from Rome], 1977-79, Rome-Chicago. P. 38.

[26] *ibid*, p. 39.

[27] Yurii Sheveliov. Ukraïnska mova v pershij polovyni dvadtsiatoho stolittia (1900-1941): Stan I status [The Ukrainian Language in the 1st Half of the 20th c. (1900-1941)]. Vybrani pratsi, Movoznavsto [Selected Works. Linguistics]. Book I (ed. Larysa Masenko). Kyiv: Vydavnychyj dim "Kyievo-Mohylianska Akademiya", 2009. P.43.

[28] Propovid Blazhennishoho Patrijarkha u 85-litta v Sobori sv. Sofii (17 liutoho 1977 r.) [Sermon of His Beatitude on the occasion of his 85th birthday in St. Sophia Cathedral, February 17, 1977]. Tvory Patrijarkha I Kardynala Josyfa [Works of Patriarch and Cardinal]. Compiled by

Rev. Dr. Ivan Khoma and Rev. Dr. Ivan Muzychka. Vol. XIV. St. Clement the Pope Ukrainian Catholic University, Rome, 1985. P. 141.

[29] Propovid Blazhennishoho Josyfa 1-ho lystopada 1974 r.B. [Sermon of His Beatitude Josyf on November 1, 1974]. Tvory Patrijarkha I Kardynala Josyfa [Works of Patriarch and Cardinal]. Compiled by Rev. Dr. Ivan Khoma and Rev. Dr. Ivan Muzychka. Vol. XIV. St. Clement the Pope Ukrainian Catholic University, Rome, 1985. P. 296-297.

[30] A. Fedunyk. Mytropolyt Josyf-rektor Hreko-Katolytskoji Bohoslovskoji Akademiji [Metropolitan Josyf—Rector of the Greek-Catholic Theological Academy]. Bohoslovija, Vol. XXI-XXIV. Ukrajinske Bohoslovske Tovarystvo [Ukrainian Theological Society]: Rome, 1963. P. 107.

[31] *ibid*, p. 107-108.

[32] Jaroslav Pelikan. Confessor Between East and West. A Portrait of Ukrainian Cardinal Josyf Slipyj. Eerdmans Pub Co; First Edition (January 1, 1990)

[33] Propovid Patrijarkha Josyfa v Sobori sv. Sofiji z nahody vidkryttia VII vakatsijnoho kursu v UCU 17 chevnia 1977 [Sermon on the Occasion of the Commencement of the 7th Summer Course in UCU delivered by Patriarch Josyf at St. Sophia Cathedral]. Tvory Patrijarkha I Kardynala Josyfa [Works of Patriarch and Cardinal]. Compiled by Rev. Dr. Ivan Khoma and Rev. Dr. Ivan Muzychka. Vol. XIV. St. Clement the Pope Ukrainian Catholic University, Rome, 1985. P. 154.

[34] Lyst Blazhennishoho Patrijarkha Josyfa do Otsia Mitrata Ivana Tatoryna v Toronto, Kanada, 21 bereznia 1983 roku [A letter of His Beatitude Patriarch Josyf to Fr. Mitrata Ivan Tatoryn in Toronto, Canada, March 21, 1983]. Tvory Patrijarkha I Kardynala Josyfa [Works of Patriarch and Cardinal]. Compiled by Rev. Dr. Ivan Khoma and Rev. Dr. Ivan Muzychka. Vol. XIV. St. Clement the Pope Ukrainian Catholic University, Rome, 1985. P. 424.

[35] Milena Rudnytska. Nevydymi styhmaty [Invisible Stigmata]. Rome-Munich-Philadelphia, 1971. c.383.

[36] “Synod jepyskopatu Ukrajinskoji Katolytskoji Pomisnoji Tserkvy pid provodom Blazhennishoho Patrijarkha Josyfa Slipoho” [Synod of the Episcopate of the Ukrainian Catholic Particular Church under the Leadership of His Beatitude Josyf Slipyj]. Resolution 5, October 1, 1969, Arch. Pat. 28:307-8.

[37] Ivan Ohienko. Ridna Mova [The Native Language]. Kyiv: Nasha Kultura i Nauka [Our Culture and Scholar]. 2010. P.55-56.

[38] **Paskhalnyj pryvit 1966 [Easter Message 1966]**. Tvory Patrijarkha I Kardynala Josyfa [Works of Patriarch and Cardinal]. Compiled by Rev. Dr. Ivan Khoma and Rev. Dr. Ivan Muzychka. Vol. IX. St. Clement the Pope Ukrainian Catholic University, Rome, 1980. P. 61.

[39] Spilne Pastyrskie Poslannia ukr. Vladyk z III Sesiji II Vatykanskooho Vselenskoho Soboru 1964 r. [A Joint Pastoral Letter of the Ukrainian Bishops from the 3rd Session of the Vatican Council]. Tvory Patrijarkha I Kardynala Josyfa [Works of Patriarch and Cardinal]. Compiled by Rev. Dr. Ivan Khoma and Rev. Dr. Ivan Muzychka. Vol. IX. St. Clement the Pope Ukrainian Catholic University, Rome, 1980. P. 33.

[40] *ibid*, p. 55.

[41] Lyst Blazhennishoho Patrijarkha Josyfa Slipoho do dr Romany Navrotskoji, 28 chervnia 1983 [A Letter of His Beatitude Patriarch Josyf Slipyj to Dr. Romana Navrotska, June 28, 1983]. Archives of the Josyf Slipyj Research Center in Philadelphia.

[42] Lyst Blazhennishoho Patrijarkha Josyfa Slipoho do Otsia Mitrata Ivana Tataryna v Toronto, Kanada, 21 bereznia 1983 roku [A letter of His Beatitude Patriarch Josyf to Fr. Mitrata Ivan Tataryn in Toronto, Canada, March 21, 1983]. Tvory Patrijarkha I Kardynala Josyfa [Works of Patriarch and Cardinal]. Compiled by Rev. Dr. Ivan Khoma and Rev. Dr. Ivan Muzychka. Vol. IX. St. Clement the Pope Ukrainian Catholic University, Rome, 1980. P.424.

[43] Patrijarshe Poslannia Blazhennishoho Josyfa pislia istorychnysh dniv u Rymi z nahody vseukrajinskoji proshchi Sviatho Juvilejnoho 1975 r. [Patriarchal Letter of His Beatitude Josyf after the Historical Days in Rome on All-Ukrainian Pilgrimage in the Holy Jubilee 1975]. Tvory Patrijarkha I Kardynala Josyfa [Works of Patriarch and Cardinal]. Compiled by Rev. Dr. Ivan Khoma and Rev. Dr. Ivan Muzychka. Vol. XIV. St. Clement the Pope Ukrainian Catholic University, Rome, 1981. P.238.

St. John Paul II and the Servant of God Patriarch Josyf Slipyj: Modern Apostles of the Slavic Peoples

Iryna IVANKOVYCH

Honoring Pope John Paul II

On May 18, 1920, in Wadowice near Krakow, lieutenant of the Polish Army Karol Wojtyła (1879-1941) and a schoolteacher Emilia Kaczorowska (1884-1929) welcomed their youngest son. He was baptized Karol Józef Wotyła. At the same time, a 28-year-old priest of the Ukrainian Greek Catholic Church (UGCC) Josyf Slipyj published an excellent research “*Die Trinitätslehre des byzantinischen Patriarchen Photios*” (The Teaching on the Holy Trinity by Byzantine Patriarch Photius). It appeared in French, German, and English scholarly publications. In November of the same year, Fr. Josyf Slipyj continued his studies at the Gregorian University and the Pontifical Oriental Institute in Rome. He studied English, Italian, German, French, and Polish. It is in Rome that the paths of the two sons of the Slavic peoples would cross for the first time during the Second Vatican Council. It is here, in the cradle of Western Christianity, that Pope John Paul II would bid final farewell to Cardinal Josyf Slipyj in 1984.

There are numerous parallels between the two hierarchs: profound faith in God; charisma; polyglotism; missionary spirit; ecumenism; fight for national independence and religious freedom; courage. Before the historic visit of John Paul II to Ukraine in 2001, there was another parallel that media would discuss—his ethnic background. “In his multi-volume study *Istoriya Rymskyh Vselenskyh Arhiyereyiv* (History of the Roman Pontiffs – published in Rome, and reprinted in Ivano-Frankivsk in 1999), Fr. Isidore Nahayewsky says, ‘Cardinal Wojtyła, while visiting the USA, stopped at the Ukrainian Institute of Harvard University. In his speech, he mentioned that his mother Emilia of blessed memory was ‘Ruthenian’, that is Ukrainian. It was she who taught Wojtyła to speak Ukrainian, which he uses in his addresses to the Synod of Ukrainian Bishops and the Ukrainians when visiting our churches,” as stated in one of many articles[1]. Both John Paul II and Josyf Slipyj were targets of the KGB. Cardinal Slipyj spent eighteen years in GULAG camps; Karol Wojtyła was under surveillance of the Polish Secret Service since 1953.

Last but not least, the two were connected by literature. When the bestselling novel *The Shoes of the Fisherman* by the Australian writer Morris West was published in 1963, the Ukrainian diaspora recognized the prisoner of the Siberian camps Josyf Slipyj in West’s Pope Kiril Lakota. When in 1978 Karol Wojtyła was elected pope, the world remembered the novel itself and its 1968 movie adaptation by Michael Anderson. This was due to the fact that, according to the novel, for the first time, a Slav becomes pope. Although erroneously, contemporary journalists search for a prophecy of electing Karol Wojtyła in West’s novel. As an example, John J. Hopkins says, “In 1968, 10 years before the election of John Paul II, Anthony Quinn starred in the film, *The Shoes of a*

Fisherman. [...] In an *eerie* segment of life imitating art, 10 years later, Karol Wojtyła, the Cardinal from Poland whose life was tempered by the bitter occupation of Nazism and Communism, was elected the first non-Italian Pope in more than 400 years.”[2]

Dr. Andrew Kania, Director of Spirituality at Aquinas College, Manning in Western Australia, argues, “Since the election of Karol Cardinal Wojtyła as Pope John Paul II, the central character of Morris West’s 1963 novel *The Shoes of the Fisherman*, has become confused with the person of the late Pope from Krakow. Such a comparison however, loses much of the poignancy of Morris West’s story of the Archbishop-Major of L’viv, becoming the Head of the Universal Church, and the dilemma that this would, had it occurred, have posed the Catholic Church.”[3]

Albeit the relationships between the two men of faith were not free of difficulties and misunderstandings, undeniable is the fact of mutual respect, “constant benevolence”[4], “fraternal...kindness”[5] between John Paul II and Cardinal Slipyj.

On October 11, 1963, Karol Wojtyła and Josyf Slipyj participated in the 46th general meeting of the Second Vatican Council. Cardinal Slipyj was one of the speakers. Each speaker was assigned ten minutes. “Metropolitan Josyf Slipyj spoke for about twenty minutes in exceptional attention of those present. His address was marked by the clarity of ideas and depth of theological argumentations. He spoke in a clear, resonant, and firm voice. The fathers of the Council saw not only the heroic Confessor of Faith, but an outstanding theologian and a great Shepherd who is aware of contemporary problems of Christ’s Church. He puts them in the light of the suffering Ukrainian Church and all those who suffer with it. (...) A proposal was made to elevate the Metropolia of Kyiv and Galicia to patriarchate,”[6] recalled Bishop Andriy Sapeliak. He observed that a number of bishops considered it an honor to personally express their gratitude to the prisoner of the Soviet camps, to take a picture with him, or even to kiss his hand. Speaking of “the mountains of corpses and the rivers of blood” sacrificed by the Ukrainian people for their fidelity to the Apostolic See, Josyf Slipyj drew attention of the auxiliary bishop of Krakow Karol Wojtyła, who would cite the Cardinal’s words on a number of occasions.

Outside of the Vatican, Cardinal Karol Wojtyła, Archbishop of Krakow, and His Beatitude Josyf Slipyj met in February 1973 at the Eucharistic Congress in Melbourne, Australia. It was in 1973 that for the very first time Fr. Ivan Hryniokh remembered Josyf Slipyj as Patriarch during the Divine Liturgy at St. Peter Basilica in Rome[7]. In 1975, both Cardinal Wojtyła and Cardinal Slipyj supported the initiative of Fr. Feliks Bednarski, OP, to establish cooperation between the Ukrainian

and Polish theologians within the Society of Friends of the Christian Philosophy[8]. Beginning in 1975, His Beatitude Josyf Slipyj signed all documents as Patriarch. While the Ukrainian Greek Catholic has a patriarchate *pro domo sua*, regrettably, for Rome the question of patriarchate has remained unresolved even until present time.

Then, October 21, 1978, St. Peter's square in Rome, inauguration of pope John Paul II. Cardinals are paying homage to the new pontiff. Suddenly, the world witnesses an unexpected scene: one of the first cardinals in the procession is the Primate of Poland, Cardinal Stefan Wyszyński. The pope stands up, raises Wyszyński from his knees, and embraces him. The unprecedented event in the history of the pontificate caused tremendous resonance, overshadowing an identical gesture John Paul II bestowed on a hierarch dressed in gold-stitched vestments of the Eastern Churches. "This hierarch was Cardinal Josyf Slipyj, head of the Greek Catholic Church, released from the Soviet camps with the efforts of Pope John XXIII [as well as President John Kennedy-ed.] Raising Cardinal Slipyj, John Paul II paid respect not only to the heroic hierarch who declined the offer of the Soviet authorities to head the Moscow Patriarchate in return for betrayal of the Apostolic See. It was also a sign of respect for all underground priests and millions of faithful, for the entire unbreakable Ukrainian Greek Catholic Church suffering in the catacombs after the 1946 pseudo-synod of Lviv"[9]. Years later, during his visit to Ukraine in 2001, Pope John Paul II would again pay homage to the UGCC when beatifying twenty-eight new martyrs for faith—bishops, priests, monks, nuns, and laity.

In the meantime, the pontificate of the Slavic pope brought the wind of change and the wind of hope. Letters and communication between John Paul II and Josyf Slipyj were vibrant and multifaceted. The Patriarch urged the Vatican to change the use of the term *Rus'* with reference to Ukraine, not Russia. John Paul II was one of the first to respond. As Jaroslav Pelikan stated, "an interesting example of such usage can be found in two letters written to Josyf Slipyj on 19 March 1979 by Pope John Paul II, who before his election as pope had been Karol Cardinal Wojtyła, archbishop of Kraków. In the first letter the term "Rus'" appears in quotes throughout, but the second letter consistently refers to "*Rus'*" (*Ucraina*)."[10]

In general, letters between John Paul II and Josyf Slipyj present an interesting phenomenon. They wrote to one another in Polish, Ukrainian, Italian, or Latin. As Pelikan emphasizes, "Slipyj took obvious glee at being able to append a postscript in Polish to an official letter for the pope that he had written "in the languages of the members of the Roman curia," that is in Italian.[11] On other

occasions he would write to the pope in Ukrainian and then send along an official Italian version for the files.[12] Such polyglotism is interesting and important not only because each of them was an accomplished linguist—though that was, of course, eminently true—but because each of them belonged to what Slipyj called “the great family of Slavic nations”[13] and had a Slavic language as his mother tongue.”[14]

The common Slavic roots were a reason for pride of both hierarchs. As an example, when in 1978 Karol Cardinal Wojtyła was elected pope, Josyf Slipyj sent a letter to Pope John Paul II in Polish, stating, “This has happened precisely at the time when the Polish nation is observing the millennium of its Christianity and when the Ukrainian nation is also preparing to commemorate a similar event in its history. An additional reason for our happiness is this, that in your person, Holy Father, the Slavic East [*Wschód słowiański*] and in a personal way the Ukrainian Church and nation obtained a firm defender... Who can better succeed in understanding the Slavic soul than a son of the nation, the great family of nations, which had its apostles Cyril and Methodius, who found understanding and aid for their work only in the successor of Peter in Rome?”[15] The letter was acknowledged in cordial terms by Pope John Paul II[16]. In his *Confessor between East and West. A Portrait of Ukrainian Cardinal Josyf Slipyj*, Pelikan[17] noted that in another letter to Pope John Paul II (this time in Italian), Slipyj pointed to an interesting fact, recalling that “Cyril and Methodius had been pupils of the “schismatic” patriarch of Constantinople, Photius—about whose trinitarian theology, in contrast with Western Augustinian and Thomistic trinitarianism, Slipyj had written at considerable length in 1920/1921[18]—and were “sons of the East and of Byzantine culture,” but that they had manifested “the true Catholicity of the church.” Thus, they were “the precursors of authentic ecumenism.”[19]

This ecumenism and universality of the Church was again emphasized by Pope John Paul II on the Sunday of Pentecost, June 3, 1979, during his first visit to his homeland after being elected pope: “These languages cannot fail to be heard especially by the first Slav Pope in the history of the Church. Perhaps that is why Christ has chosen him, perhaps that is why the Holy Spirit has led him... Is it not Christ’s will, is it not what the Holy Spirit disposes, that this Polish Pope, this Slav Pope, should at this precise moment manifest the spiritual unity of Christian Europe? Although there are two great traditions, that of the West and that of the East..., our lands were hospitable [also] to those wonderful traditions which have origin in the new Rome, at Constantinople.[20]

The Pope's first visit to his homeland would subsequently bring considerable political changes not only in Poland, but in all of Central and Eastern Europe.

In the Pope's biographical sketchbook *Nieznane oblicze pontyfikatu. Okruchy z papieskiego stołu* (The Unknown Face of the Pontificate. Crumbs from the Pope's Table), Grzegorz Polak wrote, "Upon electing Karol Wojtyła pope, the head of the Greek Catholics issued an address stating that "a Slavic pope would understand better his neighbors," referring to John Paul II's predecessors. He [Slipyj] expressed hope that the new pontiff would support the Ukrainians' quest for freedom, as he himself was "a courageous fighter in a battle with godless doctrine" and "he knows what the fight for the rights of his people is, and understands the feelings of those oppressed." [21] Slipyj renewed his plea to Pope John Paul II, not to sacrifice the Ukrainian Church in the dialogue with Moscow: «nihil de nobis sine nobis!» (nothing about us without us). [22]

Pelikan shares this view, stating, "When Karol Cardinal Wojtyła was elected pope as John Paul II, with his bishops joining in the appeal, almost immediately seized the occasion to request that, in accordance with *Cleri sanctitati*, he, as "patriarch or major archbishop," be declared to have authority over the Ukrainian Church both within and beyond Ukrainian territory. [23] And when Pope John Paul II on 19 March 1979 wrote to Slipyj (in Italian) about the need "to create a stable canonical form for the unity of the hierarchy of your church," Slipyj wrote back (in Polish) to say that "these words of Your Holiness implicitly contain the envisagement of a recognition [*przewidziane wyznanie*] of our patriarchate, and for this we are thankful from the bottom of our hearts." He enclosed copies of all his letters on the subject to the Holy See since 1963 [24]. Implicit or not (and certainly not explicit), recognition of the Ukrainian patriarchate by Rome remained a vain hope to the end of Slipyj's life; and Pope John Paul II, in his eloquent memorial tribute to Slipyj, avoided any reference—explicit or implicit—to the entire matter of the Ukrainian patriarchate." [25]

In one of the interviews, Cardinal Slipyj's personal secretary Fr. Iwan Dacko stated that "in 1990, John Paul II recalled that Patriarch Josyf told him once that he would be the greatest pope if he recognized our patriarchate. The Pope did not do it, although he contributed considerably to the cause." [26]

Not only did John Paul II fail to recognize the patriarchate; he also appointed as Slipyj's successor Myroslav Ivan Lubachivsky, not Lubomyr Husar proposed by Cardinal Slipyj. One can only suspect that this decision was heavily influenced by the Vatican nomenclature and its *Ostpolitik*.

Only years later, in 1996, did the pope recognize the canonicity of Husar's ordination. On January 26, 2001, he confirmed Lubomyr Husar's election as Major Archbishop of Lviv and the head of the Ukrainian Greek Catholic Church. The fact of pope's favorable predisposition towards the UGCC is, however, undeniable: John Paul II personally convened the Synod of the Ukrainian bishops on March 24, 1980.[27]

Let us briefly go back to Patriarch Slipyj's address at the deliberations of the Second Vatican Council which touched the Ukrainians in the diaspora, and undoubtedly, served as a signal to the Vatican circles: this elderly hierarch would not sit still; changes are on the way. If John Paul II is considered the catalyst of political changes in Central and Eastern Europe, Josyf Slipyj undoubtedly performed a similar role amidst the Ukrainian people. During the Second Vatican Council, both hierarchs spoken openly about religious freedom and its restrictions, especially in totalitarian states.[28] In the above-mentioned letter to Cardinal Slipyj from March 19, 1979, the Pope quoted the General Declaration of Human Rights with its "principle of religious freedom," of which the faithful of the Greek Catholic Church in the Ukrainian Soviet Socialist Republic were deprived.[29] Each of the hierarchs monitored closely political and religious situations in their respective homelands and neighboring countries. John Paul II's first visit as a pope to Poland on June 2-10, 1979, became fateful for the Polish nation. The birth of Solidarity would not have been possible without it.[30] Leszek Biernacki, one of the Solidarity activists, claims that "the idea of solidarity was in the center of his [John Paul's] attention. The strikes of 1980 and, as a result, the birth of the Solidarity trade union, were close to his heart. In those protests, the Pope saw more than merely the rebellion against the authorities in search of better living conditions or the fight for freedom and democracy. He made Solidarity the symbol of positive changes that was supposed to change not only "the face of this land," but the face of entire world. Solidarity became a symbol because it pursued peaceful methods of opposition, and promoted the idea of cooperation for the sake of human dignity and justice. The Pope was the patron of Solidarity since its inception, and therefore, did not spare critical remarks." [31]

When martial law was imposed in Poland on December 13, 1981, Patriarch Josyf Slipyj sent special Christmas greetings to John Paul II, saying, "Regretfully, today our mutual joy is filled with uneasiness that was experienced by the guardian of God's Child "for Herod is going to search for the child to kill him (Mt. 2,13). Your Holiness' anxiety and that of the Polish people are my anxiety and that of the Ukrainian people. Similar, your joy is our joy in the face of a great mission

we were entrusted with by the Redeemer of Man in the eastern borders of threatened Europe, so that a man could find in Him his own grandeur, dignity, and value of the humanity. (“Redemptor Hominis”) [...] Let the festive joy of the Nativity of Our Lord bring peace, strength, and victory to the Church and nations who are fighting in the name of Christ’s truth on the Vistula River.”[32] Yet, the most significant expression of John Paul II’s friendly predisposition towards Josyf Slipyj as for his Slavic brother can be found in the Patriarch’s funeral services. When Josyf Slipyj died on September 7, 1984, “John Paul II had already planned a visit to Canada, which he postponed to pay homage to the Patriarch Josyf Slipyj. Having arrived by helicopter to the seminary (currently, the Patronage of Our Lady collegium in Rome), the Pope entered the St. Sophia cathedral, prayed on his knees, sprinkled the body with the holy water, and then kissed Josyf Slipyj’s hand. This was an expression of extraordinary respect.”[33]. In his telegram to Cardinal Władysław Rubin, prefect of the Congregation for the Oriental Churches, on the Patriarch’s death, the Holy Father expressed sadness caused by the death of “a good and faithful servant who in the course of his long life as a priest and a bishop of God’s people gave an exceptional and bright witness of Christ’s faith, even amidst hardship and suffering which he endured with exemplary dignity and evangelical strength, always in unity with the Apostolic See. Remembering with deep sadness this extraordinary person who glorified the Church and the College of Cardinals, I send to all Ukrainian faithful living in their homeland and scattered throughout the world my comforting apostolic blessing.”[34]

In condolences to Myroslav Cardinal Ivan Lubachivsky, John Paul II noted, “we have admired the resolute steadfastness in faith and faithfulness to St. Peter’s See of our Beloved Brother Josyf Cardinal Slipyj, Archbishop Major of Lviv for the Ukrainians, even amidst hardship, persecution and suffering. We hasten to publicly attest to the Ukrainian community our sincere grief and partaking in mourning of his death.”[35]

During his visit to Ss. Volodymyr and Olha Ukrainian Catholic Cathedral in Winnipeg, Canada, on September 16, 1984, John Paul II remembered “that great man, the Confessor of Faith, Major Archbishop and Cardinal Josyf Slipyj, whom the Lord has called into eternity.”[36].

John Paul II participated in the commemorative Divine Liturgy on the fortieth day after Josyf Slipyj’s death. In his sermon, the Pope spoke about major periods of the Patriarch’s life, emphasizing the beloved Major Archbishop’s heroic virtues: “We know of hardships and persecutions he endured. But we also know that he never lacked Christ’s comfort. At times of imprisonment and, eventually, exile, he found comfort and support in the words of our Divine

Teacher: ‘*Come to me, all you who are weary and burdened, and I will give you rest!*’ Cardinal Slipyj always found strength in Christ to become a man of unwavering faith, a fearless shepherd, a witness of heroic faithfulness, a prominent person in the Church.”[37] In conclusion, the Holy Father prayed for “persecuted Christians in modern society, for our Ukrainian brothers who are in their homeland and those scattered throughout the world.”[38]

Karol Wojtyła/John Paul II was always in touch with his country. After his election as pope on October 16, 1978, he made nine pastoral visits to Poland. Arrested on April 10, 1945, Josyf Slipyj returned to Ukraine only posthumously. In accordance with an agreement between the Vatican and the Soviet Union, he was exiled from the USSR without the right to return. In accordance with his testament, Slipyj was reburied in the crypts of St. George’s cathedral in Lviv, next to Metropolitan Andrey Sheptytsky. The solemn ceremony took place on August 27-29, 1992. It was in Lviv during his pastoral visit to Ukraine on June 27, 2002, that Pope John Paul II beatified twenty-eight new martyrs of the Ukrainian Greek Catholic Church. Not only was it one of the largest group beatifications conducted by the Holy Father, but it was also a recognition of the heroic deeds of the Ukrainian Greek Catholic Church in the 20th century, its church leaders and laity. In his sermon during the Divine Liturgy of St. John Chrysostom, the Holy Father remembered “heroic Cardinal Josyf Slipyj”: “This land of Galicia, which has seen the development of the Ukrainian Greek Catholic Church over the centuries, was covered with ‘mountains of corpses and rivers of blood,’ using the words of the unforgettable Metropolitan Josyf Slipyj.[39]

Pope John Paul II died on April 2, 2005. He was beatified on May 1, 2011, and canonized on April 27, 2014. The heroic virtues of the prisoner of the Soviet camps, Servant of God, Patriarch of the Underground Church Josyf Slipyj, as well as the virtues of his predecessor Venerable Metropolitan Andrey Sheptytsky have not yet been properly recognized by the Vatican.

There have been many writings published about Pope John Paul II and Patriarch Josyf Slipyj—scholarly, critical, panegyric texts. As a summary of this analysis, we would like to quote the thoughts of two contemporaries of the new apostles of the Slavic people. Josyf Slipyj’s long-term devotee Leonid Rudnytzky was also personally acquainted with John Paul II; Rudnytzky wrote about John Paul II in his essay “Farewell to a Pontiff”: “As a man, he was, like all of us, fallible. As a Pontiff, he was awe-inspiring. His exceptional quality of character enabled him to stand firm against certain currents of our times, and yet divinely surf the tides of our common historical experience. Spanning two centuries, with a plethora of humankind’s unprecedented inventions,

innovations, and confounding technological advancement, including the advent of the much vaunted information revolution—he was uniquely in tune with both the spiritual needs and the worldly necessities of our age.”[40] The most accurate analysis of Patriarch Josyf Slipyj was given by Jaroslav Pelikan, who said, “‘He builded [sic] better than he knew.’ All of Christendom, East and West, continued to stand in his debt.”[41]

BIBLIOGRAPHY.

1. Leszek Biernacki. Papież Jan Paweł II. Nie ma wolności bez „Solidarności”, a „Solidarności” bez miłości//http://www.solidarnosc.org.pl/wszechnica/page_id=1388/index.html
2. Jan Paweł II. Homilia w czasie Mszy św. odprawionej na Wzgórzu Lecha, Gniezno, 3 czerwca // Przemówienia Papieskie-1979. <http://mateusz.pl/jp99/pp/1979/pp19790603c.htm>
3. John J. Hopkins. Shoes of a Fisherman, April 17, 2005 <https://madisonrecord.com/stories/510559651-shoes-of-a-fisherman>
4. Jaroslav Pelikan. *Confessor between East and West. A Portrait of Ukrainian Cardinal Josyf Slipyj.* – William B. Eerdmans Publishing Company: Grand Rapids, Michigan, 1990.
5. Grzegorz Polak. Nieznane oblicze pontyfikatu. Okruchy z papieskiego stołu. – Kraków, Wydawnictwo M, 2011.
6. Leo D. Rudnytsky. Farewell to a Pontiff//LaSalle Magazine, Spring 2005, p. 21.
7. Leonid Rudnytsky. Lux in tenebris: A Brief Homage to Patriarch Josyf Slipyj // *The Ukrainian Quarterly*, Vol. LXVII, No. 1-4, 2011.
8. Wojtyła na Soborze <https://teologiapolityczna.pl/pawe-rojek-wojty-a-na-soborze>